

Štěpaník, Karel

Keatsova básnická autobiografie

In: Štěpaník, Karel. *Básnické dílo Johna Keatse*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, pp. [63]-161

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118932>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

II

KEATSOVA BÁSNICKÁ AUTOBIOGRAFIE

Keatsův soukromý život není dosud prozkoumán do všech podrobností. Zdá se však, že hlavní fakta byla již objevena. Nejnovější zkoumání přineslo jen málo podstatně nového od roku 1917, kdy zesnulý Sir Sidney Colvin shrnul výsledky dosavadního cizího i vlastního bádání o Keatsově životě v monumentální práci *John Keats. His Life and Poetry, his Friends, Critics and After-Fame*, z níž musí každý student Keatsova života i díla vycházet. Nový životopisný materiál, který přinesly dvě pozdější biografie, objemná, ale nedokonalá práce americké básnířky Amy Lowellové, vydaná roku 1924, a kniha Dorothy Hewlettové *A Life of John Keats* (2. opravené a doplněné vydání 1949), se celkem málo dotýká našeho zkoumání. Pokud je závažný, bylo k němu samozřejmě přihlédnuto. Významnější jsou nejnovější objevy Rollinsovy, Gittingsovy a jiných současných badatelů, jejichž práce, pokud mi byly dostupny, uvádím v bibliografii.

Do češtiny nebyla přeložena žádná z uvedených prací, takže o Keatsově životě se český čtenář zatím může poučit jen ze stručných, většinou informativních zpráv v Chudobově essayi, v Bíblově výboru Keatsových básní, v naučných slovnících a podobných pramenech. Tato okolnost mne nutí, abych ve své studii věnoval Keatsovu životopisu více místa, než zkoumání samo nezbytně vyžaduje a abych uvedl i takové důležitější okolnosti, jejichž přímý odraz v Keatsově poesii nenacházíme.

*

John Keats se narodil 31. října 1795 v londýnském předměstí Finsbury, které je dnes součástí vnitřního Londýna. Jeho otec Thomas přišel do Londýna jako mladý muž patrně z Devonu nebo Cornwallu v západní Anglii, kde se rodové jméno Keats nebo Keat hojněji vyskytuje. Z Cornwallu pocházel také majitel koňských stájí a pronajímatel drožek a povozů John Jennings, u něhož našel Keatsův otec zaměstnání jako podkoní. Thomas Keats byl pracovitý a inteligentní a brzy si získal důvěru svého zaměstnavatele i ruku jeho dcery Frances a stal se správcem tchánova podniku. Brzy potom mu tchán odevzdal podnik úplně. Kromě nejstaršího syna Johna měli Thomas a Frances Keatsovi ještě čtyři děti, z nichž jedno zemřelo brzy po narození; George, narozený roku 1797 a Frances (Fanny), narozená roku 1803, přežili svého staršího bratra o mnoho let, ale Tom, narozený roku 1799, zemřel na tuberkulózu již v devatenácti letech.

O Keatsově dětství nemáme spolehlivých zpráv. Lze však právem soudit, že bylo šťastné, protože jak poměr mezi rodiči, tak vzájemný vztah sourozenců byl velmi vřelý. Také o hmotný blahobyt rodiny bylo dobře postaráno. O Keatsově příštím básnickém osudu se zachovala jen jedna nezaručená zmínka. Podle Keatsova přítele malíře Haydona, který prý to slyšel od jakési stařeny, která znávala Keatse jako malého chlapce, dal John najevo své básnické sklony, sotva se naučil žvatlat. Když se ho dospělí na něco ptali, měl prý ve zvyku udělat rým na poslední slovo otázky a to mu působilo velkou radost (*Hewlettová 20*).

Keatsova rodina náležela k zámožnějším středním vrstvám a Keats vyrůstal v maloburžoasním prostředí. Finsbury bylo tehdy samostatné živé městečko uprostřed venkovské přírody, ačkoliv nebylo daleko od středu Londýna. Žil tedy Keats vlastně na venkově, a to až do roku 1815, kdy se přestěhoval do vnitřního města. Ale

na velkoměstský život si nikdy nepřivykl, a kdykoli to bylo možné, odjížděl na venkov, nejraději někam k moři nebo do lesnaté krajiny, kde se cítil nejšťastněji. Maloměstské prostředí a maloburžoasní poměry, v nichž vyrostl a prožil skoro celý život, daly asi podnět k názoru Christophera Caudwella, že Keatsův občasný sklon k úniku ze současnosti do romanticky idealisované minulosti byl podmíněn jeho odporem proti buržoasní společnosti, která ho obklopovala, a že imaginativní svět, který vytvořil v některých svých básních, není svět feudální, ale »svět buržoasní – svět gotických katedrál a živelného růstu a energie buržoasní třídy v období pozdního feudalismu« (Illusion and Reality, 96).

Keatsovým rodičům velmi záleželo na tom, aby se jejich dětem dostalo co nejlepšího vzdělání. Proto poslali Johna, pak i Jiřího a Toma na soukromou internátní školu v nedalekém městečku Enfieldu, kterou vedl vzdělaný a pokrokový ředitel John Clarke. K volbě enfieldské školy přispělo hlavně to, že tam studovali už bratři Keatsovy matky; kromě toho byla tato škola levnější než Harrow, kam posílali své děti jen zámožnější členové aristokracie a velkoburžoasie. Ale byla to volba šťastná, protože škola byla na tehdejší poměry velmi dobrá a poskytovala základy obecného vzdělání humanitního i přírodovědeckého. Také o tělesnou a mravní výchovu svěřených žáků, kterých bylo asi osmdesát, pečovala lépe než většina podobných ústavů v soudobé Anglii.

Také budova a okolí školy byly půvabné. Budova byla původně postavena jako venkovské sídlo pro bohatého západoindického plantážníka v raném klasicisujícím stylu georgiánském a byla obklopena rozlehlými sady a hřišti. Podle Ifora Evanse (*Keats's Approach to the Chapman Sonet, Essays and Studies, XVI*) tato okolnost vybavila asociativním procesem v Keatsově mysli obraz Cortezův a jméno Darien (panamská šíje naproti západoindickému souostroví), když psal sonet *Když jsem po prvé nablédl do Chapmanova překladu Homéra*:

*Tu bylo mi jak nebes zkoumateli,
když nová hvězda pluje v jeho zor;
jak orlím zrakem žíral Cortez smělý
ztrnule v Pacifik – a jeho sbor
druh na druhu tam v divých tuchách zřeli,
v Darien mlčky na útesu hor.*

(Bíbl 50).

Enfieldská škola poskytla ovšem Keatsovi mnohem víc než podnět k tomu či onomu básnickému obrazu. Přivedla jej ke studiu anglické poesie a k zájmu o klasickou literaturu, umění a mythologii; tak v něm probudila i touhu psát básně.

Keats studoval v Enfieldu necelých devět let, od roku 1803 do konce letního semestru 1811. Nedlouho potom, co vstoupil do školy, stihla ho první těžká rána v životě. Jeho otec se zabil při nešťastném pádu s koně v dubnu roku 1804, když se pozdě večer vracel domů z návštěvy v Enfieldu. Jak tuto ztrátu Keats nesl, nevíme. Jistě netušil, jaký význam bude mít předčasná otcova smrt pro jeho vlastní budoucí život. Keatsova matka se poměrně brzy po manželově smrti provdala po druhé, ale za krátkou dobu se se svým druhým manželem, který převzal správu Jenningsova podniku po Keatsově otcí, rozešla a zbytek života trávila u své matky Alice Jenningsové, která ovdověla roku 1805 a ubytovala se v Edmontonu. Majetek nastřádaný Keatsovým otcem připadl podle tehdejších zákonů Keatsovu otčímovi,

ale ten se ani o ženu ani o děti nestaral. Ale Keatsova babička převzala všechnu péči o svou dceru i vnoučata a zabezpečila jim bezstarostnou budoucnost až do doby, kdy by se mohly samy žít. Na neštěstí se poručník Richard Abbey, kterého vybrala pro své nezletilé vnuky, neukázal tak svědomitým opatrovníkem svých svěřenců, jakým se zdál za života Keatsovy babičky. Jeho vinou se Keats a jeho mladší bratři museli těžce protloukat životem, ačkoliv zdědili značný kapitál.

V době Keatsova pobytu na škole se neblahé následky otcovy smrti ještě neprojevíly a dny plynuly mladému studentovi šťastně jak ve škole, tak o prázdninách v Edmontonu. Vzpomíná jich v básni *There was a naughty boy*, kterou složil v červenci 1818 za své cesty do Skotska a poslal v dopise sestře Fanny, aby ji pobavil. Také v pozdějším dopise sestře z 13. března 1819 vzpomíná, jak »míval rád stehlíky, sýkor-ky, mřenky, myši, bělice, lososy a celý ten národ křovísk a potoků; ale skutečně je jím lépe na stromech a ve vodě« (*Dopisy* 287). Ohlas dětských a chlapeckých zálib Keatsových spatřujeme i ve verších, v nichž Endymion vypráví sestře Peoně, jak si hrál jako malý chlapec:

*Tam v touze zapudit myšlenek pal,
jak malý chlapec zase jsem si brál,
rákosem čeřil vodu v bublinky
a z peří, z kůry, z třísek malinký
si koráb zrobil, spustil na vlnu
malého moře, roven Neptunu.*

(*Básně* 110).

Vzpomínek a bezprostředních ohlasů zážitků z dětství a chlapectví najdeme však v Keatsových básních i dopisech velmi málo. Přesto měla tato doba jeho života veliký vliv na tematiku i citové ladění jeho poesie. Hluboká znalost přírody a vroucí láska k ní, která je charakteristická téměř pro všechny Keatsovy básně, má svůj počátek právě v úzkém styku s venkovskou přírodou v nejvnímavějších letech jeho fyzického a duševního vývoje.

Láska k přírodě se vyvinula dříve než láska k poesii a nebyla touto druhou největší Keatsovou láskou nikdy odsunuta na podružné místo. Naopak, splynula s ní tak nerozlučně, že lze obě v jeho verších málokdy bez újmy básnického účinku od sebe oddělit. Příroda se nakonec stává v Keatsově vědomí a tvorbě nejen ztělesněním abstraktních ideálů krásy a pravdy, ale reálnou krásou samotnou. Je východiskem Keatsova hledání filosofického a estetického, ale je také dosaženým cílem tohoto hledání, odpovědí na otázku, kterou Keatsovi sama položila. Tuto odpověď objevil Keats už v *Endymionovi*, ale tehdy ještě pro ni nenašel dost jasný a jednoznačný výraz. Ten najdeme teprve v jeho zralé poesii, v ódách a básnických povídkách z roku 1819.

O probuzení Keatsovy lásky k poesii se musíme poučit zase od jiných, ne od Keatse samého. Svědectví Clarkovo a Holmesovo (*KC II*, 163–165) v tom smyslu jsme již uvedli. K doplnění obrazu o Keatsových zálibách v četbě a studiu bychom zde mohli ještě poukázat na Clarkovu zmínku o tom, že Keats dostal dvakrát nebo třikrát za sebou od ředitele školy odměnu za mimořádnou píli (hlavně ve studiu latiny a francouzštiny). Clarke píše: »Můj otec měl ve zvyku udělovat v každém pololetí ceny těm žákům, kteří vykonali nejvíc dobrovolné práce; Keats pracoval v posledních dvou nebo třech semestrech svého pobytu na škole s tak neúnavnou

energií, že po každé získal první cenu se značným náskokem» (*Colvin* 13). Ceny byly stříbrné medaile a knihy. Roku 1811 dostal Keats jako odměnu knihu Johna Bonny-castla *Úvod do astronomie*. Má se obecně za to, že zpráva o Herschelově objevu Urana dala podnět k jednomu z obrazů v sonetu *Když jsem po prvé nablédl do Chapmanova Homéra*:

*Then felt I like some watcher of the skies
when a new planet swims into his ken.*

(*Básně* 49).

Podle Dorothy Hewlettové zmínka o »laponských čarodějnicích, které předstírají, že dovedou řídit směr větru pomocí suků na provázku« v Bonnycastlově knize, vyvolala Keatsův obraz

*laponská vědma klášter přistavila,
když v zbožnou jeptišku se obrátila*

(*Básně* 240).

v básnickém *Listu Johnu Hamiltonu Reynoldsovi*. Ale několik zmínek o laponských čarodějnicích má i jiná kniha, kterou Keats horlivě četl, Burtonova *Anatomie melancholie*.

Do radostného a pilného života v posledních semestrech Keatsových středoškolských studií zasáhla bolestně smrt jeho matky, která podlehla rychlým soucho- tinám roku 1810 ve věku 35 let. Keats prý u jejího lůžka »vysedával celé noci a ne- strpěl, aby jí někdo jiný podával léky nebo dokonce pro ni vařil; a když se jí dařilo trochu lépe, předčítal jí romány« (*Colvin* 14). Když zemřela, byl tak zdrcen, že »budil soustrast a lítost všech, kdo viděli jeho hluboký zármutek« (*KC II* 165).

Když Keats a jeho sourozenci takto záhy zcela osiřeli, svěřila jejich babička Alice Jenningsová úřad poručníka nezletilých sirotek Richardu Abbeymu, a později jim odkázala téměř celé své jmění. Ačkoliv paní Jenningsová zemřela teprve roku 1814, ujal se Abbey svých povinností ihned. A jeho první čin byl, že vzal Johna i jeho bratra Jiřího ze školy. Jiřího vzal do učení do svého obchodu v Londýně a Johna dal do učení k lékárníku Hammondovi v Edmontonu. V dané situaci to bylo opa- tření rozumné, protože kapitál, který zdědili Keats a jeho sourozenci, by nebyl stačil na dlouholeté universitní studium, kdežto vyučení jim zaručovalo slušné živobytí. Proto také se ani Keats ani Jiřík nijak nebránili, že jim nebylo umožněno dále stu- dovat. Také necítili svou osamělost tak těžce, dokud měli domov u babičky. I po její smrti udržovali bratři stejně vroucí poměr mezi sebou, třebaž byli nuceni bydlet odděleně a svou sestru Fanny, kterou vzal Abbey do své rodiny, vídali jen zřídka.

V učňovských letech bydlel Keats u Hammonda v Edmontonu a měl dost času, aby hověl svým čtenářským zálibám, aniž zanedbával povinnosti učednické. Jeho nejbližším přítelem byl v té době Charles Cowden Clarke. Toho navštěvoval v Enfieldu často a pravidelně, aby si od něho vypůjčoval knihy, četl s ním oblíbené básničky a hovořil o literatuře, politice a o všem, co je oba živě zajímalo. Clarke byl o osm let starší než Keats, ale přežil jej o víc než padesát let. Už v době, kdy působil na enfieldské škole jako výpomocný učitel a spřátelil se tak s Keatsem, byla Clarkovým hlavním zájmem anglická literatura, a to hlavně období alžbětinské. Později se specialisoval na shakespearovské bádání a se svou manželkou Marií spolupracoval na konkordanci k Shakespearovi; sám napsal několik literárně historických knih. Jeho druhým hlavním zájmem byla hudba; a i v tomto umění měl příznivý vliv na mladého Keatse, který hudbu velice miloval. Láska k hudbě a porozumění pro hudební mluvu se jasně odráží v Keatsových verších. Málokterý anglický básník dovedl psát poesii tak melodickou a harmonickou po stránce rytmické a zvukové jako on. Keats vyjádřil svou vděčnost Clarkovi za jeho pomoc a přátelství v době, kdy mu bylo takového porozumění nejvíc třeba, v básnickém *Listu Charlesu Cowdenu Clarkovi*.

Na začátku svého básnického poslání se Keats omlouvá, že Clarkovi nevěnoval dosud žádné verše (báseň vznikla v září 1816). Jeho poesie je ještě nezralá, jeho myšlenky nejasné a »málo schopné zalíbit se klasickému uchu« takového znalce velkých básníků antických a italských i anglických, jako je Clarke. Netroufá si soutěžit s Clarkovým přítelem Huntem, který na procházkách s Clarkem hovořil o své vlastní poesii a vyprávěl mu mnoho půvabných romantických příběhů, které Keats ani nezná. Jen dlouhé důvěrné přátelství nakonec přimělo Keatse, aby napsal tuto báseň. A pak Keats vypočítává, čemu se od Clarka naučil. Clarke ho první zasvětil do všech druhů a forem poesie a naučil ho rozeznávat různé básnické styly. Od Clarka se naučil oceňovat melodičnost Spenserova verše a bouřlivé i něžné nálady Miltonovy, od něho byl zasvěcen do tajů skladby a účinnosti sonetu, ódy, epigramu a eposu. A Clarke jej také učil znát dějiny a vlastenecké občanské povinnosti:

you first taught me all the sweets of song:

*The grand, the sweet, the terse, the free, the fine;
 What swelled with pathos, and what right divine:
 Spenserian vowels that elope with ease,
 And float along like birds o'er summer seas;
 Miltonian storms, and more, Miltonian tenderness,
 Michael in arms, and more, meek Eve's fair slenderness.
 Who read for me the sonnet swelling loudly
 Up to its climax and then dying proudly?
 Who found for me the grandeur of the ode,
 Growing, like Atlas, stronger from its load?
 Who let me taste that more than cordial dram,
 The sharp, the rapier-pointed epigram?
 Shew'd me that epic was of all the king,
 Round, vast, and spanning all like Saturn's ring?*

*You too upheld the veil from Clio's beauty
And pointed out the patriot's stern duty;
The might of Alfred, and the shaft of Tell;
The hand of Brutus, that so grandly fell
Upon a tyrant's head.*

(Básně 46–47).

Toho mu Keats nikdy nezapomene; doufá jen, že se mu bude moci odvděčit nějakou básnickou skladbou, která by našla milost v očích tak vzdělaného a přísného kritika. V závěru vzpomíná Keats dalších krásných uměleckých požitků, které mu zprostředkoval Clarke, když mu přehrával »božského Mozarta« nebo jej uváděl v extatické nadšení hudbou Handelovou nebo irskými lidovými písněmi. A nakonec, když přišel večer a přátelé se vrátili z procházky domů, čítali společně z oblíbených Clarkových básníků dlouho do noci, až se Keats nerad musel rozloučit a přítel jej doprovázel ještě na půl cesty k domovu.

List Clarkovi je prostá, ale neobyčejně srdečná a upřímná báseň. Clarke a Keats si znamenitě rozuměli a chovali k sobě navzájem vřelou náklonnost. Jak vidíme, získal Keats od svého staršího přítele mnoho dobrého, nejen spoustu užitečných vědomostí a rad, ale také podporu a povzbuzení k vlastní básnické tvorbě. Se svými prvními básněmi se kromě bratrů dlouho nikomu nesvětil, ale první přítel, kterému prozradil, že píše verše a ukázal jednu ze svých raných básní, byl právě Clarke. Báseň, s níž se Clarkovi pochlubil, byla znělka napsaná v den Huntova propuštění ze žaláře (viz str. 19. Keats zřejmě doufal, že na tuto báseň nebude Clarke brát tak přísné měřítko, protože byla inspirována vlasteneckým a svobodomyšlným duchem, který Clarke vštěpoval Keatsovi, a byla věnována jejich společnému ideálu současného pokrokového spisovatele a bojovníka, Leigh Huntovi.

Ale už první známá Keatsova báseň *Napodobení Spensera* vděčila za svůj vznik a thema také z velké části Clarkovi, který byl obdivovatelem Spenserovy *Královny víl*.

Napodobení Spensera nám bohužel říká velmi málo o Keatsových osobních zážitcích. Jen přírodní obrazy těchto veršů lze považovat aspoň v jádře za odraz autorovy lásky k venkovské přírodě, ale realistických postřehů je v nich velmi málo. Je to skutečně, jak napovídá nadpis, jenom epigonský ohlas *Královny víl*; krajina je pozorována »romantickým okem« a verš i výraz napodobuje verš a jazyk Spenserův. Keatsovy osobní zážitky a náklady podnítily jen některé z jeho nejstarších známých básní, na příklad verše *Fill for me a brimming bowl, As from the darkening gloom, To some ladies, On receiving a curious shell, To Emma, To Solitude* a *Epistle to George Felton Mathew*, vesměs z let 1814 a 1815. Určit, jaký konkrétní zážitek tu či onu z nich podnítil, je možné jen s výhradami.

Znělka *Jak holubička vzletí* na příklad je subjektivním výrazem Keatsova žalu nad smrtí jeho babičky Alice Jenningsové. Jejím úmrtím se stal devatenáctiletý lékárnický učeďník prakticky hlavou rodiny a zdá se, že si uvědomoval vážnou odpovědnost za své mladší sourozence, hlavně za sestru Fanny. V jeho dopisech Fanny je vidět, jak vážně chápal svou povinnost starat se o ni, radit jí, těšit a povzbuzovat. Pod bezprostředním dojmem babiččiny smrti, podle Garroda asi 24. prosince 1814 (Finney však datuje báseň až v únoru 1816), vyjádřil Keats své city v uvedené znělce:

*Jak holubička vzletí stříbroskvělá
z chmur temných v jasů východního pruhu,
již jen slast čistá žene křídel vzruch,
tvá duše v rajske nivy zaletěla,
kde vládne mír a láska věčně bdělá;
slast, kterou zná jen oslavený duch,
tam blaží stíny, hvězdné záře krub
jim, přioděným slávou, věnčí čela.
Tam spěješ v nesmrtelný chór se vznést,
zpěv jehož plnivá i krásné nebe
blaženstvím vyšším, neb, kam odeslal
s poselstvím svatým Všemohoucí tebe,
vzduch rozrážíš. – Zda vyšší rozkoš jest?
Proč naši radost vůbec kalí žal?*

(Bíbl 36).

Báseň *Fill for me a brimming bowl* byla prvními verši, v nichž Keats vyjádřil zážitek z londýnské společnosti (Finney 48). Ze všeho, co o ní napsali Keatsovi komentátoři a kritici, vyplývá však jen to, co pozorný čtenář zjišťuje i bez komentáře, totiž že je adresována určité žijící ženě, jejíž krása na autora hluboce zapůsobila. Je to nejstarší známá milostná báseň Keatsova. Podle Keatsova přítele a horlivého sběratele jeho básní Richarda Woodhouse, spatřil Keats tuto neznámou ženu po prvé ve Vauxhallu. Woodhouse tvrdí, že tuto informaci mu dal sám Keats. Básník však neprozradil jméno této ženy, ačkoliv se s ní snad sešel několikrát později a jejich poměr byl pravděpodobně intimnější než pouhé přátelství. Tomu nasvědčuje několik pozdějších Keatsových básní, zvláště sonety *Když bojím se* (z 31. ledna 1818) a *Pět let se odliv v moři času vlekl*, který Keats nadepsal *Paní, kterou jsem spatřil na chvíli ve Vauxhallu*. (Pochází ze 4. února 1818. Obě citované znělky přeložil Bíbl a otiskl na str. 66 a 67 svého výboru z Keatsových básní.)

Dvě sloky *Na smrt* upomínají svým náboženským citěním na znělku, kterou Keats složil po smrti své babičky. Také Keatsův bratr Jiří je klade do roku 1814. Finney soudí, že vznikly ještě za života paní Jenningsové a jejich klidný tón a obecný obsah by nasvědčoval, že k nim opravdu nedala popud smrt nikoho, kdo byl Keatsovi blízký.

*Zdaž může smrt být spánkem, je-li žítí
jen snem a jako přelud mizí slast?
Prchavá rozkoš stínem zdá se býti
a mníme přec: Smrt největší je strast.*

*Jak divno: světem bloudit, žalně žít
má člověk zde, však vzdát se schopen není
své drsné stezky; a síl nemá zřít
svou budoucnost, již jest jen probuzení.*

(Bíbl 114).

Tuto báseň objevil a po prvé uveřejnil Harry Buxton Forman r. 1883. Na její vznik v rané době poukazuje za prvé svědectví Jiřího Keatse, za druhé jasná víra v nesmrtelnost duše, o které Keats v pozdějších letech pochyboval, za třetí styl

didaktické klasicistické poesie, kterému básník silněji podléhal jen v svých nejstarších verších. Přesnější datování je však zatím nemožné. Murry zřejmě není přesvědčen, že Keats byl autorem těchto veršů, a proto je otiskuje spolu s básní *Stay, ruby-breathed warbler* na posledních stránkách svého vydání Keatsových veršů jako básně »nejisté«.

Dvě poměrně slabé a konvenční básně *To some ladies* a *On receiving a curious shell, and a copy of verses from the same ladies* vznikly za okolností, o nichž jsme zpraveni poměrně spolehlivě. Keats je složil v pozdním létě roku 1815 a nejmenované dámy, kterým své verše věnoval, byly Anna a Karolina Mathewovy, sestřenice Keatsova přítele G. F. Mathewa. Třetí báseň *To Emma* pochází asi z téže doby a byla podle dohady Garrodova (*Times Literary Supplement*, 5. září 1935, str. 552) připsána třetí slečně Mathewové, jejíž existence jinak není prokázána. Podle Woodhouse byla tato báseň určena Mathewovým sestřenicím, které prý požádaly Keatse, aby pro ně napsal nový text pro píseň, kterou chtěly zpívat. Později Keats poněkud změnil text svých veršů a věnoval takto upravenou versi Georgianně Wylieové, snoubence svého bratra Jiřího. V nové versi samozřejmě změnil i titul básně na *Sloky pro slečnu Wylieovou* a v textu nahradil slova »dearest Emma« jejím křestním jménem »Georgiana«.

Společenské verše věnované sestrám Mathewovým, básnický *List Feltonu Mathewovi* a *Sloky pro slečnu Wylieovou* ukazují, že okruh Keatsových přátel se v roce 1815, když se přestěhoval do Londýna, a snad už dříve, značně rozšířil.

V říjnu roku 1815 byl totiž Keats zapsán mezi studující lékařství při fakultní nemocnici St. Guy's a St. Thomas's a přestěhoval se do blízkosti nemocnice ve středů Londýna. Studoval pilně a dobře, ale své nejintimnější přátele si vyhledával mimo kruhy lékařů a mediků, protože málokterý z nich se zajímal o literaturu. Mezi jeho přáteli najdeme mnoho spisovatelů, umělců a mladých mužů a žen, kteří měli zálibu v poesii a literární aspirace, ale téměř žádné lékaře. Výjimkou byl snad Henry Stephens, Keatsův spolubydlící a spolustudující lékařství, ale zase jen proto, že se o literaturu zajímal. Jeho vzpomínky na Keatse otiskl neúplně Sidney Colvin, úplně Rollins (*KC II*, 206–214).

K nejstarším Keatsovým přátelům patřil George Felton Mathew, s nímž se Keats seznámil asi ještě v době, než se přestěhoval do Londýna. Mathew byl asi stejně starý, jak sám praví ve vzpomínkách na Keatse, které napsal pro Keatsova prvního životopisce lorda Houghtona, a které otiskl Rollins v druhém svazku *The Keats Circle* na stránkách 180–188. Jejich důvěrné přátelství trvalo asi déle, než se domnívá Murry (v knize *Studies in Keats*), ale je nepochybné, že k jistému ochlazení došlo ještě dříve, než Mathew napsal recenzi Keatsových *Básní* pro časopis *The European Magazine* (1817).

Mathewa a Keatse spojovala jen láska k sentimentálně romantické poesii, jak dokazuje báseň *To a Poetical Friend*, kterou Mathew odpověděl Keatsovi v listopadu 1815 na jeho básnický *List Feltonu Mathewovi*. Jinak se jejich povahy a smýšlení, zejména politické, zcela rozcházely, jak jsme viděli už z Mathewovy charakteristiky citované na str. 18–19.

Keats ve svém básnickém *Listu Mathewovi* (*Básně* 22–24) opěvuje slasti poesie a přátelství; jsou-li tyto dvě životní radosti spojeny, jako tomu bylo v případě Beaumonta a Fletchera nebo jak tomu je v případě jeho a Mathewa, skýtají dvojnásobné blaho. Ale Keats si stěžuje, že se nemůže tak cele oddat poesii jako jeho přítel, protože má »jiné starosti«, které ho odvádějí od sladkých »lydských nápěvů«

a »drží jeho schopnosti tak dlouho v porobě«. Je jasné, že má na mysli lékařské studium. To jej také nutí, aby žil v »tomto temném městě«, kde by »plachá Musa« odmítla s ním setrvávat. Neboť básnit může s úspěchem jen v »nějakém květnatém zákoutí, v divoké a romantické samotě«. Bez takového prostředí a bez útěchy a posily přátelských besed o milovaných básnících a velkých bojovnících za svobodu, jako »Alfred, švýcarský Tell... a vysokomyslný nezdolný William Wallace«, je marné ucházet se o přízeň básnické Musy.

Keatsova nespokojenost s velkoměstským prostředím a nezvyklým způsobem života se odráží i v jeho znělce *Samota*, kterou napsal brzy po přestěhování do Londýna a která je první tiskem vydanou Keatsovou básní. Keats ji poslal Leigh Huntovi, který ji otiskl v *Examineru* 5. května 1816:

*Když, Samoto, chceš, bychom spolu dleli,
to nebuď ve změtené spoustě střech
zde v šerých domech; staňme na srázech,
té blůdce Přírody, – s nichž údol celý,
v něm květná stráž i proudů křišťál skvělý,
se zdá jen pít; na stráži mne nech,
kde v loubí větví plaší srnek běh
ze zvonků náprstníků lesní včely.
Ač s tebou rád tu všude kráčet bych,
přec slova svá když šeptá duše čistá
co obraz myšlenek svých zjemněných,
ten hovor je má slast; a dozajista
tot blaho blab, když ve tvá tajná místa
si zaletí dvě duchů spřízněných.*

(Bíbl 47).

Mnohé myšlenky této znělky se opakují v *Listu Mathewovi* a zdá se, že Murry a jiní mají pravdu, když zmínku o »dvou spřízněných duších« vykládají jako náražku na Keatsovo přátelství s Mathewem. Keats byl deprimován nejen pochmurným a nevlídným prostředím, ve kterém musil bydlet a které popisuje jako »ohavné místo, špinavé a plné krivolakých uliček« v dopise Clarkovi (*Dopisy* 8), ale také odloučením od sourozenců a přátel. Samotu ve velkém městě cítil velmi tíživě; v přírodě ji snášel lépe, někdy přímo vyhledával; ale nikdy nenajdeme u něho romantickou touhu po poustevnickém životě daleko od lidí.

Na štěstí okruh jeho známých i přátel rychle vzrůstal a zpříjemňoval mu nucený pobyt ve městě. On i jeho bratři milovali společnost a proto také byli vděční Mathewovým, že je zvali do svého zámožného domova, kde se mohli stýkat s mladými lidmi podobných zálib, zejména s Mathewovou sestrou Mary a s jeho sestřenicemi Annou, Karolinou a jejich přáteli. Mezi těmi byly i dvě mladé dívky, které si Keats a jeho bratr Jiří oblíbili víc než ostatní, Georgiana Augusta Wylieová, s níž se později Jiří zasnoubil, a Mary Frogleyová, do které se patrně zamilovali oba. Na přání Jiřího napsal pro něho Keats jako milostné poselství (»valentine«) pro Mary Frogleyovou báseň *Hadst thou lived in days of old*, nadepsanou *To...* Mary Frogleyová dostala od Keatse a od jeho bratra Jiřího nebo přítele Kirkmana několik Keatsových básní, které pečlivě uschovala a dovolila opsat svému bratranci Richardu Woodhousovi.

Zprávy o Mary Frogleyové v Keatsových životopisech jsou velmi stručné a o jejím skutečném vztahu ke Keatsovi a jeho bratru Jiřímu se z nich dovídáme málo. Z historie vzniku básně *Hadst thou lived in days of old* bychom mohli usuzovat, že jejím citem byl George Keats, který se v té době patrně ještě neseznámil s Georgianou Wylieovou. Jiné doklady, na příklad dopis Williama Howitta jeho bratru Richardovi (roku 1838), by nasvědčovaly, že ani na Johna její živý půvab nezůstal bez účinku. Howitt tam píše: »Víš, že manželka našeho zdejšího lékaře paní Nevillová je starou přítelkyní Johna Keatse? Myslím, že bych mohl říci jeho starou láskou. Keats jí věnoval mnoho svých básní; a nepochybují, že bývala za mlada velmi půvabná. Nedávno nám poslala k nahlédnutí tři Keatsovy portréty – jeden jej znázorňuje, když byl mladý a zdravý; druhý, jak leží a čte na lůžku v kajutě, když se plavil Biskajským zálivem na cestě do Itálie, a třetí, jak leží s hlavou na podušce těsně před smrtí. Všechny maloval pan Severn« (*Dopisy* 250). Mary Frogleyová se provdala za lékaře Williama Nevilla, kterého Keats také znal, v březnu roku 1820, ale její zájem o Keatse a jeho poesii byl velmi živý po celou dobu Keatsova života i po jeho smrti. Šlo však zřejmě jen o poměr přátelský, který snad byl jen na samém počátku jejich známosti zabarven náklonností erotickou. Zdá se, že se Mary bavila nevinným flirtováním s oběma bratry.

Stejně nevinný byl i Keatsův vztah k Mathewovým sestřenicím Anně, Karolině a Emmě. Vztah mladého Keatse k ženám osvětluje několik obecných poznámek v jeho dopisech. Tak v dopise Baileymu v červenci roku 1818 napsal: »Jsem přesvědčen, že můj citový poměr k ženám není správný – v tomto okamžiku se snažím být k nim spravedlivý, ale nedaří se mi to. Je to snad proto, že stojí tak hluboko pod mou chlapeckou představou? Když jsem chodil do školy, považoval jsem ženy za čisté bohyně a moje mysl byla jako měkké hnízdo, ve kterém vždycky některá z nich spala, ačkoliv o tom nevěděla – nemám však práva očekávat od žen víc než jejich skutečnost. Považoval jsem je za etheričtější, než jsou muži, a nyní shledávám, že jsou asi stejně – stejně velké, což znamená ve srovnání velmi malé... Jsem-li v mužské společnosti, nemám žádné špatné myšlenky, žádnou škodolibost, žádný pocit zkormoucenosti, ale mám pocit, že mohu svobodně buď mluvit nebo mlčet, dovedu naslouchat a od každého se dovedu učit – ruce v kapsách, necítím žádnou podezřívavost ani nelibost. Jsem-li však mezi ženami, mám špatné myšlenky i pocit zlomyslnosti a zkormoucenosti – nedovedu ani mluvit ani mlčet – jsem samá podezřívavost a proto ničemu nenaslouchám, nýbrž spěchám, abych už byl pryč – musíš to laskavě omluvit a přičíst tuto mou perversitu rozčarování, které přináší dospělý věk... Ale mám o ženách lepší mínění, než abych se domníval, že jim záleží na tom, zda se líbí nebo nelíbí panu Johnu Keatsovi, který měří pět stop« (*Dopisy* 192–193).

Keats nemluví o žádné určité ženě, v níž by se byl zklamal, ale jen obecně o ženách vůbec. Takové zobecňující pocity a soudy mívají však skoro vždycky podklad v nějaké konkrétní osobní zkušenosti. Tak tomu asi bylo i u mladého Keatse, dokud se opravdu nezamíloval a dokud jeho láska nebyla také opětována. Na jeho neschopnosti najít k ženám správný vztah neměla vinu jen ta okolnost, že jako jinoch ženy romanticky idealisoval a pak byl skutečností zklamán, nýbrž i jeho sklon »řadit ve svých básních ženy do jedné třídy s růžemi a sladkostmi« (*Dopisy* 517). Měl sklon přikládat jim velmi nelichotivý význam věcí, které slouží jen k uspokojení smyslových, v nejlepším případě estetických potřeb mužů. Tento hedonistický poměr mladého Keatse k ženám vyjadřuje i anakreontická rýmovaná hříčka:

*Tabák, víno, krásných žen
dost-li mám, jsem spokojen.
S nimi žil bych bez ustání
až do svého zmrtvýchstání.
Neb ze všeho mně nejvíce
je milá table Trojice,*

kterou cituje Keatsův spolustudující Henry Stephens v memoárech napsaných pro lorda Houghtona roku 1847 (KC II, 210). Ale tento vztah k ženám nebyl výrazem Keatsova opravdového citění. A jak Stephens sám dosvědčuje, neodpovídal ani Keatsově ušlechtilé povaze, ani jeho chování. Keats byl ve skutečnosti »člověk spolehlivý, klidný a dobře vychovaný, bez sebemenší náklonnosti vyhledávat nízké nebo neslušné zábavy« (ib.).

Do prvních měsíců Keatsova pobytu v Londýně – na podzim 1815 – spadá i jeho seznámení s mnoha jinými mladými lidmi, z nichž někteří, na příklad malíř Severn, právník Woodhouse a jiní, se stali jeho přáteli pro celý život. Ale než si povšimneme jejich případného vlivu na Keatsovu poesii, načrtneme aspoň stručně průběh Keatsova lékařského studia. Už po čtyřech týdnech účasti na praktickém chirurgickém kursu v nemocnici stal se Keats pomocníkem (»dresser«) chirurga Lucase, což je dokladem jeho vynikajících znalostí a praktické dovednosti. Třetího března 1816 se dal zapsat do vyššího jednoročního kursu a 25. července téhož roku složil s úspěchem závěrečné zkoušky z lékárnictví a z ranhojičské praxe a obdržel vysvědčení, které ho opravňovalo k provozování tohoto povolání v Anglii a ve Walesu. Rozhodl se však, že bude pokračovat ve studiích a zdokonalovat se ve svém lékařském studiu teoretickém i praktickém až do jara roku 1817, kdy dosáhnuv plnoletosti, zanechal studií, aby se mohl věnovat cele literatuře. Za studií bydlel Keats nejprve v Borough v ulici Dean Street č. 8, později asi půl roku v domě svičkaře Markhama v St. Thomas's Street společně s Henrym Stephensem. Někdy na podzim roku 1816 se přestěhoval k svým bratrům Jiřímu a Tomovi do ulice The Poultry a na počátku roku 1817 si bratři našli nový byt v Cheapside č. 76.

Podle novějších výzkumů byl Keats jako medik nadprůměrně schopný a pilný, třebaže se medicína nestala nikdy jeho celoživotním zájmem. Není tedy pochyby, že by se byl mohl dobře uplatnit a slušně uživit jako praktický lékař. Byl by ovšem asi musil zanechat poesie úplně nebo se jí věnovat jen ve volném čase, což odporovalo jeho zaměření od doby, kdy poznal, že má básnické nadání. Nás tu ovšem zajímá hlavně to, jak přispělo několikaleté studium lékařství k jeho básnické tvorbě.

Prospěch byl zřejmě několikerý. Především se pobytem v Londýně neobyčejně rozšířil Keatsův společenský a duševní obzor. Život ve středu politického, hospodářského a kulturního dění dal mladému básníkovi zkušenosti a dojmy, které mu nikdy nemohl dát maloměstský život ve Finsbury, v Enfieldu nebo v Edmontonu. A Keats těchto možností také co nejvíce využíval. Za druhé mu studium medicíny a exaktních pomocných věd, jako fyziologie, anatomie, fyziky a chemie poskytlo poznatky, které nelze podceňovat a které jsou skoro nezbytné pro každého umělce, ať výtvarného či slovesného, který usiluje o pravdivé a názorně smyslové zobrazení přírody, věcí a lidí. Zvláště pro poslední z těchto hlavních tří oblastí umělecké tematiky, pro poznání člověka a lidského života, byla léta strávená v nejužším styku s lidmi zdravými i nemocnými nesmírným obohacením Keatsových zkušeností. Je pravda, že v nemocnici přicházel do styku s mnoha nejméně

příjemnými stránkami života, ale zároveň našel pochopení pro lidskou bolest a utrpení; a poznal i úsilí lékařů o uzdravení trpících, obětavost a krásu lékařského povolání. »Člověk, který myslí příliš mnoho na své bližní, nemůže být nikdy ve výborné náladě«, napsal Baileymu v říjnu 1817 (*Dopisy* 61) a k tak hluboce citovému vztahu k trpícím lidem, ať už je příčina jejich utrpení nemoc nebo bída, by asi nebyl dospěl bez zážitků z nemocnice.

Zjistit přímé ohlasy Keatsových lékařských studií v jeho básních je nesnadné. Zmínky a obrazy upomínající na nemoc, utrpení, smrt, léčení a podobné jsou sice četné, ale nejsou takového rázu, aby je nemohl napsat i básník, který o medicíně nemá hlubších vědomostí. V básni *Já na špičkách jsem na pahorku stál* čteme na příklad tyto verše, které jsou zřejmě ohlasem básnickových zážitků z nemocnice:

*The breezes were ethereal and pure,
And crept through half-closed lattices to cure
The languid sick; it cool'd their fever'd sleep,
And soothed them into slumbers full and deep;
Soon they awoke clear eyed, nor burnt with thirsting,
Nor with hot fingers, nor with temples bursting:*

(*Básně* 63).

Z Keatsových dopisů víme, že Keats svého lékařského školení používal, aby se buď sám léčil nebo pomáhal léčit svého nemocného bratra Toma. Jeho znalosti mu také umožnily rozpoznat, že má plicní tuberkulosu, ale teprve v době, když už bylo na úspěšné léčení při tehdejšímu stavu lékařské vědy pozdě. Proto lze říci, že jeho znalost medicíny mu osobně spíš přitížila, než prospěla. Brala mu totiž naději na uzdravení, kterou by měl pacient neznající svůj skutečný stav, ani malomocnost soudobého lékařství. Naproti tomu však neměl ani Keats ani zkušenější lékaři, kteří ho ošetřovali, ponětí o tom, že tvrdošíjný krční katar, kterým trpěl dlouho před prvním chrlením krve, byl vlastně krční tuberkulosou. Proto jej Keats nebral vážně a neléčil dost radikálně hned od počátku.

Anatomické znalosti prospěly do jisté míry Keatsovu umění, hlavně jeho lepšímu pochopení krásy sochařských a malířských děl. Jeho poesie je velmi často inspirována nejen básnickými, ale i sochařskými a malířskými výtvary a má také vlastnosti typické pro výtvarné umění, zvláště smysl pro barevnost a tvarový půvab. To vše ovšem mohl Keats získat i bez důkladného studia anatomie lidského těla a proto nemůžeme tuto stránku jeho zkušenosti, i když tušíme, že byla významná, příliš přeceňovat. Zvláště proto ne, že víme, že plastičnost a barevnost básnických obrazů a stylu najdeme i u Spensera, Shelleyho, Shakespeara a jiných básníků, kteří lékařství nestudovali a nebyli ani výtvarnými umělci.

Závěrem tedy lze říci, že Keatsova příprava pro lékařské povolání prohloubila jeho instinktivní humanismus, obohatila jeho životní zkušenosti a zbystřila jeho postřeh pro smyslovou skutečnost; neměla však tak silný a bezprostřední vliv na jeho tvorbu, jako jiné zkušenosti společenské i soukromé nebo jako literatura. Keats sám byl přesvědčen, že by ho lékařské povolání brzdilo v literárním úsilí a rozvoji, a proto ve studiu medicíny nepokračoval.

O Keatsových osobních zážitcích a zkušenostech od příchodu do Londýna až do odjezdu do Itálie, to je v letech 1815–1820, nás informují nepřímo jeho básně a přímo jeho dopisy. Ty bohužel začínají teprve v srpnu roku 1816. Keatsův první dochovaný dopis je adresován bratru Jiřímu a byl napsán v Margate, kde byl Keats toho léta na prázdninách. Poslední známý dopis – ve vydání, z něhož citujeme, má číslo 241 – napsal Keats v Římě 30. listopadu 1820 svému příteli Charlesu Brownovi. Keatsova dochovaná korespondence není ovšem zdaleka úplná, jak upozorňuje její poslední vydavatel Maurice Buxton Forman. Proto o mnohých událostech ze soukromého života básníka máme zprávy jen od jeho příbuzných, přátel a známých, a o některých se asi nikdy nedovíme.

Z nových přátel, s nimiž se Keats seznámil teprve v roce 1816 – byli to Joseph Severn, John Hamilton Reynolds, Percy Bysshe Shelley, Benjamin Robert Haydon, William Haslam, James Rice, Charles Wentworth Dilke, Charles Armitage Brown, Horace Smith, Thomas Richards, Charles Wells, William Hazlitt, Charles Lamb, Benjamin Bailey, bratři Ollierové a jiní – zasáhli do jeho života v období před vydáním první sbírky *Básní* (1817) nehlouběji Hunt, Haydon a Reynolds. Styky s nimi se odrážejí také ve volbě námětů Keatsových básní z let 1816–1817 a v jejich uměleckém zpracování. V této kapitole si všimneme nejprve Keatsova vztahu k Huntovi.

James Henry Leigh Hunt (1784–1859) ovlivnil Keatsovu básnickou tvorbu a jeho politické a estetické názory už dlouho před tím, než jej Keats osobně poznal (t. j. před 1. prosincem 1816, *Blunden* 107). Když se mu naskytla příležitost, aby se setkal prostřednictvím přítele Clarka se spisovatelem, kterého si velmi vážil jako básníka, kritika a pokrokového veřejného činitele, uvítal ji Keats s nadšením, jak dokládá jeho dopis Clarkovi z 9. října 1816: »Nemám již tolik práce a mohu proto věnovat kteroukoliv chvíli podle vašeho uvážení potěšení spatřit pana Hunta – bude to epocha v mém životě – dychtím se seznámit s autorem *Sonetu na slunce*, poněvadž je nemalé uspokojení setkat se s lidmi, kteří v svém obdivu pro poesii neházejí do jednoho pytle Shakespeara a Darwina« (t. j. básníka Erasma Darwina - K. Š.) (*Dopisy* 6–7).

Clarke o tom píše v svých pamětech asi v tom smyslu, že mu Keats poslal několik básní a že on z nich při jedné návštěvě dal dvě nebo tři přečíst Huntovi. Hunt byl Keatsovými básněmi tak nadšen, že jeho obdiv překonal i očekávání Clarkovo. Také Horace Smith, který byl přítomen, se vyjádřil velmi uznale o Keatsově nadání. Zvláště prý se mu líbila znělka *Co bardů zlatí proud, jímž plyne čas*. Hunt prý se potom vyptával s velkým zájmem na mladého autora a požádal Clarka, aby k němu Keatse přivedl do Hampsteadu na návštěvu.

V knize *Lord Byron a někteří jeho současníci* (1828) vzpomíná Leigh Hunt svého prvního setkání s Keatsem těmito slovy: »Pan Clarke, syn Keatsova ředitele a velmi kritický čtenář, povzbuzoval velmi horlivě genia, kterého postřehl v mladém básníkově; a panu Clarkovi vděčím za to, že jsem se s ním seznámil. Nikdy nezapomenu na hluboký dojem, kterým na mne zapůsobily překypující ukázky pravé, byť i mladistvé poesie, které mi byly předloženy, ani na krásnou, ohnivou tvář autorovu, která

potvrzovala příslib jeho veršů. Od první chvíle jsme se důvěrně sprátelili a poznal jsem, že srdce mladého básníka je stejně vřelé jako jeho obraznost. Čítávali jsme spolu a chodívali na procházku a večer jsme psávali básně na smluvený námět . . . Nedlouho potom, když mne poctili návštěvou pánové Godwin, Hazlitt a Basil Montague, ukázal jsem jim verše svého mladého přítele a oni se o nich vyjádřili se stejným uznáním jako já. Jedna z básní byl onen vznešený sonet napsaný po první četbě Chapmanova Homéra, který má tak energicky klidný závěr a který definitivně ohlásil nástup nového básníka . . . » (cit. Finney 130).

Na první návštěvu u Hunta vzpomíná Keats ve znlce *Van ostrý, měnlivý* (Bibl 48), na pozdější návštěvy snad v sonetu *On leaving some friends at an early hour* (Básně 53). U poslední znlky však není z jejího neurčitého názvu a obsahu zcela zřejmé, že přátelé, které má Keats na mysli, byli Hunt a členové jeho literárního kroužku. Proto lze spojitost této znlky s Keatsovými návštěvami u Hunta pokládat nejvýš za pravděpodobnou, ačkoliv Finney o ní nepochybuje (Finney 134).

O vzájemném přátelském i literárním vztahu Huntově a Keatsově zanechal nám Keats mimo několik sonetů nejvýmluvnější doklad v reflexivní lyrické skladbě *Spánek a poesie*. Poněvadž je to osobní vyznání Keatsových nejvroucnějších citů a tužeb lidských i básnických, uvádím tuto báseň celou. Nebyla bohužel ještě přeložena do češtiny a můj překlad nevystihuje její charakteristické umělecké rysy – ani se o to nepokouší –, ale splňuje doufám hlavní účel, seznámit čtenáře s myšlenkovým obsahem básně.

SPÁNEK A POESIE

*Co vánku v parném létě svěžejší?
Co víc než bzukot včel tě zkonejší,
když na okamžik v květu spočinou
a z loubí v loubí bzučí lučinou?
Co něžnější než vonné růže květ
v zákoutí, které nezná lidský svět?
Zdravější nad listnaté úbočí,
a tajnější než hnízdo slavičí?
Nad Kordelie tvář co jasnější,
romanci bájných fantastičtější?
Nic nežli spánek víčka klížící,
ukolébavky tíše pějící,
jenž zlehka šťastný polštář oblétá
a z poupat máků věnce uplétá,
kadeře krásky mlčky rozcuchá
a zrána šťasten dikům naslouchá
všech, jejichž očím živější lesk dal
a zářný východ slunce spatřit přál.
Co nesmírně však vyšší je než on?
Bobule sladší má než horský strom?
Co zázračnější, královštější, sladší,
nad holubici, labuť, orla krásší?
Co je to? K čemu přirovnat lze mi,
co v slávě nemá soka na zemi?*

*Myšlenka na to sladká je a svatá,
bláznovství, světskost jsou ji slova klatá;
přichází k nám jak břemeno dunění,
či temný rachot zemětřesení;
a někdy jako šepot libezný
všech tajných divů, které bezmezný
ukrývá vzdušný prostor kolem nás,
že pátravě se rozblédneme vráz,
zda nespatříme lebké vzdušné tvory
a nezaslechneme dálných hymnů chóry,
zda nezblédneme vavřín na nebi,
jenž po smrti nám skráně zvelebí.
Někdy náš blas tak slávou naplní,
že rozkoší se srdce zavlní:
zrak pronikne až k Tvůrci všehomíra,
v šepotu vroucím potom odumírá.
Každý, kdo jednou slavné slunce zřel
a všechny mraky, kdo své nitro měl
čisté pro příchod svého Stvořitele,
ví, co chce říci a cítí žár v svém těle.
Urážet proto nechci jeho duši
a nepovím, co sama dobře tuší.
Tobě chci, Poesie, perem svým
sloužit, ač dosud slavným poddaným
tvých nebes nejsem – či radš klečct mám
na horském vrcholu, až uhlídám
kolkolem všude plát ohnivý jas,
a echem vracet ti tvůj vlastní blas?
Tobě chci, Poesie, perem svým
sloužit; ač dosud slavným poddaným
tvých nebes nejsem; – přesto prosbě mé
vyhov a dej mi ze své svatyně
opojný doušek z vavřínových květů,
ať zemru v přepychu, můj duch ať v letu
s paprsky slunce k Apollonu spěje,
jak čerstvá oběť; ale jestliže je
mi dáno snést ten nápoj přesladký,
vše krásné uvidím jak z pohádky:
rájem mi bude lesní zátíší
a věčnou knihou, z které opiši
pověsti krásné o listí a květech,
o studánkách a nymfách v lesních světech,
o stínu mlčícím kol spící děvy;
a mnoho básní, u nichž nikdo neví,
odkud a kde se vzaly divné síly,
jež mocí svou je k životu probudily.*

Též nad mým krbem bude fantasie
se vznášet snad a průhled poodkryje
vznešeně krásný, abych v něm pak bloudil
v mlčení šťastném, jak Meander proudil
sám úvalem; a když pak objevím
zakletou jeskyni, tajemnější stín,
či kopec v pestrobarvém květném hávu
tak půvabný, že strachem zmáte hlavu,
bych zapsal vše, co je nám dovoleno,
vše, co je lidským smyslem přiměřeno.
Pak události této širé země
bych uchopil jak silný obr pevně
a k duchu svému bez soucitu byl,
až v nesmrtelnosti by zakotvil.
Postůj a uvaž! život je jen den,
jak s vršku stromu padající jen .
kapička rosy; Indiánův sen
v člunu, jenž běží v propast neřízen
u Montmorenci. Proč však truchletí?
Život je příslib růže v poupěti,
příběhu četba, jenž se stále mění,
panenské roušky lehké nadzdvížení,
holubů rej ve slunném letním vzduchu,
školákův smích, když v bezstarostném duchu
se houpá v pružných větvích jilmových.
Kéž deset let mi přáno nedlouhých
se cele v poesii ponořit
a předsevzaté dílo vytvořit.
Tu zeměmi bych všemi procházel,
jež na obzoru dalekém jsem zřel,
z jich čistých pramenů se napájel.
Nejprv bych v říši Flory putoval
a Pana starého, na trávě spal,
jed jabka červená a jahody,
po vůli vybíral si z darů přírody,
bělostné nymfy chytal v místech stinných,
polibky loudil s tváří odvrácených,
s jich prsty brál si, líbal paži pleť,
jež mile rdt se, když ji stiskne ret –
pak čet bych s nimi v družné jednotě
půvabnou báj o lidském životě.
Jedna nauči krotké holubice
ovívat v spánku moje borké lice;
druhé, jež víří lebce doubravou,
zelený šat se vzdouvá nad blavou,
s úsměvem tančit v stálých proměnách
pod stromy bude v lučních květinách.

A třetí v dál mě zvábí nejvíce,
 kde roste mandloň, voní skořice,
 do listnatého světa zeleně,
 kde tiše jak dvě perly schoulené
 v lastuře jedné budem spočívat.
 Zdaž mohu kdy těm slastem sbobem dát?
 Musím, neb jistě šlechtetněji žije,
 kdo lidských srdcí kruté agonie,
 a boje zná: neb ble! tam v dáli zřím
 vůz vznášet se nad horstvem modravým
 a břivy ořů vlát – vozataj vstříc
 vichřici zírá – borce plá mu líc;
 teď dusot překotný se lehce chvěje
 na mračném břebenu, a teď už spěje
 od slunce jasu stříbrem okován
 dolů k svěžejším nebes výšinám.
 A stále níž závratným pádem letí –
 už na zelené stráni v stébel změti
 jej vidím stanout u cíle své cesty.
 Vozataj mluví kouzelnými gesty
 k horám a stromům; vzápětí se zjeví
 tajemné, sladké i děsivé zjevy
 před šerým lesem věkovitých dubů
 a vpřed se ženou, jak když sladkou hudbu
 jež vzdaluje se, dostihnouti chtějí.
 Hle! jedni pláčí a jiní se smějí;
 ten s rukou vztaženou cos přísně káže
 a onen pažemi si skrývá tváře;
 někteří září v květu mladosti
 a úsměvně jdou temnem starosti;
 ti hledí zpět a oni vzhůru zas;
 tisíce – každý jinak – miji nás
 a letí vpřed – teď v kole mladé krásky
 víří, až tanec zčechrá hladké vlásky –
 teď křídla široká. Vozataj onen
 jak naslouchal by, dychtivě je skloněn
 k těm zjevům. Ó kéž směl bych znáti vše,
 co v zanícení chvatně napíše.
 Vidiny prchly a v nebeský jas
 prchl i vůz; místo nich cítím zas
 dvojnásob silně věci skutečné
 jak kalný proud, jenž duši netečně
 by strhl v nic; já chci však bojovat
 proti všem pochybám a uchovat
 myšlenku na ten vůz i na dráhu,
 kterou se bral.

Což není v dosahu
dnešních sil mužných, aby obraznost
volně jak dřív vzlétala na výsost,
své oře zapřábla a světlu vstříc
klusala, v mračnech divy konaříc?
Zdaž všechno nám už dávno nezjevila,
od prostor etherných po vonná bílá
poupata, od významu Jovišova
mračného obočí po stébła nová
dubnových luk? Zde její oltář plál
na tomto ostrově; a kdo se vyrovnal
vroucímu kúru, jenž souladný bluk
pozvedl tam, kde věčně jeho zvuk
jak planeta se bude volně vznášet,
v propastném prázdnu věčně se otáčet;
ba, Musy v oněch dobách téměř byly
pochtami přesyceny a neměly
starostí jiných nežli zpívat blasně
a vlnivé své vlasy česat krásně.
A vše to zapomeno? Ano, žel;
barbarstvím živem rozkol nadešel
a velký Apollón se rděl za naši zem.
Kdo nerozuměl mu, byl mudrcem;
jak rozmazlených malých děcek chasa
houpací koně měli za Pegasa.
Vy zaslepenci! větry nebes duly,
na moři obrovské se vlny dmuly –
vy nic jste necítili. Modrá bář
hrud' věčnou obnažila; z rosy tkář
letní noc každá jitru připravila
pro ozdobu: krása se probudila!
Však vy jste spali a jak mrtví byli
k neznámým věcem – v těsném svazku žili
s plesnivou knihou mrzkých předpisů,
z níž učili jste školu tulpasů
stříhat a žebřit, flikovat a lepit,
až verše umně dokázali sešít.
Úloze té se lehce učilo:
řemeslníků tisíc nosilo
škrabošku básníků. Bezbožné plémě!
jež Apollonu rouhalo se zjevně
nic netušíc – ba, pyšně chodilo
s praporem vetchým, na němž nosilo
omšelá hesla a uprostřed jméno
jakéhos Boileau!

Ó vy, jichž léno
 jsou naše hory, které mám tak rád;
 váš v sněmu shromážděný majestát
 mne úctou plní tak, že nejsem s to
 vás uvést jménem zde; neb ni místo
 není vás hodno, ani blízkost lidí
 tak nízkých jako oni; jistě stydí
 se za ně duch, jenž našel zalíbení
 ve staré Temže nářku a jenž není
 bezcitný k smutku sladké Avony.
 Či navždy kraj, kde vavřín nevoní,
 jste opustili? Ne, vy přivítali
 jste hrdé duchy, kteří vyzpívali
 svůj stesk a mládí v smrti našli klid.
 Však lépe na ten zlý čas nemyslit;
 teď doba krasší je; váš odkaz blaží
 nás; bohaté jste uvili a svěží
 věnce; neb sladká budba zazvučela
 na mnohých místech; z křišťálního zněla
 jezera, kde ji labuť probudila
 zobanem černým; také z vřesu nyla
 kdes v tichém údolíčku šalmaj tklivá.
 Svobodně letí země budba snívá:
 můžete šťastni, spokojeni být.
 Tot nesporné; však upravdě divně břmít
 jsme mocnou píseň někdy slyšeli,
 byť síla s něhou rovněž zvučely
 v ní velebně; však upravdě themata
 jsou brozný kyj, jimž kyklop poeta
 oceán z klidu bouří. Poesie,
 zdroj světla věčného, moc nejvyšší je,
 jež zpolá dřímá na své pravici;
 mžik jejích vícek pohne tisíci
 rukou, jež splní rozkaz její rády;
 nad její není laskavější vlády.
 Však síla sama, třeba dítě Mus,
 je jako padlý anděl; zmar a hnus,
 vývraty, červi, rubáše a rovy
 ji těší, neb si v bloži žití hová,
 nedbajíc, že je hlavním účelem
 poesie, být lidstvu přítelem,
 pozvedat mysl, zahlazovat bol.
 Přec radost mám; nad bořké byli kol
 svou hlavu zvedá myrta krásnější
 než pafoská a zeleň vonnější
 mlčící prostor sytí. Ukryt v ní
 hostinný najdou ptáci libezní,

kde ve stínu si čile poletují,
 z kalíšků zobou, sladce prozpěvují.
 Tož osvobod' me její útlý kmen
 od rdousivého trní, aby v den
 jenž přijde po nás, našel kolouch bravý
 pod ním drn čerstvý, plný svěží trávy
 a prostých květin: smělejšího nic
 než klečícího milovníka líc,
 nic nemírnějšího než snílka bled
 nad knihou zavřenou, již nedočet',
 nic neklidnějšího než svahy trávy.
 Naděje časů blabých, buďte zdrávy!
 v nichž obraznost jak kdys unikne do tajných
 půvabných labyrintů říší bájných,
 kdy v těch svět uzná pěvce nejvěšší,
 jichž básně srdci nejvíc ulehčí.
 Kéž čas ten uzrál, dokud jsem naživě!
 Neřeknou mi však, že jsem domýšlivě
 mluvil? A že bych raděj skrýt měl líc
 před hanbou, které bláhově jdu vstříc?
 že chabý hoch se v úctě sklánět má,
 by nezdrtil jej děsný blesk? Než já
 se neschovám, ač-li mě neukryje
 svatyně světlá samé poesie;
 a padnu-li, pak stejně spočinu
 topolů stíblých tichém ve stínu,
 nade mnou bude příkrov svěžích trav
 a na náhrobku vlídný epitař.
 Však odstup, Skleslosti, ty kletý jede!
 Neznámá máš být těm, jež touha vede
 k vznešeným cílům, po nichž žízní stále.
 Ač věno moudrosti mé je jen malé
 a neznám směru mocných větrů, které
 sem a tam ženou myšlenky veškeré,
 jež člověk má, a jejich změny řídí;
 ač chabý, malý rozum můj nevidí
 vědomí lidských hloubku tajemnou,
 bych pochopil ji, přece přede mnou
 se vznáší velká idea a z ní
 čerpám svou volnost i své poznání
 básnictví cíle, který jasný je
 jak každá pravda – jako to, že je
 čtvero dob v roce – a je zřejmý tak
 jak velký kříž strmicí do oblak
 na staré katedrále. Proto bych
 byl výlupek všech věcí nestvůrných –
 zbabělec –, kdybych okamžik se zdráhal
 vyslovit to, co myslit jsem neváhal.

*At raděj šílenství mě v propast svrhne
či slunce žár daidalská křídla strhne
a střemhlav srazí mě v smrtelné křeči
k zemi. Však stůj! svědomí přísnou řečí
mi velí uklidnit se na chvíli.
Oceán širý před mnou do dáli
se prostírá a ostrov přemnohý.
Co zmatků, útrap, pracné námahy
mě čeká, než tu šírost probádám!
Jak těžký úkol! Raděj odvolám,
co řekl jsem – ne, to nemůže být!
Nemůže!*

*Snad mi dají sladký klid
skromnější myšlenky; nechť báseň divná
začatá mírně skončí stejně mírná!
Už teď se z prsou všechna bouře ztrácí,
mé srdce k vlídným pomůckám se vrací,
jež razi cestu ke cti, k bratrství
a k podpoře všech blaha – přátelství.
Stisk srdečný, z něhož do mozku vzletí
půvabný sonet, dřív než napadne ti;
ticho, v němž rýmy všelike se rodí,
a libý rozruch, ježž zrod jejich zplodí;
že zítra přijít mám, vzkaz určitý –
snad hodlají mi knihu půjčiti,
kterou jak vzácný poklad chovají
a nad níž přátelé se příště setkají.
Už stěží mohu psát, neb melodie
jak holoubků pár kolem poletuje,
připomínajíc mi ten šťastný den,
kdy po prvé jsem byl ji okouzlen.
S ní přicházejí zjevy půvabné
na koni elegantně skloněné,
bravé a skvělé – prsty oblými
délce bujné vlasy; rychlými
kroky jde Bakchus Ariadně vstříc,
když žhavým okem rozpálil jí líc.
Pak vzpomínám si na slov příval vřelý,
když slohu s obrazy jsme otevřeli.
Takové věci jsou vždy hlasateli
obrazů klidných: rákos rozechvělý
nezřenou šíjí labutě; keř v stráni,
kde konopka se vesele probání;
motýl na růži – křídla jak ze zlata –
jak v bolné křeči široce rozpjatá
přemírou slasti – mnoho podobných
v zásobě mám rozkoši opojných;*

*ale na spánek nesmím zapomnět,
 ježž korunuje snivých máků květ,
 neb za to, co v mých rýmech cenné snad,
 též jemu vděčím; a tak prožívat
 jsem znovu začal příjemný ten den
 na loži, sladkým tichem obklopen,
 jimž přátel sladký blas byl vystřídán.
 Byl básníka to dům, kterému dán
 klíč k chrámu slasti. Kolem visely
 portréty slavných bardů, co pěli
 v minulých dobách – chladné, svaté busty
 se usmívaly. Štěstím ten je jistý,
 kdo Budoucnosti svěří drahou slávu.
 Byl tam i obraz bujných faunů davu:
 satyra oblost zralých jablek láká
 a paže vztažnuv chtivě po nich skáká
 v bromadě vinných listů. Pak jsem zřel
 z mramoru kapli, k níž po trávě šel
 průvod nymf sličných; nejvábnější z nich
 bělostnou ručku hřeje v paprscích
 ranního slunce. Něžné sestry dvě
 nad děckem skotačícím na trávě
 se graciálně k sobě sklánějí;
 a jiné naslouchají šalmaji
 hrající divé, jásavé nápěvy.
 Na jiné malbě Dianiny děvy
 bohyně plaché údy osušují;
 v křišťálné vodě cípy pláště pluji,
 jenž vlnkami je mírně kolébán
 u stěny lázně; jak když oceán
 přílivem klidné širé hladiny
 zaplaví břeh a mořské traviny
 se opět koupají zbaveny pěn
 ve vlnách, jež jsou jejich domovem.
 Dál Sapfy tvář; do prázdna pobližela
 napolo s úsměvem, jak by ji s čela
 mrak úsilných dum právě odpěchal
 a v tiché samotě ji zanechal.
 Král Alfred Velký, v očích stesk a žal,
 jak štvaneho by světa naslouchal
 vzdechům; Kosciuszka tvář ztrhaná celá
 bolesti krutou – mocně osamělá.
 Petrarka vyšel z loubí stínu ven
 a spatřiv Lauru, stane okouzlen
 tou sladkou tváří. Ach, jak šťastni jsou!
 vždyť nad nimi vidíme zářivou*

*tvář Poesie s křídly rozpjatými,
 jež s trůnu svého zraky napjatými
 vidí, co sotva sám bych vylíčil.
 Duch místa sám by spánek zapudil,
 však navíc ještě přišly myšlenky
 jedna za druhou živit plaménky
 obně v mých prsou; a tak rozbřesk dne
 mě překvapil po noci bezesné.
 A já vstal čilý, vesel, osvěžen,
 rozhodnut začít ještě tentýž den
 tuto svou báseň; teď, když skončil jsem,
 loučím se s ní jak otec se synem.*

(Básně 67–78).

Spánek a poesie vděčí za svůj vznik především Keatsovým návštěvám v Huntově domě v Hampsteadu. Konkrétní popud k jejímu sepsání dala některá přátelská beseda u Huntů snad někdy v prosinci roku 1816, kdy Keats u Huntů přenocoval, aby nemusil pozdě v noci jít pěšky do svého vzdáleného bytu. Mladý básník strávil noc na pohovce v Huntově pracovně, kterou popsal v posledních sedmdesáti verších své básně.

Sydney Colvin, vynikající znalec literatury i umění výtvarného, napsal, že »je snadné uhadnout většinu reprodukcí, které upoutaly Keatsovu pozornost na stěnách Huntovy pracovny a v jeho slohách a potom podnitily Keatsovu obraznost« (Colvin 54). Byly to Poussinova *Florina říše*, několik z jeho různých *Bakchanálií*, zobrazujících Bakcha na voze taženém leopardy a nymfy tančící ve skupinách s fauny anebo rozestavené ojedinele napravo a nalevo v popředí obrazu, dále *Venuše a Adonis* od téhož umělce, pak Stothardovo *Vínobraní* a *Koupel* a jeho menší obraz prvního setkání mladého Petrarky s Laurou a její přítelkyní, Rafaelova *Poesie* atd. »Tyto okolnosti«, dodává Colvin, »nejsou bez významu pro studium Keatse, protože Keats ochotněji a častěji než kterýkoli jiný z našich básníků čerpal inspiraci z uměleckých děl – tisků, obrazů nebo soch –, s nimiž se setkal, a ne nadarmo vzpomíná

*na slov přival vřelý,
 když slobu s obrazy jsme otevřeli.*

Kromě obrazů na mythologické a literární náměty zmiňuje se Keats ve své básni také o »chladných, svatých bustách«, básníků, kteří pěli v jiných dobách, a o portrétech nebo bustách Alfreda Velikého a Kosciuszka, které Leigh Hunt a liberálně smýšlející členové jeho kroužku ctili jako hrdinné vlastence a bojovníky za svobodu. Tyto portréty Colvin neidentifikoval a nedovídáme se o nich nic ani z životopisů Huntových. Keatsova zmínka však nepřipouští pochybností o tom, že v politických názorech měl Leigh Hunt na mladého Keatse vliv veskrze kladný.

Také nelze pochybovat o Huntově podílu na myšlenkovém obsahu *Spánku a poesie* a na jazykových a stylistických zvláštěnostech této i jiných raných básní Keatsových. Přesto bych nezdůrazňoval příliš Keatsovu závislost na Huntovi, ať už jde o názory estetické, či o lexikální a frazeologické podobnosti mezi Keatsovými a Huntovými básněmi, jak činí většina Keatsových kritiků, mezi jinými zvláště Claude L. Finney. Ačkoliv Finney sám uvádí, že Hunt čerpal mnohé slovní výrazy ze

Spensera, Shakespeara, Milтона, Chapmana, Draytona, Fletchera, Williama Browna, Thomsona, Wordsworthe a mnoha jiných, tedy z těchž básníků, které horlivě četl a dobře znal také Keats, přesto tvrdí, že v *Úvodu k básni* a v *Calidorovi* (mohli bychom přidat i *Spánek a poesii* aj.) Keats »užil mnoha Huntových oblíbených slov, jako *stare, start, leap, dance, prance, eager, nimble, meek, placid, sweet, delicious, elegant, gentle, delicate, wonder, luxury*, atd. Užíval sloves jako substantiv – *with easy float, with hasty trip, in free and easy feel*. Používal hojně abstraktních substantiv s koncovkou *-ness* – *clearness, calmness, dimness, leafiness, mossiness, freshness*« (Finney 109). To vše je pravda, ale příklady jsou z velké části tak obecné a běžné u tolika jiných starších i soudobých anglických básníků, že jejich výskyt u Hunta a Keatse není průkazný pro Keatsovu závislost jenom na Huntovi. Mnohé výrazy je nutno zcela odečíst, poněvadž náleží k obecné slovní zásobě tehdejší literární angličtiny anebo i k základnímu slovnímu fondu angličtiny vůbec, jako *dance, leap, sweet* atd. Jen u malého procenta jde o novotvary, které Keats buď převzal od Hunta nebo jiných nebo si sám analogicky podle Huntových neologismů vytvořil (to se týká hlavně četných adjektiv s koncovkou *-y* a složenin typu *sweet-lipped* atd.).

Také Keatsův dluh Huntovi v otázkách básnické teorie a anglické poesie v jejím historickém vývoji Finney přecenil. Na to, že má poesie hluboký životní podklad a společensko-výchovný cíl, přišel Keats jednak vlastní zkušeností, praxí a úsudkem, jednak z četby nebo z názorů mnohých přátel, ale ne jen Hunta. Rovněž obdiv pro literaturu renesanční, zejména alžbětinskou, a odmítavý postoj ke klasicismu školy Popovy nezískal Keats jen od Hunta, nýbrž především z vlastního studia Shakespeara, Spensera, Milтона, Popa, Thomsona, Wordsworthe, Byrona, Shelleyho, Hazlitta atd. Omezíme-li se ovšem, abychom prokázali Keatsovu poplatnost Huntovi, jen na výňatky z tohoto autora (jak činí Finney 165–171), pak se samozřejmě zdá, že Keats je otrockým žákem Huntovým a od jiných nebo z vlastní zkušenosti získal jen málo.

Avšak i v dokladech, které Finney uvádí, jsou podobnosti mezi Keatsovou a Huntovou poetikou a estetickou teorií velmi obecné. Pečlivější průzkum, k němuž by bylo třeba samostatné studie, by jistě ukázal podobné shody také mezi názory Keatsovými a velké většiny soudobých anglických romantiků kromě Hunta, na příklad Wordsworthe, Coleridge, Shelleyho, Hazlitta, Haydona, Reynoldse aj. Jako romantik Keats pochopitelně souhlasil zhruba s romantickou estetickou a literární teorií, jejíž hlavní články shrnul Leigh Hunt dlouho po Keatsově smrti v *Odpovědi na otázku co je poesie* (1844). Hunt tam definoval poesii jako »slovní vyjádření vášnivého citu pro pravdu, krásu a sílu, ztělesňující a osvětlující své představy prostřednictvím imaginace a fantasie a ztvárňující svůj jazykový výraz podle zásady rozmanitosti v jednotě. Její prostředky jsou všechno, co je ve vesmíru; a její cíl je slast a exaltace... Je to vášnivý cit pro pravdu, protože bez pravdivosti by byl její účinek nesprávný nebo nedokonalý. Je to vášnivý cit pro krásu, protože jejím účelem je povznášet a zušlechťovat s pomocí slasti a protože krása není nic jiného než nejpůsobnější forma slasti...« Doklady pro svá obecná tvrzení vybírá Hunt z básníků, které sám nejvíc miloval (mezi nimi i z Keatse), ale – a to je pro správné hodnocení jeho působení na Keatse zvlášť významné – které miloval také Keats: ze Spensera, Homéra, Chaucera, Shakespeara, Milтона, Byrona, Boccaccia, Ariosta, Beaumonta a Fletchera, Shelleyho, Coleridge, Danta, Draytona, Sucklinga, Drydena aj. (jmenuji je v tom pořadí, v němž je Hunt sám cituje).

Obdiv pro anglické renesanční básníky, kritické výhrady k Popovi a jeho škole a zásadní shodu s romantickou estetikou a poetikou najdeme ovšem nejen u Hunta, ale i u jiných Keatsových známých a přátel, mezi nimiž na neposledním místě co do vlastního kritického významu a síly vlivu na Keatse je William Hazlitt. Také Hazlitt shrnul své názory na poesii a své soudy o anglických básnících jako Hunt teprve po vzniku Keatsova *Spánku a poesie*, a to v přednáškách o anglických básnících, které Keats pravidelně navštěvoval. Mnohé z těchto názorů však uložil Hazlitt v svých starších pracích, které Keats dobře znal a z nichž některé měl v své vlastní knihovně.

V úvodní přednášce cyklu o anglických básnících, která jest věnována výkladu o podstatě a účelu poesie, Hazlitt definoval poesii jako »přirozený vjem jakéhokoli předmětu nebo události, který svou živostí vyvolává samovolný vzruch imaginace a citu a prostřednictvím sympatie produkuje určitou modulaci hlasu nebo zvuků, které vyjadřují daný vjem«. Dále praví, že poesie je »jazyk imaginace a citů« a že se vztahuje ke všemu, »co budí v lidském vědomí bezprostřední slast nebo bolest. Je to universální řeč srdce s přírodou a se sebou samým«. Jejím účelem není »pouhý popis přirozených předmětů ani přirozených citů«, nýbrž zobrazení skutečnosti pronikající až k samé podstatě věci, a proto, »jak praví Bacon, »má v sobě cosi božského, neboť pozvedá mysl a unáší ji k vznešenosti tím, že podřizuje zjevný tvar věcí tužbám duše, místo aby podřizovala duši vnějším věcem, jak to činí historie a rozum«. Dovolává se příkladu Shakespearova, Hazlitt zpřesňuje Baconovu definici takto: »Hluboce procítěná poesie je emanací nejen citové, ale i mravní a intelektuální složky naší přirozené povahy – touhy vědět, vůle jednat a síly cítit; aby byla dokonalá, měla by působit na všechny tyto různé složky naší konstituce«. A opět zdůrazňuje Hazlitt podíl citu a obraznosti na básnické tvorbě větou: »Účel a užitek poesie... byl a je „nastavovat zrcadlo přírodě“, jak ji vidíme prostřednictvím citu a obraznosti, a nikoli bez nich, jak ji vidíme pomocí doslovné pravdy nebo abstraktního rozumu«. Jinými slovy, poesie je podle Hazlitta výtvozem celého člověka a obrací se ke všem stránkám lidského vědomí. Její citová a obrazová složka je činitel rozhodující, poněvadž poesie je umění; ale její složka rozumová a poznávací není proto bez významu, protože poesie je lidský výtvar a obrací se k lidem. Jak to řekl Keats, jejím cílem je »být lidstvu přítelem«. Takové vysoké pojetí poesie vyžaduje ovšem od básníka mnohem víc než pouhý talent a upřímnou snahu. A není divu, že Keats si velikost a obtížnost své cesty k poesii uvědomoval a vyjádřil toto uvědomění ve *Spánku a poesii* zvláště verši

*An ocean dim, sprinkled with many an isle,
Spreads awfully before me. How much toil!
How many days! what desperate turmoil!
Ere I can have explored its widenesses.
Ah, what a task!*

(Báseň 76)..

Z citovaných myšlenek Huntových a Hazlittových – a mohli bychom uvést doklady i z teoretických úvah Wordsworthových, Coleridgeových, Shelleyho a jiných anglických romantiků – je jasné, že Keatsovy představy o poesii a její společenské funkci nebyly jen epigonskou obměnou Huntových koncepcí.

V svých výše citovaných vzpomínkách na Keatse uvedl Leigh Hunt, že on a Keats mívali ve zvyku skládat v jakési přátelské soutěži básně na dané thema. Výsledek jedné takové soutěže máme dochován v Keatsových znělkách *Když jsem obdržel vavřínový věnec od Leigh Hunta a Dámám, které mě viděly ověnčeného vavřinem*. Obě znělky byly po prvé otisknuty teprve roku 1914. Colvin vypráví o jejich vzniku asi toto: Někdy na jaře roku 1817 (podle Murryho snad už na podzim r. 1816) napadlo Keatse a Hunta, aby se vzájemně ověnčili po způsobu starých bardů. Keats dal Huntovi věnec z břectanu a Hunt Keatsovi vavřínový věnec. Potom s věnci na hlavě sedli a napsali každý dva sonety, v nichž vyjádřili svoje pocity. Když byli takto zaměstnáni, přišly k Huntům na návštěvu tři dívky, pravděpodobně Jane, Marianne a Charlotte Reynoldsovy. Když byly ohlášeny, Hunt si sňal věnec, ale Keats prohlásil, že »svůj věnec nesejme s hlavy k vůli nikomu na světě« a po celou dobu si jej také ponechal (Colvin 55).

První z uvedených znělek obsahuje zajímavý doklad Keatsovy víry ve vítězství svobody a pád tyranů, který jsme již dříve citovali. Druhá znělka je konvenční oslava vavřínu, t. j. poesie, nad níž není autorovi nic dražšího, ačkoliv Keats galantně ujišťuje přítomné dívky, kterým znělku připsal, že jeho poesie »bude vždy vzdávat náležitou úctu jejich všemocným očím« (Básně 50).

V soutěži s Hunttem napsal Keats za jiné návštěvy v Hampsteadu (podle Clar-ka to bylo 30. prosince 1816) mnohem dokonalejší znělku

KONÍK A CVRČEK

*Zem poesie nikdy nepozbývá:
pták zemdlený letními předúpaly,
když ukryt v stromů chlad, tu blásek malý,
v plot od plotu skosenou loukou zpívá.
To blas je koníkův; – on přední pívá
z nádhery léta, nikdy neotálí
vždy znovu pít; neb znaven-li, kdes v dáli
pod polním květem klidně odpočívá.
Zem poesie nikdy není prosta:
a v zimní večer mráz kdy v samotě
rozhostil ticho, – z krbu pronikavě
zní cvrčka zpěv a na vřelosti vzrůstá,
a zdá se komus v polodřímotě
být zpěvem koníka, kdes v chlumu travě.*

(J. V. Sládek, *Spisy II* 453).

Huntovi připsal Keats také svou první knihu básní, vydanou na jaře r. 1817, dedikačním sonetem *Sláva a půvab dávno jest jen báji*, v němž znovu uznává Huntovo přátelství a jeho nezištnou, upřímnou podporu mladšího druha v poesii. Verše

*já cítím v sobě kvěsti
ples bujný, listnatý, když mohu vzněsti
svou chudou obět muži jako tys.*

(Bíbl 43)

svědčí, že si Keats byl dobře vědom svého velkého básnického dluhu Huntovu přátelství.

Ale jak Keats sám rychle umělecky vyrůstal, díval se na vlastní ranou poesii i na některé ze svých prvních básnických mistrů a učitelů mnohem kritičtěji. Poznával, že ne všechno, co u Huntova nekriticky obdivoval a napodoboval, je hodno obdivu a nápodoby. Tak se po vydání své první sbírky osvobozuje od Huntova vlivu literárního. Současně dochází i k patrnému ochladnutí jejich přátelského vztahu. Za poslední Keatsovu báseň, v níž je ještě jasná učednická poplatnost Huntovi, lze pokládat znělku *Na Leigh Huntovu báseň »Příběh z Rimini«*, kterou Keats napsal v březnu 1817, ale která byla po prvé vydána z rukopisu lordem Houghtonem roku 1848.

Keats nerad nesl, že je obecně považován za pouhého žáka Huntova, tj. že není uznávána původnost jeho poesie, jak o tom svědčí dopis, který napsal v říjnu 1817 příteli Baileymu. Keats hovoří o *Endymionovi*, na němž tehdy pracoval, a píše: »Ty víš, Bailey, jak nezávisle jsem psal – Huntovo zrazování nebylo nic platno – odmítl jsem také navštívit Shelleyho, abych nijak nespoutal svůj svobodný rozhled. A nakonec budu přece jen mít pověst Huntova žáka. „Znalci“ budou v mé básni poukazovat na Huntovy korektury a amputace« (*Dopisy* 53).

Nejneprázlivější charakteristiku Leigha Huntova napsal Keats v prosinci r. 1818 v dopise bratru Jiřímu a jeho ženě do Ameriky: »Hunt mě pozval, abych někdy přišel k nim a seznámil se s Tomem Moorem« (tj. Thomasem Moorem, autorem *Irských melodii* - K. Š.) »–tak o něm uslyšíte. Večer jsme šli k Novellovi« (Vincent Novello byl vynikající hudebník a skladatel, na jehož nedělní hudební večírky a besedy chodili členové Huntova a Lambova přátelského kroužku. Clarke se tam seznámil s Novellovou nejstarší dcerou Marií, s níž se později oženil - K. Š.); »a jako obvykle jsme se bavili Mozartem a slovními hříčkami – byl jsem tím tak unaven, že kdybych mohl jednat podle vlastních sklonnů, nesešel bych se už nikdy s nikým z té společnosti, ani s Huntem ne, který je jistě vcelku příjemný společník, ale ve skutečnosti je ještějný, samolibý a protivný ve věcech vkusu i morálky. Rozumí mnoha krásným věcem; ale místo aby uznal, že i jiní mohou být stejně bystří a chápaví jako on, začne vám věc vysvětlovat tak divně, že neustále uráží váš vkus a sebevědomí. Hunt člověku škodí tím, že snižuje věci vznešené a zošklivuje nám věci krásné. Je to jeho vina, že jsem lhostejný k Mozartovi a že nemiluji bílá poprsí, a mnoho nádherných věcí se stává nicotnými, když jsou spojeny s ním. – To člověku skresluje představy, působí, že naše myšlenky se stávají bizarními, a uvádí to ve zmatek naše kritérium krásy« (*Dopisy* 252).

Přes tyto kritické výhrady nepřerušil Keats s Huntem přátelské styky, navštěvoval ho sám i ve společnosti a vážil si jeho skutečně dobrých vlastností. Také Hunt se choval ke Keatsovi vždycky velmi laskavě a srdečně, vycházel mu všemožně vstříc jak v jeho literárních začátcích, tak později. Když byl Keats vážně nemocen v létě 1820, Hunt jej vzal ochotně k sobě, aby měl lepší ošetření a péči a Keats bydlel u Huntů asi 7 týdnů v červenci a srpnu.

To všechno musíme brát v úvahu, abychom Huntovi nekřivdili, jak činí někteří Keatsovi životopisci a vykladači, když přeceňují škodlivost Huntova literárního vlivu na mladého básníka a připisují Huntovi na vrub i ty nedostatky Keatsovy rané poesie, které byly básníkovi vlastní.

Značnou vinu na ochlazení Keatsova přátelského poměru k Leigh Huntovi v roce 1817 měl jejich společný přítel Benjamin Robert Haydon (1786–1846), s nímž se Keats jako s Huntem seznámil rovněž prostřednictvím Clarkovým. Podle dopisu Clarkovi z 31. října 1816 mělo k setkání Keatse s Haydonem dojít toho večera, ale Haydon se omluvil, že nemůže Clarka a Keatse přijmout, protože má vstupenku na představení *Timona Athénskébo* (*Dopisy* 8–9). K návštěvě v Haydonově ateliéru došlo teprve 19. listopadu 1816. Nadšen Haydonovou nesmírně průbojnou a strhující osobností napsal Keats hned druhý den následující znělku a poslal ji svému novému příteli:

*Družina duchů na zemi dlí skvělá;
 duch – mrak a pleso, katarakt a proud,
 ježž zřím tam na Helvellynu se pnout,
 an svěžest chytá s křídel archanděla;
 duch fial, růží, v němž je vesna celá,
 úsměvů družných, za svobodu pout;
 a ble! – ten, jehož pevnost vyslechnout
 zvuk nižší nechce septu Rafaela.
 A vedle nový velký duch a duch,
 jsou v čele věku, jenž se blíží k zemi;
 tep jiný bude dán jen těmi, těmi
 a jiné srdce světu. Slyšíš ruch
 mohutné práce? – – –
 Jen slyšte, národy, – a buďte němý.*

(*Bíbl* 51).

Haydon poděkoval za báseň, která se mu velmi líbila, ale navrhl, aby v předposledním verši, který zněl v originále »Of mighty workings in a distant Mart«, byla vypuštěna druhá polovina verše. Keats ochotně přijal jeho návrh a byl velmi polichocen, když mu Haydon slíbil, že ukáže jeho sonet Wordsworthovi (*Dopisy* 10–11). Velkými duchy, kteří dají světu jiný tep a jiné srdce, jsou míněni Wordsworth, Leigh Hunt a Haydon.

Haydonovi připsal Keats také znělku *Šlechtná mysl*, která možná vznikla ještě před Keatsovým setkáním s tímto proslulým malířem, který si získal velkou popularitu a zásluhu úspěšnou kampaní za uznání umělecké hodnoty takzvaných Elginových mramorů, t. j. parthenonských soch dovozených do Anglie lordem Elginem. Umělecky je Keatsova znělka slabší, ale je významným dokladem básníkovy pokrokového smýšlení.

*Šlechtná mysl dobro střežíci,
 jež velikána slávu v úctě má,
 dlí tu a tam u lidí bez jména
 v neschůdném hvozdě, v blučné ulici:
 kde běžné nebývá prý pravdy cenit si,
 přec vůle k cíli je tak přepevná,
 že zbohatlická chátka bezkrevná
 se choulí strachem, s hanbou na lici.*

*Jak slavné je už milovat týž cíl,
pro nějž se genií bil tak statečně:
a což když rek vítězně porazil
Zlobu a zdeptal Závist konečně?
Nesčetné duše pýchou naplnil,
neb o vlast zasloužil se výtečně.*

(Básně 55).

Keats neoslavil v svém sonetu jen Haydona. Vzdal čest a dík i bezejmenným, tj. prostým lidem, kteří živelně, bez vyššího vzdělání a umělecké geniálnosti podporovali Haydonovo poctivé úsilí za dobrou věc. Zatím co prostý anglický lid venkovský i městský dal takto najevo svůj kladný poměr ke kultuře, zámožné vrstvy buržoasie »a money-mong'ring, pitiable brood«, jak je Keats opovržlivě a výstižně nazývá, projevíly hluboký nezájem nebo přímý odpor k umění a umělcům. Patří tedy i tato Keatsova znělka k významným projevům básníkovy opovržení soudobou buržoasní společností a jeho úcty a lásky k lidu. Je také dokladem jeho živého zájmu o aktuální veřejné dění, sociální i kulturní, a jeho přesvědčení, že umění není otázkou úzce soukromou a »čistě« uměleckou, nýbrž souvisí nerozlučně a organicky s celým společenským životem.

Jako Keats Haydonem, byl i Haydon od začátku nadšen Keatsem. Nejen proto, že Keatsův nelíčený obdiv lichotil Haydonově nemírné ješitnosti, ale i proto, že u Keatsa nacházel mnoho povahových rysů a zálib, které měl sám. Někdy v březnu r. 1817 si zapsal do svého deníku tato charakteristická slova: »Keats je člověk podle mého srdce. Cítí se mnou a chápe mě. Poznali jsme se důkladně a doufám, že zůstaneme navždy přáteli. Víím jen to, že jakmile prodám svůj obraz, nebude mít Keats nedostatek, dokud nenamaluji další, takže bude mít čas a klid pro své výtvořiny: zkrátka, nebude trpět nedostatek celý život« (Colvin 67). Ještě nadšeněji psal v dopise Keatsovi z téže doby: »Nejdražší Keatsi, přátelé, kteří mne obklopovali, měli smysl pro můj talent, ale nikdo neobrážel mé nadšení s tak plamennou duševní zralostí, mé srdce toužilo po sympatiích, – věřte mi, že mluvím z duše, když říkám, že ve vás jsem našel takového přítele – dodáváte mi oheň, když jsem vyčerpan, a rozněcujete znovu mou energii« (v originále »fury« – K. Š.) (Dopisy 14).

Haydon prokázal Keatsovi neocenitelnou službu tím, že jej zasvětil do krásy klasického řeckého umění; a svými odbornými znalostmi a kritickým postřehem mu také pomohl hlouběji vnímat výtvarné umění vůbec. Keats projevil svou vděčnost za tuto pomoc dvěma znělkami, které napsal po shlédnutí parthenonských soch v Britském muzeu, a které otiskl Hunt v *Examineru*. První nazval:

KDYŽ JSEM PO PRVÉ SPATŘIL MRAMORY ELGINOVY

*Můj duch sláb příliš; smrtelnosti mrak
mne tíží jako sen, jímž nechť spím, –
dí každý hrot a sráz, jež v duchu zřím,
těch námah bohorovných: Zemřeš tak,
jak orl mře, jenž chor zří do oblak!
Přec blaži mne, lkát nad osudem svým,
že nemám plouti s větrem mrakovým,
vždy svěží, když se budí zořin zrak.*

*Z těch mňavě chápaných sláv mozkových
svár nesmírný se v duši zabostí;
ty zázraky! strast závratná je z nich,
v níž v řeckou vznešenost se mísí zmar,
jimž čas je zpusťošil, – a slunce žár, –
slán moří zolněných, – stín velkosti.*

(Bibl 60).

Druhá znělka má titul *Haydonovi*. V jejím závěru:

*Dav mrzkou tupost, přemoudřelý klid
měl pro to nejbožštější, civěl něm;
však ty, zře hesperský té hvězdy svit
plát z východu, vzdals úctu divům těm!*

(Bibl 61)

Keats podobně jako v znělce *Slechbetná mysl* vytýká soudobé anglické buržoasii ne-tečnost a zavilé nepřátelství k umění, které se projevíly, když Haydon a pokroková menšina anglické intelligence usilovali, aby poklady řecké skulptury byly zakoupeny pro Britské museum a zpřístupněny nejširší veřejnosti.

Jako výtvarný umělec nezaujímá Haydon v dějinách anglického malířství vynikající místo. Měl talent, vytrvalost a energii, ale chyběla mu kreslířská dovednost a vytríbený vkus. Maloval hlavně velká historická plátna, z nichž nás nejvíc zajímá *Kristův vjezd do Jerusalema*, poněvadž na něm Haydon zobrazil některé své současníky, mezi nimi i Keatse. Murry otiskl v posledním vydání svých keatsovských studií (*Keats*, Londýn, 1955) nedávno objevenou Haydonovu kresbu Keatsovy hlavy, kterou Haydon namaloval pravděpodobně r. 1818 jako studii ke křídovému portrétu, který slíbil nakreslit pro kvartové vydání *Endymiona* (*Dopisy*, 17). Murry soudí, že tento portrét náleží k nejlepším dochovaným obrazům Keatsovým. Colvin a jiní však hodnotí mnohem výš Haydona spisovatele a populárního přednášeče nebo uměleckého kritika než Haydona malíře. Zdá se, že i na Keatse, třebas pokládá Haydonovy obrazy za znamenitá díla, působila tato stránka jeho podnětné osobnosti silněji než jeho činnost výtvarná.

V politickém smýšlení a náboženském přesvědčení byl Haydon mnohem konservativnější a pravověrnější než Hunt, Brown, Dilke, Hazlitt a jiní Keatsovi přátelé. Proto se nemohl trvale dobře snášet s Huntem, ale výborně vycházel s Wordsworthem. Na Keatse se snažil působit výchovně v tomto duchu, ale bez úspěchu. Nepodařilo se mu Keatse ovlivnit, aby se stal věřícím křesťanem, ani ho nezviklal v jeho liberálním radikalismu. Jestliže se Keatsův vztah k Huntovi zhoršil Haydonovým vlivem, bylo to proto, že Keats dával Haydonovi za pravdu v názoru, že Hunt je příliš laxní v morálce a lehkomyšlný v praktickém životě; kromě toho Keats sám poznal, že Huntův vkus v poesii není vždy nejlepší.

Na Haydonovi se však Keatsovi líbilo především jeho skutečně nadšené úsilí o uměleckou krásu a horování pro opravdu významná díla výtvarná a literární. Proto litoval Haydona, když se dostal do finančních nesnází, což byl u něho dost pravidelný zjev, třebas se jeho obrazy dobře prodávaly, a ochotně mu podle svých skromných možností i půjčoval peníze. Naproti tomu Haydon, ačkoliv se zapřísahal, že nedopustí, aby Keats někdy v životě trpěl nouzí, nedbal příliš o to, aby příteli vrátil

vypůjčené peníze, když jich Keats sám nutně potřeboval. Pravda je, že Haydon byl egoista a trpěl až chorobným velikášstvím a nedostatkem sebekritičnosti; kdežto Keats byl zcela nezištný a přitom neobyčejně skromný a sebekritický.

Další významný přítel, s nímž se Keats seznámil na podzim roku 1816, byl John Hamilton Reynolds (1794–1852). Když se setkal s Keatsem, který byl jen o rok mladší, mělo už jeho jméno v literatuře dost dobrý zvuk a mohl se pochlubit třemi vydanými knížkami (veršovanou orientální povídkou *Safie*, básní *Ráj imaginace* a *Ódou*) a roku 1816 vydali mu nakladatelé Taylor a Hessey další básnickou knihu *Najada a jiné básně*, kterou věnoval Haydonovi. Zdá se, že Keats a jeho bratři se seznámili nejprve s Reynoldsovými rodiči a sestrami Janou a Mariannou, s nimiž si John a Jiří dopisovali. Reynoldsovi bydleli nedaleko bytu Keatsova, a protože všichni měli živý zájem a literaturu a hudbu, Keats a jeho bratr Jiří je často navštěvovali. U Reynoldsů se Keats také seznámil s mnoha mladými lidmi, z nichž se někteří stali jeho důvěrnými přáteli, zvláště s Ricem, Baileym a Brownem. Také většina členů Huntova kroužku se stýkala přátelsky i s Reynoldsovými, na příklad Lamb, Hazlitt, Haydon, Vincent Novello aj. Hunt, Haydon a Reynolds seznámili Keatse také s kruhy novinářskými a nakladatelskými, takže se jeho vyhlídky publikační velmi zlepšily.

V zimě roku 1817 na příklad napsal Keats na Reynoldsovo doporučení čtyři divadelní recenze pro časopis *Champion*, kam pravidelně přispíval Reynolds, který byl právě na dovolené v Exeteru. Dvě z těchto recenzí se týkaly představení Shakespearova *Richarda III.* a *Jindřicha VI.* se známým Edmundem Keanem v hlavní úloze. Jako literární kritik *Championa* napsal Reynolds velmi pochvalnou recenzi na Keatsovy *Básně*, v níž správně zhodnotil Keatsův umělecký přínos a předpověděl také jeho pozdější básnické úspěchy, když napsal, že »v době, kdy se nemluví o ničem jiném než o síle a vášnivosti lorda Byrona, o hravé a elegantní fantasii Thomase Moora, o formální dokonalosti Rogersově a vznešenosti a pathetičnosti Campbellově . . . objevuje se před námi mladý muž, jehož genius pravděpodobně ty všechny zastíní. Vychází přímo z přírody a originály jeho obrazů můžeme najít v její pokladnici . . .« (Finney 188). Také *Endymiona* recenzoval Reynolds velmi příznivě v časopise *The Alfred, West of England Journal* 6. října 1818. V své recenzi Reynolds velmi ostře odpověděl na nespravedlivou kritiku *Endymiona* v konservativním časopise *The Quarterly Review*, jejímž autorem byl John Wilson Croker. I při mnoha jiných příležitostech se Reynolds osvědčil jako „jeden z nejvělejších a nejmoudřejších přátel Keatsových« (Colvin 75). Přátelským stykům s Reynoldsem a jeho rodinou vděčí za svůj vznik několik Keatsových příležitostných básní a mimo to už zmíněné čtyři divadelní recenze. Nejvýznamnější je však řada dopisů, které patří skoro bez výjimky k nejlepším listům Keatsovým. Keats a Reynolds zůstali přáteli až do Keatsovy smrti, ale období jejich nejdůvěrnějšího styku bylo od léta roku 1817 do léta roku 1818. Pro Reynoldsovy sestry Janu a Mariannu napsal Keats v listopadu a prosinci 1817 čtyři písně *Nemysli na to, sladká, již* (Bíbl 15), *Unfelt, unheard, unseen, Apollo to the Graces* a *You say you love*. V lednu roku 1818 složil humorný *Sonet na kočku paní Reynoldsové*, který po prvé otiskl Thomas Hood, manžel Jany Reynoldsové, v *The Comic Annual* roku 1830. V témže měsíci poslal Keats Reynoldsovi tři básně *O blush not so, Hence Burgundy, Claret and Port* a *Když bojím se* (Dopisy 92–94). Jen poslední z nich má vážný obsah a odráží u Keatse velmi častou myšlenku na možnost předčasné smrti:

*Když bojím se, že býti přestal bych,
než z žírné hlavy klasy sklídí péro,
než zralé zrní pojmu kupy knih
jak plné sýpky v písmen tisícero;
když hvězdou tváří noci vidím plout
symboly báji oblačné a bílé
a cítím, že bych nemoh načrtnout
jich stíny černou rukou šťastné chvíle;
a pomním-li, že nežel bych tvou líč,
o krásko chvilková, ni zraků tvých,
čaromoc bezvýhradné lásky víc
bych necítil – pak stojím na březích
širého světa sám a dumám tu,
až Sláva s Láskou klesnou v nicotu.*

(Bíbl 66).

Hned v příštím dopise datovaném 3. února 1818 poslal Keats Reynoldsovi další dvě básně jako odpověď a oplátku za dvě znělky, které mu věnoval Reynolds. Jsou to *Robin Hood* a *Hospoda U mořské panny* (Dopisy 94–99). Thematem obou sonetů Reynoldsových i obou básní Keatsových je odboj proti současným poměrům. Jsou dokladem lásky obou přátel k lidovým pokrokovým tradicím a k alžbětinské poesii, kterou oba horlivě četli a do jisté míry i napodobovali.

Všechny Keatsovy rozhovory s Reynoldsem nebyly ovšem o vážných otázkách. Oba mladí přátelé měli silně vyvinutý smysl pro humor a často se bavili vtipkováním, slovními hříčkami a lehkomyšlnými škádlivými potyčkami. Když Reynolds napsal na příklad znělku na oslavu černovlásek, protože slečna Eliza Drewová z Exeteru, s kterou se později oženil, měla černé oči a vlasy, Keats, který naopak obdivoval modrooké plavovlásky, napsal na jejich oslavu znělku *Modř! Tot je život nebes* (Bíbl 68), podle Woodhousova datování 8. února 1818. Reynolds otiskl svou znělku ve sbírce *Florentská zahrada* roku 1821 po Keatsově smrti. Keatsova znělka vyšla teprve roku 1886.¹⁴⁾

Nejvýznamnější z Keatsových básní inspirovaných přátelstvím s Reynoldsem je básnický *List Johnu Hamiltonu Reynoldsovi*, který Keats poslal svému příteli z Teignmouthu 25. března 1818 (Dopisy 125–128), aby ho potěšil v jeho nemoci. Jenže Keats nebyl v té době sám příliš šťasten a po úvodních verších, v nichž popisuje lehce humorným způsobem groteskní vidiny své rozmarné fantasmie – oči čarodějnice nad ústy cherubína, Voltaire v drátěné košili středověkého rytíře s přílbou a štítem, Alexandra v noční čepici, Sokrata uvazujícího si kravatku, Hazlitta hrajícího si s kočkou slečny Edgeworthové a herce Junia Bruta Boothe, jak jde podroušen uličkami londýnské čtvrti Soho – přechází brzy k obrazům a náladám vážnějším. A po barvitěm a romantickém popise Claudova slavného obrazu *Začarovaný zámek*, mistrně to ukáže Keatsova umění sugestivního líčení, světuje se básník příteli se svými tužbami a obavami. Tíží ho vědomí vlastní nezkušenosti a nevyzrálosti. Jeho vlajka není rozvinuta na admirálském stěžni a on si ještě netroufá filosofovat – snad

¹⁴⁾ Keatsův sonet věnovaný J. R. a začínající slovy *Kéz týden věkem jest* (Bíbl 69) nebyl určen Reynoldsovi, jak uvádí Bíbl, nýbrž Jamesu Riceovi (*Lowellová*, I, 615–618). Byl inspirován Keatsovou radostí nad nenadálou návštěvou Riceovou v Teignmouthu v dubnu 1818.

nikdy nedosáhne velké ceny »vysokého rozumu« – a poznání dobrého a zlého nebude nikdy jeho odměnou. Keats touží po štěstí, ale svět kolem něho mu nedovoluje být šťasten. Ani krásná příroda mu nedovede poskytnout nezkalený požitek, protože v ní vládne »věčná krutá zkáza« a všichni tvorové se navzájem požírají a vraždí:

*I was at home,
And should have been most happy – but I saw
Too far into the sea; where every maw
The greater on the less feeds evermore: –
But I saw too distinct into the core
Of an eternal fierce destruction,
And so from happiness I far was gone.
Still I am sick of it: and though to-day
I've gathered young spring-leaves, and flowers gay
Of periwinkle and wild strawberry,
Still do I that most fierce destruction see,*

(*Básně* 241).

Tyto hrozný obrazy v něm vyvolávají podobně hroznou náladu, kterou nenávidí a které by rád unikl. Zatím má jediné přání: aby se jeho přítel Reynolds a bratr Tom brzy uzdravili. Pak teprve bude šťasten a před ohavnými náladami najde záchranu v nové romantické básni.

Keats věděl, že u Reynoldse najde porozumění pro své nejintimnější myšlenky a city. Málomocnému ze svých přátel se svěřoval s takovou otevřeností a důvěrou jako jemu. Proto jsou i jeho dopisy Reynoldsovi nepostradatelným pramenem pro poznání Keatsova života a díla. Jejich závažnost vysvitá i z jejich poměrně velkého počtu. Nepřehlédíme-li k milostným dopisům Fanny Brawnové a k dopisům sestře Fanny, jsou nejbohatší básníkovou korespondencí. Počtem je sice předčí o jeden Keatsovy dopisy Haydonovi, ale významem se jim vyrovnají jen dopisy bratru Jiřímu a jeho ženě do Ameriky, které jsou z velké části jakýmsi osobním deníkem básníkovým. Ale dopisy Jiřímu mají hodnotu spíš biografickou než uměleckou. Časově spadají Keatsovy dopisy Reynoldsovi do doby od 9. března 1817 do 28. února 1820, takže zahrnují téměř celé tvůrčí období Keatsovo a můžeme v nich dobře sledovat Keatsův myšlenkový, částečně i umělecký vývoj od *Básní* roku 1817 do konce jeho literární činnosti.¹²⁾

Reynoldsovým prostřednictvím se Keats seznámil s několika novými přáteli, zejména s Brownem, Dilkem, Baileym a Ricem. Také těmto přátelům napsal řadu významných dopisů, Brownovi devět, Dilkovi sedm, Baileymu deset a Riceovi čtyři. O těchto čtyřech Keatsových přátelích nám zde prozatím postačí několik stručných poznámek. Jejich vliv na Keatse byl totiž značný, ale přímých ohlasů jejich přátelství, o jaké nám v této studii jde, najdeme v Keatsově básnické tvorbě poměrně málo.

Posledně jmenovaný, James Rice, zůstává podnes nejzáhadnější postavou mezi Keatsovými známými. Spolehlivé zprávy o něm jsou velmi skrovné. Není znám rok jeho narození a o roce úmrtí víme jen to, že nebyl na živu po roce 1833. Keats a vši-

¹²⁾ Keats napsal také jeden dopis Reynoldsově matce a pět dopisů jeho sestrám; z toho čtyři jsou adresovány Janě Reynoldsové a jeden Janě a Marianně společně.

chni jeho přátelé se o něm vyjadřovali velmi příznivě. Keats jej považoval za »velmi rozumného, ba moudrého člověka«, který »má sice některé předsudky Johna Bulla, ale ty jsou mu jen ku prospěchu« (*Dopisy* 400). Také Reynolds a Dilke o něm mluvili velmi pochvalně, a je-li pravda, že »byl velmi vtipný, nesmírně šetlý a že měl výborný vkus a zdravý úsudek« (*Dopisy* XLVIII), chápeme, že Keats byl nadšen jeho nečekanou návštěvou v Teignmouthu a napsal pod jejím dojmem tuto znělku:

*Kéž týden věkem jest a v každém zas
jsou odjezdy i shledávání vroucí,
let tisíc měl by roku chudý čas,
nach vítání by stále kryl tvář žhoucí:
tak život byl by dlouhý v době krátké,
sám čas by v pouhě nic byl zablažen,
v mších zapomínavých, nám k slasti sladké,
svou pout by v šíř i délku rozpjal den.
Vždy v pondělí až z Indie tak přistát!
Z Levanty skvělé v ránech úterních!
V čas krátký množství slastí spoutat, schystat,
dychtění věčné nitit v duších svých!
Včerejší večer s dneškem, příteli,
k té šťastné myšlence mne přiměly.*

(*Bíbl* 69).

Charles Wentworth Dilke (1789–1864) byl úředník v účtárně ministerstva námořnictva se silnými zálibami literárně-kritickými. S Keatsem se zvláště často stýkal od té doby, kdy se Keats nastěhoval do domu, který si Dilke a jeho přítel Brown postavili v Hampsteadu (Wentworth Place, nyní tak zvaný *Keatsův Dům*). Snášeli se velmi dobře, třebaže Keats v mnohém nesouhlasil s některými radikálními názory Dilkovými, považuje ho za příliš dogmaticky a nekriticky závislého na učením Godwinově. Dilke i jeho manželka se chovali ke Keatsovi vždy velmi laskavě. U nich se také seznámil s Fanny Brawnovou.

Charles Brown (1786–1842) měl v Keatsově životě mnohem významnější úlohu než Dilke. Starší téměř o deset let než Keats a prošlý tvrdou životní školou, Brown byl praktičtější a méně vznětlivě povahy než jeho mladý přítel. Ale jako Keats i on měl velké ambice literární a proti mladšímu příteli tu výhodu, že už roku 1814 složil libreto úspěšné opery *Narenský*, k níž hudbu složili John Braham a William Reeve. Brown byl poměrně zámožný a Keatsovi ochotně vypomáhal, když byl básník v nouzi. O jeho srdečném poměru ke Keatsovi není pochybnosti. Poněvadž měl zkušenosti v psaní pro divadlo, přijal Keats jeho nabídku, aby společně napsali tragedii *Otto Veliký*, od níž si oba slibovali peněžní úspěch. Brown také doprovázel Keatse na pěší túře do severní Anglie a do Skotska roku 1818, a byl by jej asi doprovázel i do Itálie na léčení, jenže v kritické době nebyl v Londýně a Keatsův dopis jej zastihl příliš pozdě.

Charles Brown, »Keatsův nejbližší přítel v nejpłodnějších a nejtragičtějších letech básníkova života«, jak praví Robert Lynd (Houghton, IX), má také velkou zásluhu na vypracování prvního Keatsova životopisu. Autor tohoto životopisu, Monckton Milnes, pozdější lord Houghton, o tom podává toto svědectví: »Je tomu nyní patnáct let, co jsem se setkal ve vile svého slovuťného přítele pana Landora

na krásném úbočí ve Fiesole s panem Charlesem Brownem, bývalým obchodníkem v Rusku, jehož jsem již podle jména znal jako šlechtného ochránce a oddaného přítele básníka Keatse... Okolnosti Keatsova života a historie jeho spisů se mi zdály velmi zajímavé s hlediska literárního, a na všechny jeho neuveřejněné výtvary, s nimiž jsem se setkal, díval jsem se proto s pocity, které možná nebyly vždycky odůvodněny jejich skutečnou hodnotou. Pan Brown láskyplně opatroval celou tuto pozůstalost – až na několik málo výjimek – a řekl mi, že ji hodlá vydat, jakmile se vrátí do Anglie. K tomu došlo dva nebo tři roky později a předběžné jednání o uveřejnění této pozůstalosti bylo již v chodu, když neočekávaná nutná účast na schůzi jednající o kolonisaci Nového Zélandu změnila plány pana Browna a přiměla ho, že se rozhodl usadit u protinožců a strávit tam zbytek svého života. Před odjezdem z Anglie svěřil mi celou svou sbírku Keatsových rukopisů i životopisný nástin a já jsem se zavázal, že jich použiji podle svých nejlepších schopností, abych ospravedlnil charakter a pozvedl slávu jeho váženého přítele» (*Houghton* 3–4).

Kromě Brownova materiálu použil Houghton také doklady a paměti mnoha Keatsových přátel, kteří tehdy ještě byli na živu a ochotně přispěli ke zdanu prvního Keatsova životopisu. Houghton v předmluvě děkuje zejména Clarkovi, Holmesovi, Mathewovi, Reynoldsovi, Huntovi, Haslamovi, Dilkovi, Taylorovi, Hesseymu, Ollierovi a Severnovi, bez jejichž pomoci by nebyl mohl splnit svůj úkol, protože sám Keatse neznal, ani neměl přístup k jeho literární pozůstalosti. Také John Jeffrey, druhý manžel Keatsovy švagrové Georgianny, dal Houghtonovi k dispozici listy, které psal Keats svému bratru Jiřímu a jeho ženě. A tak větší část Houghtonova životopisu Johna Keatse vyplňují cenné osobní dokumenty, dopisy a básně, které tu byly po prvé vydány tiskem.

O charakteru přátelského vztahu Brownova a Keatsova si můžeme učinit velmi dobrou představu z jejich vzájemné korespondence i z četných zmínek Keatsových o Brownovi v dopisech bratru Jiřímu, Fanny Brawnové a přátelům. Také Brownův popis jeho a Keatsovy společné pouti do Skotska a pak zejména jeho stručný životopis Keatse (*KC II* 52–97), jsou pro posouzení Keatse velmi cenné. Ve vlastní poezii Keatsově je však Brownovi věnována jen jedna škádlivě satirická báseň o třech spenserovských strofách *He is to weet a melancholy carle* v dopise bratru Jiřímu (*Dopisy* 324–5).

S Benjaminem Baileym (1791–1853) se Keats stýkal nejvíc v létě roku 1817, kdy jej Bailey pozval na delší návštěvu do Oxfordu, kde studoval teologii. V té době psal Keats třetí knihu *Endymiona* a vážné rozhovory s Baileym o jeho oblíbených autorech, zvláště o Miltonovi, a o otázkách filosofických a estetických, o které se oba zajímali, Keatsovi jistě mnoho poskytl. Později se s Baileym vidal zřídka, ale dopisoval si s ním až do srpna 1819. Bailey se totiž po dokončení studií usadil jako anglikánský pastor na venkově daleko od Londýna. Roku 1819 se Bailey oženil a poslední dopis Keatsův mu blahopřeje k sňatku s poněkud ironickým zahrocením, protože Keats a jeho přátelé Baileymu zazlívali, že se velmi vážně dvořil Reynoldsově sestře a pak se oženil s jinou (*Dopisy* 303–305).

V roce 1817 měl však Bailey na Keatse velmi silný a příznivý vliv. Keatsovy dopisy tomuto nadšenému obdivovateli poesie Wordsworthovy a Miltonovy jsou stejně důležitě jako Reynoldsovi pro pochopení Keatsových názorů a duševního vývoje. Bailey přes rozpory v názorech politických a filosofických Keatse upřímně miloval a otevřeně se ho zastal proti útokům na jeho básně a charakter v článku, který napsal pro časopis *The Oxford Herald* roku 1818. Houghton se domníval, že

Bailey zemřel brzy po Keatsovi (*Houghton* 44); asi proto, že od roku 1831 Bailey žil jako anglikánský biskup v Colombu na Ceyloně a teprve krátce před smrtí (1853) se vrátil do Anglie. Když Dilke upozornil Houghtona na jeho omyl, Houghton se spojil s Baileym a dostal od něho velmi cenné vzpomínky na Keatse pro nové vydání své knihy.

Od podzimu 1816 až do jara 1817, kdy zanechal lékařských studií, pohyboval se Keats v trojím různém společenském prostředí. Prostředí studentů lékařství mu vyhovovalo nejméně, protože lékaři a medikové byli až na nepatrné výjimky lhostejní nebo dokonce nepřátelsky zaujatí proti jeho životní zálibě v poesii. Prostředí literárních a uměleckých přátel soustředěných kolem Hunta, Haydona a Reynoldse mu naproti tomu plně vyhovovalo, podněcovalo jeho přirozené sklony a posilovalo ho v jeho úsilí. Nejšťastnější však byl Keats v kruhu svých nejbližších, ve společnosti svých bratří Jiřího a Toma a jejich i svých intimních mladých přátel a přítelkyň. A bylo štěstí pro Keatsovu tvorbu, že oba jeho bratři měli plné pochopení pro jeho literární snahy a tužby, ačkoliv sami neměli básnické nadání. Svou lásku k bratřím a k sestře Fanny vyjádřil Keats kromě četných dopisů několika básněmi.¹³⁾

Už v rané básni *Naděje* vyjadřuje Keats stesk po sourozencích, kteří žili odloučeně od mladého lékárnického učeníka, »sedícího u svého osamělého krbu« a propadajícího chmurné melancholii (*Básně* 10). Podobnou sklíčenost a touhu po přátelích a bratřích vyjádřil i v sonetu *Samota* (*Bíbl* 47). V obou básních je však možno jen vytušit, po kom básník touží. Konkrétní příčina jeho stesku a touhy je utajena.

V srpnu a v září roku 1816 byl Keats na dovolené v přímořském městě Margate a pobyt v krásné přírodě u moře mu neobyčejně prospěl. Svě zážitky z dovolené i své sny a plány do budoucna uložil do veršů básnického *Listu bratru Jiřímu* (*Dopisy* 3–6), z něhož jsme již několikrát citovali menší úryvky. Jiřímu věnoval kromě toho také znělku *Many the wonders I today have seen* (*Básně* 40), která tlumočí jeho nadšení pro přírodu a jeho starou lásku k Cynthii – Luně, ale jinak je slabá a konvenční, zvláště v závěru »čím však by byly divy oblohy a moře bez družné myšlenky na tebe?«. Po návratu z Margate do Londýna ubytoval se Keats se svými bratry v ulici The Poultry. Aspoň na nějaký čas měl zase domov, po kterém toužil. K úplné spokojenosti chybělo jen, aby i sestra Fanny, která bydlila u poručníka Abbeyho, mohla se s bratry častěji vidat. Odrazem spokojenosti v rodinném kruhu tří mladých lidí je znělka *Mým bratřím*, napsaná v den Tomových sedmnáctých narozenin 18. listopadu 1816.

*Rej čilých plaméneků brát v ublí zřím,
nad naším mlčením se praskot plíží,
tak slabý jak když larů šept se blíží,
již mírně vládnou duším bratrským.
A co já honím kolem pólů rým
jak v snění básnickém tvůj zrak se bříží,
v blubokou moudrost, jež, když noc se níží,
vždy úkoj dává strastem mým i tvým.
Dnes, Tome, svátek tvůj, – mne těší vřele,
že plyne v míru, vlídně, beze smub.
Kéž spolu smíme mnohé chvíle stmělé
tak žít, jich lehce šepotavý ruch,
znát pravou žití slast, – než z tváře skvělé
k nám zabřmí hlas, by v let se dal náš duch.* (Bíbl 45).

¹³⁾ Z Keatsových dopisů sourozencům se nám dochovalo osmačtyřicet dopisů sestře Fanny, sedm dopisů Tomovi, tři dopisy Jiřímu, sedm dopisů oběma bratrům společně a čtyři velmi dlouhé dopisy Jiřímu a jeho ženě.

Ale Keatsovo přání, aby bratři byli spolu šťastně živi po mnoho let, se nevyplnilo. Tom, který byl vždycky churavý, onemocněl souchotinami a přes všechnu péči, kterou mu Keats věnoval nedbaje vlastního nebezpečí, zemřel 1. prosince 1818. A Jiří se oženil v červnu 1818 a vystěhoval do Spojených států. Navštívil sice Anglii ještě za Keatsova života roku 1820, ale zastihl už Johna těžce nemocného, třeba si neuvědomoval vážnost jeho stavu. Přežil jej o dvacet let, ale nakonec sám také podlehl tuberkulose roku 1841.

Sestře Fanny (1803–1889) věnoval Keats mnoho dopisů, z nichž některé obsahují i básně (např. dopis z 2.–4. července 1818, v němž jsou dvě básně *Meg Merrilies* a *There was a naughty boy*). Druhá z uvedených básní je zvláště zajímavá po stránce životopisné, poněvadž Keats v ní popisuje své vlastní dětské hry a zábavy (*Dopisy* 167–169). Žertovný obsah a lehkou formu, kterou považoval za vhodnou pro Fannin věk, má i báseň *Two or three Posies* (*Dopisy*, 295–6). Mladická Fanny nemohla na Keatse působit tak, aby ho inspirovala k vážnějším skladbám; také nedostatek přímého styku mu nedovoloval poznat její povahu, záliby a zájmy tak dobře, jak znal povahu svých bratrů a přátel. Proto jí sděloval své city a myšlenky jen prosou, ale snažil se přizpůsobit jazyk a formu svých dopisů dívčímu chápání a poučné nebo výchovné rady podával způsobem co nejlehčím a nejzábavnějším. Doufal však, jak píše v svém prvním dopise Fanny, že až doroste, bude mu nejen sestrou, ale i nejdražší přítelkyní, které se bude moci se vším svěřovat (*Dopisy* 37). Svou představu o ideálním vztahu mezi bratrem a sestrou ztělesnil básnickou formou v *Endymionovi*, v poměru hrdiny skladby k jeho sestře Peoně.

Keatsův malý rodinný kruh se rozšířil o dalšího člena, když se Jiří zasnoubil s mladou, hezkou a inteligentní dívkou Georgianou Wylicovou, kterou si i Keats oblíbil jako vlastní sestru. Jejich přátelství a srdečná náklonnost byly vzájemné. Georgianě věnoval Keats dvě básně, *Nymph of the downward smile* a akrostich *Georgiana Augusta Keats*. První báseň přeložil František Bíbl:

*Jež úsměv pod sebe, hled stranou z řas,
ó nymfo, máš! Rci, v které, božské víc,
dne chvíli zjev tvůj luznější a líc?
Když v sladké hovory tvůj zbloudil blas
jak v labyrint? Když klidně chodíš zas
v snů vážných myšlenek? Když prchajíc
v nedbalém šatu, jitrní záři vstříc,
v svém tanci zpilém květů šetřilas?
Když čeká ret, se sladce rozevířev,
a co ty nasloucháš, jak trvá on?
By líbil se, tak vypěstěn tvůj zjev,
že nevím, co tvůj nejlepší je tón,
spíš povím, která z Milostenek děv
líp tančí, když ji vidí Apollon.*

(Bíbl 46).

Akrostich na jméno své švagrové *Give me your patience, sister* (Básně 261) poslal Keats Jiřímu do Liverpoolu z Keswicku (*Dopisy* 159), ale dopis už adresáta nezastihl v Anglii a byl vrácen Keatsovi na jeho londýnskou adresu.

Jiřímu a jeho ženě věnoval Keats báseň *Čarovný je noční čas*, kterou jim poslal do Ameriky v dopise z října 1818. Vyslovil v ní touhu, aby jejich první dítě se stalo prvním americkým básníkem (*Dopisy* 235–237):

*Čarovný je noční čas,
plné luny září jas
a hvězdy se třpytí, třpytí,
zvědavě jim očka svítí –
nač jen čekají?
Na čáry a na píseň.
Viz, jak bázní chvějí se
a jak luna diví se,
co jim zapějí.
Napni, luno, uši své,
slyšte, hvězdy nebeské!
Zpívám, zpívám robátku
sladkou ukolébavku.
Třpyťte se, třpyťte,
slyšte mne, slyšte
mou ukolébavku!
Ač rákos na kolibku
stojí ještě v rybníku
a plátno na pokrývku
ještě na bavlníku,
měkká vlna na dečku
ještě hřeje ovečku,
třpyťte se hvězdy, třpyťte,
slyšte mne hvězdy, slyšte
mou ukolébavku!
Zřím tě, robě! našel jsem tě,
vprostřed ticha našel jsem tě,
zřím, tě, robě, ráda má tě
maminka, jež kolébá tě –
teď už nejsi maličký,
ale básník celičký!
Hleďte! Lyra, lyra
boří a žírá,
nad kolébkou se vznáší teď –
srší, srší, srší,
bleskem v oči prší!
Vzbudte jej ze spaní,
zda plamen uchrání
zrak jeho jasný –
žasni, ó žasni!
Žírá, žírá, žírá,
očka nepřivírá,
bezpečně sabá v lyru plamennou*

*a struny rozechvěje
hudbou, k níž sladce pěje
chlapeček malý –
bard dokonalý!*

*Dítě zrozené
v dálné pustině,
bard jsi dokonalý!
Sladké němé hudby
básník, teď neb nikdy!*

*Dítě zrozené
v dálné pustině –
básník, teď neb nikdy!*

(Dopisy 235–237).

Abychom mohli sledovat ohlasy významnějších přátelských styků v Keatsových básních, opustili jsme chronologický výklad jeho života asi v podzimních měsících roku 1816, kdy ještě studoval medicínu a zároveň pilně připravoval k vydání první sbírku svých básní. Zimní a jarní měsíce roku 1816–17 byly jistě naplněny velmi mnoha drobnými událostmi v soukromém životě básníkově, ale jen málokteré z nich vešly bezprostředně do jeho veršů. Ani jeho dopisy z té doby nezaznamenávají všechno, co bylo významné. Lze však předpokládat, že v tomto období všechny ostatní radosti a starosti ustupovaly co do subjektivního významu v Keatsově vědomí před zájmem na úspěchu jeho první knihy.

Ačkoliv její úspěch u široké čtenářské obce byl nepatrný a kritika si ji téměř nepovšimla, nedal se Keats tímto nezdarem odvrátit od pevného úmyslu věnovat se literatuře jako životnímu povolání a velmi brzy se dal do práce na díle mnohem náročnějším, než byly drobné básně do té doby napsané, na romantickém eposu *Endymion*. Na radu Haydonovu a jiných přátel rozhodl se odejít na čas z Londýna, aby načerpal nové zkušenosti a čerstvé síly k práci ve venkovské přírodě. V dubnu roku 1817 odejel na ostrov Wight, zdržel se kratší dobu v Shanklinu a v Carisbrook, ale poněvadž se tam cítil osamělý, odjel snad v květnu do Margate, kam za ním přijel Tom. Ani tam dlouho nevydržel. Chyběly mu tam stromy; a tak už v polovině května navštívil s Tomem Canterbury, pak sám Hastings a v červnu se vrátil do nového bytu v Hampsteadu, kam se bratři přestěhovali ze starého bytu v City, který nesloužil Tomovu zdraví.

V září a v prvním týdnu října byl na návštěvě u Baileyho v Oxfordě, zatím co Jiří a Tom si vyjeli do Paříže. V listopadu a v první polovině prosince pracoval na poslední knize *Endymiona* ve vesnici Burford Bridge a v prosinci se vrátil do Hampsteadu. Téměř celý rok, jak vidíme, od dubna do prosince strávil tedy s kratšími přestávkami na venkově. A v Hampsteadu žil vlastně také jako na venkově, protože okolní krajina byla tehdy téměř celá v přírodním stavu, kdežto dnes je Hampstead spojen s Londýnem a jen tak zvaná Hampsteadská step zůstala nezastavěna jako přírodní park.

Pohled na hampsteadskou pláň s návrší nedaleko Kenwoodu vyličil Keats v básni *Já na špičkách jsem na pahorku stál*. Báseň ovšem pochází z doby, kdy Keats ještě v Hampsteadu nebydlil, ale často tam docházel. Je jisté, že jeho verše, jak upozornil Leigh Hunt, jsou živou vzpomínkou na tiché letní jitro v roce 1816.

*Já na špičkách jsem na pahorku stál,
vzduch chladný, tichý byl, jako by spal,
poupata sladká, která v skromné pýše
své stvoły štíblé v ladných křivkách s výše
skláněla, jitřní rosy slzami
jak zlatými zářila hvězdami.
Jak ovčí stádo bílé, ostříhané
a v čisté říčce čerstvě vykoupané
na modrém nebi spala oblaka;
tu listovím odněkud zdaleka
se přikradlo neslyšné šumění
jak bluboký vzdech sama mlčení,*

*ač před zrakem na palouk upřeným
se nebnul ani jeden šikmý stín.
Zrak lačný v šíř i dál do sytosti
se mohl kochat v rozmanitosti,
vzduch křišťálný na horizontu ssát
a mizející okraj sledovat,
putovat v duchu křivou pěšinou,
jež bez konce se vine dubinou,
či z loubí, skal a chlumu uhádnout,
kde bystré potůčky svůj chladí proud.
Chvilí jsem stál a zíral nehnuté
a volně bylo mi, jak měl bych perutě
Merkura na patách; mně lehce bylo
a mnoho slasti srdce naplnilo.
Tož hned jsem začal trhat kytici
rozkoši něžných, sladce vonící.*

(Básně 57).

Tak začíná jedna z nejcharakterističtějších básní mladého Keatse, opojeného přírodou a jejími krásami, inspirovaného rodnou jihoanglickou krajinou, kterou popisuje tak barvitě a plasticky jako málokterý z jeho současníků. Přes všechnu exaltovanou uchvácenost půvabem květin, stromů, vod a jejich přirozených obyvatel, nevidí Keats přírodu odtrženě od lidského života. V jeho krajině není romantické samoty. Jako staří Řekové ožívuje i jejich obdivovatel Keats v své obraznosti přírodu sterymi mythickými postavami z antických bájí. Zároveň i do této básně, jejímž předním účelem bylo malířské vylíčení idealisovaného přírodního zákoutí a vyjádření básnickových subjektivních dojmů, vložil Keats zcela realistický obraz mladé dívky, která přechází květnatou louku a brodí se přes potok. Celá skladba je směs reálných postřehů a vzpomínek, ohlasů četby a ovšem i poetických výmyslů.

Sloučení reminiscencí a obrazů z literatury s dojmy a vjemy přírodní skutečnosti, která básníka obklopuje, je typické pro celou Keatsovu přírodní lyriku. Samotářské, ryze subjektivní vychutnávání přírodních krás je v ní zjev výjimečný. Vždy, i když je sám, myslí na své přátele nebo na postavy z četby, které jsou pro něho stejně skutečné jako lidé z masa a krve, jak jsme viděli na příklad v sonetu bratru Jiřímu, který končí verši:

*But what, without the social thought of thee,
Would be the wonders of the sky and sea?*

(Básně 40).

Ještě nápadnější je jednota knižní a přírodní inspirace v sonetu *Na moře*, napsaném téměř o rok později na ostrově Wightu:

*Vždy vůkol živi věčné šepotání
kol pustých břehů svých, – svým vzdouváním
dme dvacet tisíc slují, až zas jim
moc Hekaty dá dávné, šeré lkání.*

*Tak mirně bývá pokojno, že ani
nejmenší škeble, kterou v písku zřím,
se nebne den a den, kam dechem svým
ji vmetlo vichrů divé rozpoutání.
Ty, jemuž svět zrak zmučil, unavil,
jej upří v širé mořské dálavy;
sluch komu oblušen byl vřavou pustou
neb přesytil mu jej zběv vtíravý,
sed' v snách, kde dávná sluj tmou zeje bustou,
až vyskočíš, jak zaslech bys chór víl*

(Bíbl 63).

Tuto znělku poslal Keats Reynoldsovi v dopise ze dne 17. dubna 1817 z Carisbrook. Ve vlastním sdělení zaznamenal dost věrně své dojmy z prvních dnů na ostrově Wightu a vyložil, jak došlo k sepsání přiložené znělky. »Shanklin«, napsal, »je překrásné místo – lesnaté svahy a louky se rozkládají na úbočích *Rokle*, asi tři sta stop hluboké úžlabiny mezi pobřežními útesy. Na užších místech je tato úžlabina zarostlá stromy a křovisky; když se začíná rozšiřovat, vysoký porost mizí a svahy jsou pokryty spoustou petrklíčů na jedné straně *Rokle*, až k samému moři. Na druhé straně je několik rybářských chatrčí... Ale to moře, Jacku, moře – malý vodopád – pak bílé útesy – pak hora sv. Kateřiny – »ovce na pastvinách, krávy v obilí«. Tak proč bydlíš v Carisbrooku? řekneš mi. Za prvé proto, že v Shanklinu bych utratil dvakrát tolik a měl přitom třikrát menší pohodlí; pak proto, že odtud vidím na vaši pevninu – s blízkého návrší lze vidět celý severní cíp Wightu a vodu mezi námi. A za třetí, z okna mám vyhlídku na carisbrookský Hrad a objevil jsem několik rozkošných lesních cest, hájků a čerstvých potůčků... Neviděl jsem mnoho zřícenin, ale myslím, že nikdy nespátím nic, co by předstihlo carisbrookský Hrad. Příkop je zarostlý měkkounkým trávníkem a zdi pokrývá břectan – věž je uvnitř jediná břectanová besídka...« Pak napadá Keats vládu, která postavila nedaleko Cowesu a Newportu rozsáhlé vojenské kasárny a zohyzdila a pokazila krásný kraj tímto »pelechem neřesti«. »Musím však přiznat«, dodává Keats, »že mne příliš nemrzelo, že jsou zde ženy poněkud rozmařilé. – Vane tu protivný vítr a myslím, že by nebylo špatné, kdybych byl v přízni u nějaké dobré víly, která by mi dala schopnost vidět, jak se vede vzdáleným přátelům – velmi by mne potěšily obrázky tebe, Toma a Jiřího. Haydon je nakreslí, řekneš-li mu, jak po nich toužím. Z nedostatku pravidelného odpočinku jsem trochu nervosní a intesivně mne pronásleduje verš z *Leary* „Neslyšíš moře?“«. Pak následuje výše citovaný sonet. Po několika drobných vzkazech apod., vrací se Keats zase k Shakespeareovi, připomíná si, že 23. dubna budou jeho narozeniny a rád by v tento den dostal od Reynoldse a od bratrů dopis. Pak cituje několik veršů z *Bouře*, které na něho zvláště silně působí právě v tom okamžiku, a pokračuje: »Poznávám, že nemohu žít bez poesie – bez věčné poesie – nestačí mi půlden, ba ani celý den; začal jsem malými dávkami, ale zvyk ze mne udělal leviatana. Poslední dobou jsem úplně znervosněl, protože jsem nic nenapsal – znělka na druhé straně mi trochu prospěla, takže jsem včera lépe spal, ale dnes ráno jsem již opět skoro ve stejné špatné náladě« (*Dopisy* 19–22, *passim*).

Místo v Shakespeareově tragedii *Král Lear*, které dalo popud k sepsání znělky *Na moře*, nemá v ní žádný přímý ohlas myšlenkový ani slovní. Moře, které Keats

inspirovalo, bylo skutečné moře kolem ostrova Wightu. Ale některé obrazy v Shakespearově popisu moře a útesů u Doveru utkvěly Keatsovi trvale v paměti a vynořily se později v dopise Haydonovi z Margate v květnu roku 1817.

Tento dopis, začínající citátem ze Shakespearovy komedie *Marná lásky snaha*, ukazuje, jak nepostradatelnou se četba Shakespeara stala Keatsovi, takže někdy je naprosto nemožné odlišit, co je odrazem jeho vlastní zkušenosti a co je ohlasem Shakespeara, v němž Keats sám si trófuje vidět »dobrého genia, který nad ním bdí« (Dopisy 29). Keats v svém dopise Haydonovi uvažuje o umělecké slávě a píše: »Jsem přesvědčen, že obtíže« (myslí na finanční starosti - K. Š.) »posilují lidského ducha – způsobují, že naše nejvyšší cíle se stávají nejen vášní, ale i útočištěm. Trouba slávy je jako silná tvrz: ctížádost na ni zatroubí a je v bezpečí... Jsem jako člověk, který »trhá kmín mořský; – zaměstnání strašlivé« (citát z *Krále Leara*, jed. IV, scéna 6, překlad J. V. Sládka - K. Š.) »útes poesie strmí nade mnou«. Dopis je plný reminiscencí ze Shakespeara, jehož verše Keats aplikuje nejen na své osobní snahy a naděje, ale i na soudobé veřejné události, na osud Napoleonův a politickou situaci v Anglii. Proto přirovnání vlastního úsilí o uměleckou slávu k »strašlivému zaměstnání trhačů mořského kmínu« na srázných pobřežních útesech nedokazuje ještě, že mu tento obraz byl znám jen z četby. V době, kdy byl na ostrově Wightu, bylo toto zaměstnání ještě zcela běžné a Keats mohl na svých procházkách po ostrově vidět muže houpající se na laně nad propastí a nasazující život pro skromný výdělek (*Hewlettová* 105). Jestliže Keats použil k vyjádření své vlastní zkušenosti slov Shakespearových, je to jen doklad jeho skromnosti a přesvědčení, že Shakespeare »řekl všechno, co se dá říci o všem i o ničem« (Dopisy 65).

Keats zakončil dopis Haydonovi polovážně, pololehkovážně větou: »A nyní tě ve jménu Shakespeara, Rafaela a všech našich svatých poručím do ochrany nebes!« (Dopisy 33), závěr, který pravověrný protestant Haydon jistě nemohl pokládat za důkaz úspěchu své snahy obrátit Keatse na pravou víru. Povýšit Shakespeara a Rafaela na světce mu jistě znělo jako ateistické rouhání Hunta nebo Shelleyho, před nimiž Keatse nejdnou varoval.

Brzy potom, co napsal citovaný dopis, odjel Keats a Tom z Margate do Canterbury. Protože od června do září nemáme dochovány žádné Keatsovy dopisy, nevíme, kdy tam jeli, ani jak dlouho se tam zdrželi. »Byla to Keatsova první návštěva v katedrálním městě a málokteré podobné město na světě je působivější, rozhodně žádné jiné v Anglii. Keats poznal později Chichester a Winchester, Winchester dobře a s láskou; ale když asi dva roky poté pojal záměr napsat nejprve vážnou, pak frivolní veršovanou povídku, odehrávající se v anglickém katedrálním městě (*Předvečer Sv. Marka, Čapka s rolníckami*), myslel na Canterbury. Hrdinkou obou povídek měla být canterburská dívka Bertha; ne ovšem historická francák princezna Bertha, dcera Haribertova a manželka kentského krále Ethelberta, která obrátila na víru svého manžela a připravila jeho lid pro přijetí křesťanství ještě před příchodem sv. Augustina a která odpočívá ve starobylém kostele sv. Martina za městskými hradbami; nikoli ona, nýbrž nějaká měšťanská dívka nesoucí její jméno v pozdějších dobách, o které Keats slyšel nebo četl nebo kterou si vybájl – rád bych věděl, jak to bylo; ale nenašel jsem žádný objektivní doklad o jeho studiu nebo činnosti za jarního pobytu v Canterbury, a jeho korespondence, jak jsem řekl, o té době mlčí« (*Colvin* 140).

Více zpráv máme z doby Keatsova pobytu v Oxfordě. A starobylé výstavné univerzitní město se svým krásným okolím zanechalo hlubší stopy i v Keatsově

poesii, zvláště v *Endymionovi*. Také Bailey nám uchoval cenné životopisné údaje o Keatsovi, zvláště o jeho způsobu práce, o názorech na tvůrčí otázky a nejrozmantějších jiných věcech, o nichž spolu hovořili. Z jeho významných vzpomínek (KC II 267–297) vyjímám jen několik úryvků o Keatsově charakteru: »Nepoznal jsem nikoho, kdo by byl tak srdečný k přátelům, jako Keats... Byl jemný, ale nebojácný, jemný v rytířském a mravním smyslu toho slova. Byl spokojen se vším, co se mu přihodilo v běžném chodu života a nikdy ani mráček nepřeletěl jeho tvář, vyjma tehdy, když se rozhořčil nad křivdou spáchanou někomu jinému... Bez výjimky hájil chudé a vždycky omlouval křehkost lidské povahy, zejména nedostatky a chyby svých přátel, jako nikdo jiný z mých známých. Ale kdykoli přišla řeč na nějaký projev křivdy, útisku, podvodu nebo falše, vzkypěl náhlým a prudkým hněvem. Jeho poměr k ženám byl vpravdě poetický; a často se mnou hovořival o své sestře, kterou mu bránili navštěvovat, s velkou jemnocitností a vroucí náklonností. Jeho duše byla ušlechtilá a čestná; a význačným rysem jeho charakteru byla zdravá rozumnost. Jeho povaha byla vůbec v nejlepším smyslu slova mužná.«

Keats zachytil některé ze svých oxfordských dojmů v dopise sestře Fanny z 10. září 1817: »Oxford je určitě jedno z nejkrásnějších měst na světě – má plno starých gotických budov, věží, kostelů, nádvoří, klášterů, sadů atd. a v okolí je víc čistých řek a potoků, než jsem kdy viděl pohromadě. Každý večer chodím podle některého z nich na procházku a děkuji bohu, že už mnoho dní nám nespadla ani kapka deště« (*Dopisy* 38). V dopise Reynoldsovi sděluje některé další podrobnosti: »V posledních pěti nebo šesti dnech jsme pravidelně jezdívali v lodičce na řece Isis a prozkoumali jsme všechny vodní toky kolem dokola, ačkoliv je jich víc než máš brv. Někdy si zajedeme do rákosí u břehu a tam se proměníme v naturalizované říční obyvatele. Jedno zvláště pěkné hnízdečko jsme pokřtili na Reynoldsovu zátoku« (*Dopisy* 45). O něco pozdější, ale asi z téhož měsíce je blíže nedatovaný dopis Reynoldsovi, obsahující Keatsovy verše na Oxford:

*The Gothic looks solemn –
The plain Doric column
Supports an old Bishop & Crosier;
The mouldering arch,
Shaded o'er by a larch
Lives next door to Wilson the Hosier
Vice – that is, by turns, –
O'er pale visages mourns
The black tassell trencher or common bat:
The Chantry boy sings,
The Steeple-bell rings,
And as for the Chancellor – d o m i n a t.
There are plenty of trees,
And plenty of ease,
And plenty of fat deer for Parsons;
And when it is venison
Short is the benison, –
Then each on a leg or thigh fastens.*

(*Dopisy* 49).

Keatsova báseň paroduje strojeně prostý styl některých básní Wordsworthových a kromě toho satiricky útočí na anglikánské duchovní.

Po návratu z Oxfordu zůstal Keats nějakou dobu v Hampsteadu, ale asi v polovině listopadu se rozhodl znovu odjet na venkov, aby mohl v klidu dokončit *Endymiona*. Vybral si, snad na radu Hazlittovu, tiché a půvabné zákoutí jižně od Londýna, hostinec ve vesnici Burford Bridge. Reynoldsovi napsal, že se mu tam velice líbí, protože je tam »kopec« (Box Hill s pěknou vyhlídkou - K. Š.), »údolí a říčka« (*Dopisy* 65). Tam dopsal čtvrtou a poslední knihu své nejdelší skladby. U posledního verše napsal sám datum: 28. listopadu 1817.

Endymion je přes mythologické thema a jasný pokus o zpracování mythologického materiálu formou epickou, tedy co nejobektivněji, velmi svérázný a subjektivní odraz Keatsovy společenské a soukromé zkušenosti. Lyrický živel v něm rozhodně převládá nad prvkem epickým a dramatickým. Zkušenost Keatsova intimního myšlení a citění zatlačuje téměř úplně do pozadí veřejné dění a společenské poměry, které podmiňovaly a formovaly Keatsovo vědomí.

Keats si v této skladbě položil velmi závažné otázky filosofické a umělecké; závěry, k nimž dospěl, a způsobem, jak zvládl svůj básnický úkol, se zde však nemíním zabývat, protože moje studie se omezuje jen na zjištění reálného podkladu, který *Endymion* obrazí. Osobní zážitky autorovy mají v *Endymionovi* velký význam, neboť hlavní postava je po mnoha stránkách Keatsovým vlastním portrétem. Ovlivněn snad příkladem Byronovým zobrazil Keats v svém hrdinovi sebe samého. Byron si své hrdiny Childa Harolda, Laru, Konráda, Manfreda atd. obvykle vymýšlel, ačkoliv se nerozpakoval obdařit svými osobními rysy ani historické osobnosti, jako Mazeppu nebo Torquata Tassa; Keats si vybral za hrdinu postavu, kterou sám nevymyslel, ale o níž řecká mythologie má jen skrovné zprávy. Proto mu bylo snadné vylíčit Endymiona tak, aby byl portrétem jeho samého a zároveň si podržel jakous takous vlastní objektivní existenci, která se v hlavních rysech shoduje s tím, co o mythickém Endymionovi můžeme číst u klasických i moderních spisovatelů.

Z ostatních postav skladby jediné Endymionova sestra Peona, pro kterou není v mythologii žádný podklad, je ideálním portrétem Keatsovy sestry Fanny. Je významné, že Endymion jako Keats sám nemá ani otce ani matky, takže jeho sestra má dvojí úlohu: laskavé a milující sestry-matky, která pečuje o svého staršího bratra, a zároveň mladší sestry, pro niž je starší bratr přirozeným zástupcem rodičů, ochráncem a vzorem. Přesto je Peona postava podružná. Druhá hlavní postava skladby je bohyně měsíce, Cynthia nebo Diana, která spojuje vlastnosti připisované jí řeckou mythologií s vlastnostmi lidskými, které jí propůjčuje mythos jen částečně, ale Keats v míře mnohem větší. Bylo by téměř správné říci, že Keats ji odbožstil a polidštil. Ovšem vylíčil ji přesto jako ženu tak krásnou a dokonalou, jako není žádná pozemšťanka, protože nesmíme zapomínat, i když básník sám na to někdy zapomíná, že Cynthia je ideální krása a láska, že je symbolem, nikoli pozemskou krásnou ženou. Její úloha je komplikována tím, že má pozemskou dvojenkyni v indické dívce, do které se Endymion zamiluje, takže se stává nevěrným své božské milence. Keats vyřešil tuto bezvýhodnou situaci tím, že dal Cynthii a indické dívce splynout v jednu osobu. Kdyby byl psal čistě alegorickou skladbu, byl by mohl toto splynutí pomyslného ideálu s reálnou pozemskou ženou řešit realisticky. Endymion by se byl oženil s indickou dívkou, v níž našel ztělesnění své vysněné představy dokonalé krásy. Ale Keats byl vázán svou klasickou mytholo-

gickou předlohou a proto si bohyně-indická dívka odnáší Endymiona s sebou na nebesa. Hledat v indické dívce nebo v Cynthii nějakou reálnou ženu, do níž byl Keats zamilován, je sice možné, ale pro nedostatek podrobnějších znalostí jeho soukromého života asi zatím marné.

Poněkud jasnější je závislost přírodních popisů v *Endymionovi* na Keatsových zážitcích a životních zkušenostech. Obraz přírody a krajiny, ve které se odehrává děj Keatsovy básně, není ovšem realistický přepis určitého prostředí, nýbrž umělá mosaika složená z prvků reálné smyslové zkušenosti básníkovy, zvláště z jeho dojmů z anglické venkovské přírody v okolí Londýna, v jižní Anglii a na ostrově Wightu, a z prvků básníkovy obraznosti, která čerpá materiál hlavně z literatury a z výtvarných děl. I po této deskriptivní stránce byl *Endymion* pro Keatse zkouškou jeho básnické invence, jak sám výslovně zdůraznil v dopise Baileymu z 8. října 1817, když napsal: »*Endymion* . . . bude zkouškou všech schopností mé obraznosti a hlavně invence, která je opravdu vzácnou vlastností, neboť musím napsat 4.000 veršů o jediné holé události a naplnit je poesíí . . . Dlouhá báseň je zkouškou invence, kterou považuji za Polárku poesie, jejímž plachtovím je fantasie a kormidlem imaginace. Psali naši velcí básníci vůbec krátké básně? Myslím povídky? Zdá se, že v poslední době invence jako básnická přednost upadla v zapomenutí« (*Dopisy* 52–53, *passim*).

Protože přírodní líčení nebo obrazy krajiny apod. jsou dílem básníkovy invence, je velmi obtížné odhalit v nich objektivní reálné skutečnosti, které básníkův obraz nepřímo odráží. Jediný pokus tohoto druhu, pokud je mi známo, učinil profesor J. W. Mackail v *Poznámce ke kompozici Endymiona* (KMV 133–140). Výsledek jeho zkoumání je však, jak se dalo očekávat, poměrně chudý. V první knize mu verše 37–45 připadají jako »jasný popis« Parkhurstského lesa na ostrově Wightu. Verše 79–88 pokládá za obraz krajiny u carisbroockého Hradu, kterou popsal Keats v dopise Reynoldsovi (citováno na str. 107). Podobných popisných obrazů vztahujících se více nebo méně přesvědčivě k určitému reálnému vjemu našel však Mackail jen několik. Zajímavější jsou jeho zjištění negativní, na příklad to, že ve třetí knize *Endymiona*, která byla téměř celá napsána v Oxfordě, není nic, co bychom mohli pokládat za přímý odraz oxfordské krajiny, ačkoliv Keats tam strávil skoro denně delší dobu v přírodě, hlavně na řece.

To ovšem nevylučuje, že se Keats v svých přírodních popisech neopíral o bezprostřední nebo v paměti uchovaný smyslový vjem skutečnosti. Ale jeho nejrealističtější přírodní obrazy jsou jako záznamy místně a časově vymezených dojmů konkrétně neprověřitelné, protože jsou typické, nejen subjektivně individuální. Mackail na př. píše: »Okolí« (Keatsova bydliště v Burford Bridge - K. Š.), »Box Hill a údolí říčky Mole, se neklamně hluboce vtisklo (do čtvrté knihy *Endymiona*). Ještě večer v den svého příjezdu píše Keats Reynoldsovi ve svěží, ba dokonce bujaré náladě: »Místo se mi velmi líbí. Je tu kopec a údolí a malá říčka. Dnes večer jsem vystoupil na Box Hill za měsícem, pak jsem sešel dolů a napsal několik veršů«. Byly to tyto verše?

*Where shall our dwelling be? Under the brow
Of some steep mossy hill, where ivy dun
Would hide us up, although spring leaves were none;
And where dark yew-trees, as we rustle through,
Will drop their scarlet berry cups of dew.«*

(KMV 139).

Co však v citovaných verších poukazuje přímo na Keatsův osobní zážitek večer toho dne, kdy vystoupil na Box Hill? Nic, protože konkrétní dojem je vyličen tak obecně, že bez vnějších pomůcek, jako je např. shora citovaný dopis Reynoldsovi, nemůžeme říci o objektivní skutečnosti, kterou uvedené verše umělecky obrajžují, nic víc, než že jde o přírodní skutečnost Keatsovi někdy před komposicí veršů známou. Takové konkrétně prožité a smyslové názorné povahy jsou všechny realistické přírodní obrazy v *Endymionovi*. Nemožnost zjistit, kde a kdy ten či onen zážitek básník skutečně prožil, neubírá ovšem nic z umělecké působivosti jeho obrazů, pokud znázorňují to, co je typické a co může za podobných okolností prožít nebo aspoň procítit čtenář.

Podobný drobný, ale charakteristický příklad realistického přírodního obrazu najdeme hned ve vstupních verších *Endymiona*, které byly snad napsány na ostrově Wightu. Mezi »zjevy krásy, které nám tu a tam sejmu s temných duší příkrov«, jmenuje Keats také »jasné potůčky, jež chladný stín si sklenou z porostů« (Bíbl 27). Je zřejmé, že básník vnímal svými smysly objektivní skutečnost, kterou tu zobrazil. Víme však, že jasné potůčky tekoucí v hlubokých stinných roklich neviděl Keats po prvé na ostrově Wightu. Znal je dobře už z dřívějšíka, patrně od dětství. Po prvé je však zobrazil teprve v básni *Já na špičkách jsem na pahorku stál*, jejímž přírodním rámcem byla hampsteadská pláň. Obraz je tam ovšem poněkud jiný než v úvodu k *Endymionovi*; líčí »bystré potůčky, které se osvěžují v roklich zarostlých listnatým loubím«. Přesto je zřejmé, že reálná skutečnost odražená v obou básních byla podobná, a že ji Keats považoval za dost významnou a »krásnou«, aby jí přiřkl schopnost působit člověku slast a zaplašovat zármutek. Je to jedna z těch »krásných věcí«, které »jsou slastí na vše časy«, »jejichž půvab vzrůstá a nikdy nezajde v nic« (Bíbl 27).

Použil Keats v *Endymionovi* starší zkušenosti, kterou obráží už báseň *Já na špičkách jsem na pahorku stál*, anebo zkušenosti nové, ale podobné? Nebo snad je výskyt podobných obrazů v obou básních dokladem toho, že vstupní verše *Endymiona* vznikly – stejně jako první verš této skladby – dříve než v dubnu r. 1817? Tyto otázky nejsou snad zcela plané, ale na podkladě jednoho či dvou veršů nejsou řešitelné. Nám tu však nejde o zjištění doby vzniku začátečních veršů *Endymiona*, nýbrž o vztah mezi objektivní skutečností a jejím uměleckým zobrazením. A tu i z jediného příkladu (který by ovšem bylo možno rozmnožit o další) vyplývá, že se Keats jako každý pravý básník v své poesii opíral o objektivní životní zkušenost a snažil o realistické zobrazení odrazu této skutečnosti v svém vědomí. V *Endymionovi* zkoušel sílu své vynalézavosti a fantasie a zároveň vědomě podřizoval obraznost a invenci zákonům objektivní skutečnosti.

Na velký význam přírody v koncepci a provedení svého mythologického eposu o lásce pastýře Endymiona k bohyni měsíce upozornil Keats ve vstupních verších první knihy tím, že mezi krásnými věcmi, které skýtají věčnou slast, uvedl téměř výhradně *přírodní jevy*:

*Tak slunce, luny čar
i strůmek, strom, zkad prýští stínu dar
všem prostým ovečkám; tak narcisy
v svém světě zeleném, kde žijí si;
a jasné potůčky, jež chladný stín
si sklenou z porostů; boušť kapradin,
již zpestruje, kde nejhlubší je bvozd,
nach růží mechových;*

(Bíbl 27).

A na život přírody váže básník i rozvrh své práce na kompozici *Endymiona*. Nejlépe se mu vždy pracovalo za teplé a slunné pohody; a proto chtěl dokončit svou skladbu, kterou začal psát na jaře, před příchodem zimy:

*Tak přešťasten chci příběh vyprávět
Endymionův. Hudba toho jména
mi unikla do duše a každá scéna
přede mnou znovu libě rozkvétá
jak zeleň našich dolin za léta:
a proto začnu teď, když bluk a ruch
velkého města nebuší mi v sluch;
když první jarní květiny jsou svěží
a bludištěm nejmladších barev běží
po starých lesích; teď, když vrba vleče
svou jemnou ambru; a když mléka teče
do lat proud denně hustší. Až pak rok
naplní mizou stébla, klidný tok
ponese člun můj mnohou hodinu
pod loubím stinným, kde rád spočinu.
A mnoho veršů, doufám, napíši,
než sedmikráska zmizí ve skryši
vysoké trávy; a než na jetel
a hrachor slétnou roje pilných včel,
musím být v půli svého příběhu.
Kéž neuvážnu v zimě, ve sněhu,
před cílem; nechť však září kolem mne
střízlivé zlato smělé jeseně,
až povídku svou šťastně dokončím.
A teď už s odvahou jak rytíř do pustin
herolda – myšlenku svou – vysílám:
Ať na svou polnici zatroubí tam,
nejistou stezku kvítím vystele,
bych rychle k cíli šel a vesele.*

(Básně 86).

Alegorické putování Endymionovo za ideální krásou a láskou se rozvíjí na pozadí a v rámci reálné i fantastické přírodní scenerie, na zemi, pod zemí, na mořském dně a ve vzdušných výšinách. Obraz Endymionova rodného kraje na úpatí hory Latmu je inspirován Keatsovým rodným krajem, jižní Anglií, kterou ovšem básník obdařuje některými rysy horské přírody, které v ní nejsou. Ale jen výjimečně se Keats pokouší dát řecké domovině svého mythického hrdiny podobu, jakou má ve skutečnosti, protože sám nikdy v Řecku nebyl a hornatou krajinu poznal teprve následujícího roku na své pouti do Skotska. Hodně mu ovšem pomáhala znalost klasické i domácí literatury popisující idylický život arkadských pastýřů, a výtvarná díla, zvláště malířská.

Některé vlastní zážitky Keatsovy, např. jeho denní vycházky podél potoků a říček nebo projížďky v člunu za pobytu v Oxfordu, jsou předjaty v obrazech první

knihy *Endymiona*, kterou psal, když Oxford ještě neznal. Zvlášť nápadná je shoda mezi následujícími verši první knihy *Endymiona* a Keatsovým dopisem Reynoldsovi z Oxfordu:

*Na břehu travnatém tu opodál
malinký člunek přidi spočíval;
a brzy zlebka noří se do pěn
dvojjící mladých lidí zatížen.
Peona bbitě řídí jeho běh
k stinnému ostrůvku na druhý břeh
a za chvíli zabočí v tišinu,
kde svěží zeleň stíní hladinu
a v trávě na břehu je klidný kout,
jak altán přírodní, kam spočinout
s družkami občas ráda chodívá
za letních veder, roucha vyšívá
neb v sladkém klínu smavé přírody
poslouchá starých pěvců příběhy.*

(*Básně* 97).

V dopise Reynoldsovi z Oxfordu 21. září 1817 Keats napsal, jak jsme již citovali (str. 107), že jezdívá s Baileym na lodičce po říčkách a potocích v oxfordském okolí a že jedno pěkné hnízdečko v rákosí pokrtili na Reynoldsovu zátoku. Shoda mezi oběma obrazy, z nichž pozdější (v dopise) líčí skutečné zážitky, kdežto dřívější (v *Endymionovi*) popisuje smyšlenou událost, je tím nápadnější, že se v obou obrazech vyskytují i některá stejná slova, jako »cove« nebo »nest«. Tato shoda obsahová i výrazová nemůže ovšem svědčit o tom, že Keatsovy oxfordské zážitky byly podkladem pro citované verše z *Endymiona*, poněvadž víme, že tyto verše jsou starší. Keats asi prožil podobné zážitky ještě před dobou, kdy napsal první knihu *Endymiona*, třebaž je dříve nezobrazil.

S podobným imaginativním předjetím pozdějších zážitků se setkáváme také ve čtvrté knize *Endymiona*, napsané na podzim roku 1817, kde Keats přirovnává pohled z vzdušných výšin, do nichž okřídlení vranici vynesli *Endymiona* a indickou dívku, k pohledu s vrcholku hory Skiddaw, zahaleného »bledým pláštěm mlhy«:

*Or from old Skiddaw's top, when fog conceals
His rugged forehead in a mantle pale,
With an eye-guess towards some pleasant vale
Descry a favourite hamlet faint and dear.*

(*Básně* 184).

V době, kdy tyto verše psal, Keats znal Skiddaw jen z doslechu nebo z četby; ale ačkoliv jeho obraz není podložen vlastní zkušeností, působí velmi živě a pravdivě, zvláště když jej srovnáme s popisem Keatsova skutečného zážitku, když vystoupil na horu Skiddaw v červnu roku 1818: »Šli jsme spat hodně unavení, ale ne tak, abychom dnes časné ráno nevstali k výstupu na Skiddaw. Počasí bylo celou dobu pěkné, ale když jsme se lopotně vyšplhali až téměř na vrchol, přišla najednou o půl sedmé mlha, která nám zahalila vyhlídku. Ale o nic jsme tím nepřišli, pro-

tože jsme se dostali dost vysoko, než se mlha snesla, takže jsme spatřili skotské pobřeží, Irské moře, hory za Lancasterem a skoro všechny velké hory v Cumberlandu a Westmorelandu, zvláště Helvellyn a Scawfell . . . » (*Dopisy* 162).

Ale většina přírodních obrazů v *Endymionovi*, pokud nejsou literárním ohlaselem nebo výtvorem fantasmie, je rovněž založena na básnickových starších zážitcích, které někdy sahají až do jeho chlapeckých let, na př. ve verších, kde Endymion vypráví Peoně, jak si stavěl loďky a pouštěl je na vodu:

*And there in strife no burning thoughts to heed,
I'd bubble up the water through a reed;
So reaching back to boyhood: make me ships,
Of moulted feathers, touchwood, alder chips,
With leaves stuck in them; and the Neptune be
Of their petty ocean . . .*

(*Básně* 110; český překlad str. 67).

Nicméně, jak jsme viděli, můžeme jen výjimečně spolehlivě poukázat na konkrétní skutečnost nebo zážitek, které daly reálný podklad pro ten či onen přírodní obraz – obvykle s pomocí Keatsovy vlastní korespondence nebo ze zpráv, které nám zanechali jeho známí a příbuzní. Druhá kniha *Endymiona* popisuje sice zcela fantastickou cestu hrdinovu pod zemských povrchem, ale přesto Keats využívá svých osobních zážitků, aby smyšlenému neskutečnému prostředí vtiskl pečeť básnické pravděpodobnosti. Mimo jiné tam čteme následující přirovnání:

*Potom se voda v tubě proudy slila
a fantastické formy vytvořila,
sloupovi, vlysy, krov, dubové trámy
těch šerých míst, jež příštím věkům známy
jsou jménem katedrál . . .*

(*Básně* 131).

Zdá se téměř nepochybné, že uvedené verše obražejí Keatsovy dojmy po shlédnutí slavné katedrály v Canterbury, kam si zajel nedávno před tím s bratrem Tomem.

Když dokončil *Endymiona*, vrátil se Keats do Hampsteadu asi v polovině prosince r. 1817 a brzy potom zůstal v bytě sám, poněvadž jeho bratři odjeli do Teignmouthu v hrabství Devonském, doufajíce, že se tam bude Tomovi dařit lépe než v Londýně. V zimě připravoval Keats svou skladbu do tisku a zároveň se horlivě účastnil společenského a kulturního života, navštěvoval přátele a chodil často do divadla, kde obdivoval vynikající herecké umění Edmunda Keana, znamenitého shakespearovského představitel a jednoho z pokrokových soudobých umělců. Navštěvoval též pilně Hazlittovy veřejné přednášky o anglických básnících, které mu byly velmi nápomocny při ujasňování teoretických otázek literární tvorby.

V březnu r. 1818 se Jiří musel vrátit do Londýna, aby vykonal přípravy k sňatku s Georgianou Wylieovou a k emigraci do Ameriky. Keats byl proto nucen odebrat se místo něho za Tomem do Teignmouthu. Na neštěstí skoro celé dva měsíce jeho pobytu v Devonu bylo počasí nezvykle chladné a deštivé, takže byl zklamán a mrzutý, jak vysvitá i z humorného tónu jeho dopisu Baileymu, v němž napsal: »Říkejte si co chcete o Devonském hrabství, ale pravda je ta, že je to plískavé, deštivé, mlhavé, sněživé, blátivé, bouřlivé, povodňovité a ucourané hrabství – hory jsou překrásné, když je můžete vidět – petrklíče jsou venku, ale člověk musí být doma – útesy jsou krásně hluboce zbarveny, ale mraky s nimi neustále závodí. Ženy zde mají rády »pány z Londýna« z důvodů, abych tak řekl, negativních, totiž proto, že zdejší muži jsou největší ubožáci v celé Anglii, takže ani vláda neuznala za dobré vyslat sem verbíře. Když si vzpomenu na Wordsworthův sonet *Předvoji svobody! vy mužové z Kentu!*, působí na mě zdejší degenerovaní muži jako silná dávka Pulvis Ipecac. Simplex. Kdybych byl korsárem, přepadl bych jižní devonské pobřeží, ovšem, kdybych se nestyděl, že mě za to budou považovat za zbabělce; zdejší muži by se utekli schovat do methodistických modliteben a ženy by měly radost. Kdyby byla celá Anglie jako Devon, nebyli bychom vyhráli u Waterloo . . . Mám rád Anglii, ba miluji ji. Mám rád její silné muže . . . Přírodní krásy jsou pěkné, ale lidská povaha je krásnější. Trávník je tím bohatší, čím skutečnější, svalnatější anglická noha po něm šlape – orlí hnízdo je krásnější, jestliže do něho nahlédl horal. Jsou to snad předsudky? Ať jsou nebo ne, jisto je, že z tohoto důvodu nebudu moci nikdy plně obdivovat devonskou přírodu. Homér je krásný, Achilles je krásný, Diomedes je krásný, Shakespeare je krásný, Hamlet je krásný, Lear je krásný, ale zakrslí Angličané nejsou krásní« (*Dopisy* 110–111).

O devonských ženách a děvčatech měl Keats lepší mínění, jak svědčí jeho půvabná píseň *Devonská dívka*, kterou poslal Haydnovi 14. března 1818, spolu se satirickou básní *For there's Bishop's teign* (*Dopisy* 116–117).

Píseň *Devonská dívka* (*Bíbl* 17) je psána pod jasným vlivem lidové poesie a není vyloučeno, že vděčí za svůj vznik nějakému osobnímu milostnému zážitku. Keats a jeho bratři se v Teignmouthu stýkali velmi přátelsky s paní Jeffreyovou a jejími dcerami. Jedna z nich, Marian, se později provdala za jakéhosi pana Prowse a vydala dvě sbírky sentimentální lyriky; obsah některých čísel »podle výkladu teignmouthské tradice« naznačuje, že jejich autorka byla za svobodna zamilována do Keatse, který k ní rovněž nebyl lhostejný. Některé z těchto básní cituje Forman v úvodních poznámkách k svému vydání Keatsovy korespondence (*Dopisy* LVII až LVIII) a z nich není pochyby, že Marian skutečně měla ke Keatsovi vřelý přátelský

vztah. Na druhé straně Keats v svých vlastních dopisech nikde o ní nemluví jako o své lásce a brzy po odchodu z Teignmouthu (v dopise Baileymu z 10. června 1818) napsal doslovně: »Mám dva bratry, jeden je vyhnán »břemenem společnosti« do Ameriky a druhý, který nesmírně miluje život, je na smrt nemocen. Má láska k bratrům vzhledem k tomu, že jsme tak brzy osiřeli a také pro jiné ještě dávnější nehody se změnila v náklonnost »převyšující lásku k ženám«. Býval jsem k bratrům nevrlý a týral jsem je, ale myšlenka na ně vždycky přehlušila každý dojem, který by jinak na mne mohla učinit kterákoli žena« (*Dopisy* 152). Poněvadž není důvodu pochybovat, že Keats mluví zcela upřímně, nemohlo z jeho strany v poměru k Marianě Jeffreyové jít o nic víc než o přátelství, nanejvýš snad o nevinný flirt. Dopisy, které psal oběma sestrám Marianě a Sáře (*Dopisy* 148–150) i Marianě samotné (*Dopisy* 344–345 a 346–347), rovněž nejsou listy milostné, ale jen důvěrně přátelské.

Před koncem května roku 1818 se Keats s Tomem vrátili do Hampsteadu, aby se účastnili svatby bratra Jiřího a strávili s ním poslední týdny před jeho odjezdem do Ameriky. Keats jej pak doprovázel i na cestě do Liverpoolu, kde novomanželé vsedli na loď, zatím co Keats s přítelem Charlesem Brownem se vydali na svou pěší pouť do Skotska.

Keats vylíčil svou cestu dost podrobně v dopisech, které posílal bratru Tomovi a Jiřímu, sestře Fanny a přátelům Reynoldsovi a Baileymu. V těchto dopisech je také většina básní, které za svého putování složil. Zážitky a dojmy z přírody a ze styku s anglickými, skotským a irským lidem ovlivnily ovšem i jeho poesii pozdější, obohatily ji a prohloubily. Fysická námaha měla však i následky nepříznivé, neboť Keatsovo zdraví bylo velmi silně otřeseno a jeho oslabená konstituce nedovedla pak vzdorovat tuberkulose, které byl vystaven za dlouhých dní a nocí, když opatroval umírajícího Toma.

Keatsovy dopisy z pouti do Skotska překvapují poměrnou střízlivostí, s jakou tento nadšený milovník přírodních krás líčí krajinu, kterou po prvé procházel a která na něj hluboce působila, jak se dovídáme i z cestovního deníku Brownova. Ale přesto víme, že mu ušlo velmi málo z toho, co viděl a slyšel. V prvním dopise Tomovi vystihl sám svůj osobitý postoj k přírodním krásám a zajímavě upozornil na rozdíl mezi básnickým popisem, který se zakládá jen na představě, a takovým ličením, které se opírá o smyslovou zkušenost. Když vylíčil pohled na Amblesideský vodopád, píše: »Co mne však nejvíc překvapuje, je tón, zbarvení, břidlice, kámen, mech, lišejníky; nebo, smím-li to tak říci, intelekt, tvář těchto míst. Rozlohu a velikost hor a vodopádů si můžeme dobře představit i když jsme je nikdy neviděli; ale tato tvář nebo intelektuální tón nutně předstihuje každou představu a vzdoruje každé vzpomínce. Naučím se zde básnit a od dnešní chvíle budu psát víc než dosud v abstraktním úsilí, abych přidal drobet ke spoustě krásy, kterou sklídili z tohoto velkolepého materiálu nejjemnější duchové, kteří dali této sklizni etherickou existenci pro požitek svých bližních. Nemyslím jako Hazlitt, že si člověk před takovými přírodními jevy připadá malý. Nikdy jsem tak dokonale nezapomněl na svou malou postavu, žiji jen svými očima a moje obraznost je v klidu, protože je předstižena« (*Dopisy* 156–157). O něco dále v témž dopise tvrdí Keats, že každý popis je špatný a že ani nezamýšlel nic popisovat, ale nemůže se tomu vyhnout, chce-li bratrovi aspoň naznačit, jaký požitek má ze svých nových zážitků.

29. června 1818 poslal Keats Tomovi druhý dopis ze své pouti. Mimo jiné tam popsal vodopád Lodorský u jezera Derwentského: »Od hory Helvellynu do města Keswicku je osm mil. Po snídání jsme obešli celé jezero – je to asi deset mil chůze –

a na cestě jsme si prohlédli Lowdorský vodopád. Chtěl jsem vyšplhat k jeho vrcholku a šlo mi to lehce mezi úlomky skal, ale na neštěstí jsem sklouzl jednou nohou do bažinaté díry a zmáchal jsem se. Vodopád není velký, ale jeho poloha je rozkošná; vytéká totiž z rozsedliny v kolmých skalních stěnách, které jsou *celé opeřené jasaný* a jinými krásnými stromy. Je divné, jak se tam dostaly» (*Dopisy* 161).

Tento pohled poskytl Keatsovi námět pro jeden obraz v *Ódě na Psychu*:

*Chci být tvůj kněz a zbudovat svou rukou
v neznámých krajích duše své tvůj chrám,
myšlenky-větve, vzrostlé s plesnou mukou,
necht místo sosen větrem šumí tam;
těch stromů černé chumly opeří
divoké hřbety vůkol, sráz co sráz.*

(*Bíbl* 103).

Ještě téhož dne po večeri si vyšel Keats s Brownem na procházku po silnici k Penrithu, aby zhlédli »druidský chrám«. Museli stoupat do kopce, ale odměnou jim byl zajímavý pohled na »ty staré kameny na mírném svahu uprostřed hor, které se v té chvíli tměly kolem dokola vyjma v místě, kde se otvírá údolí sv. Jana« (*Dopisy* 162). Tento pohled se vryl hluboko do mysli básníkovy a vynořil se mu před duševním zrakem, když psal druhou knihu *Hyperiona* a popisoval poražené a zkrúšené Titány:

*Zde onde, sotva obraz života,
tak dleli rozlehli a na boku,
jak na ztracené slati truchlý kruh
kamenů druidských, když s večerem
děšt mrazný v listopadu ponurém
se spustí a jich klenba chrámová,
báň oblohy, je temná celou noc.*

(*Bíbl* 170).

Nejzajímavější v Keatsových dopisech z cesty do Skotska jsou výstižné, obyčejně lehce humorné obrázky ze života obyvatel krajů, jimiž prošel. Nejde tu ovšem o hluboké postřehy podstatných rysů tohoto života, protože k těm neměl básník dostatečnou příležitost. Také ho mrzelo, že nemohl lépe proniknout povahu venkovských mužů a žen, s nimiž se setkal a promluvil nanejvýš několik slov. Právě sám, že »ustavičné putování s místa na místo nám bohužel neumožňuje důkladně poznat vesnické záležitosti; neboť jsme pouhými tvory řek, jezer a hor« (*Dopisy* 163).

Keats miloval víc prosté lidi než přírodní krásy. Proto jedna z nejživějších črt z jeho skotské pouti je obrázek z cumberlandského horského městečka Ireby: »Po výstupu na Skiddaw jsme šli pěšky do Ireby, nejstaršího trhového města v Cumberlandu, kde jsme se skvěle bavili při návštěvě ve venkovské taneční škole, která se pořádala v hospodě a nebyla »vskutku žádný nový kotillon právě dovezený z Francie«. Naopak, tanečníci kopali a skákali s neobyčejnou náruživostí, a vrtěli se, cupitali, mrskali nohama, vířili, točili se a poskakovali, dupali a potili se a litali po podlaze jako šílení. Rozdíl mezi našimi a skotskými venkovskými tanci je asi takový, jako mezi rozšafným mícháním cukru v šálku čaje a šleháním sněhového těsta. Nesmírně

mě těšilo, že mám-li já radosti, o kterých oni nic nevědí, také oni mají zábavy, kterých se naprosto nedovedu zúčastnit. Doufám, že se nevrátím domů dříve, dokud se nenaučím horalský rejdivák. Byli tam tak krásní chlapci a děvčata, jaké jsem ještě neviděl; několik krásných tváří a jedna nádherná ústa. Nikdy jsem necítil tak hluboce slávu vlastenectví; jak slavné je učinit vlast nějakým způsobem šťastnější! To je, co mám raději než přírodní krásy» (*Dopisy* 162–3).

Z Ireby pokračovali oba poutníci ve své cestě do Skotska přes Wygton a Carlisle, kde si prohlédli město a jeho památky, zvláště katedrálu a hrad, a pak odjeli dostavníkem do Dumfriesu. Tam navštívili Burnsův hrob a Keats vyjádřil své dojmy touto znělkou:

*Vše, město, mraky, slunce, jež se sklání,
okrouhlé chlumpy, stromy, hřbitov ten,
ač krásné, – chladné, divné, – jak by sen,
ježž snil jsem dávno, počal zas své zdání.
Zimnici zimní pro chvilkové pláni
vyrváno léto, bledé, krátké jen;
je teplý safír hvězd, leč nevznícen.
Vše chladná krása; strast, strast bez ustání;
vždyť kdo má sílu moudře vychutnati
Podstatu Krásy, bez té barvy siné
a mrtvé, již ji chorá pýcha šatí,
a churá fantasiel Burns! Tebe
já dlužnou úctou ctíl. Skryj, velký stíne,
svou tvář; já urážím tvé rodné nebe.*

(*Bibl* 73).

Tuto znělkou napsal Keats »v podivné náladě, v polospánku«, a vysvětluje si tuto náladu tím, že »oblaky, obloha a domy, všechno vypadá nerecky a nekarolinsky« (anti-grecian and anti-Charlemagnish», *Dopisy* 164), ale pravý důvod byla přílišná únava z cesty a z nepohodlí, které musel snášet v chudých krajích, pro pěší turistiku naprosto nezařízených. Ale nejhorší část cesty měli ještě před sebou.

V dopise sestře Fanny, který napsal v Dumfriesu, vypráví, že lidé považovali jeho a Browna za kočovné obchodníky, kteří prodávají britvy a brýle, protože oba měli na zádech tlumoky a Brown nosil brýle. »Pan Abbey říká, že jsme Don Quijotové – řekni mu, že nás častěji považují za podomní obchodníky... vstáváme obyčejně v pět hodin ráno... a urazíme asi dvacet mil pěšky před večerí« (*Dopisy* 165).

Na cestě z Kirkcudbrightu k pobřeží vyprávěl Brown Keatsovi o cikánce Meg Merriliesové ze Scottova románu *Guy Mannering*, který Keats nečetl. Keats byl tak uchváten touto postavou, že na ni napsal baladu *Cikánkou byla stará Meg* pro sestru Fanny a opsal ji také pro Toma ve svém příštím dopise (*Dopisy* 166 a 171; *Bibl* 11–12). Tato balada, duchem a stylem velmi blízká starým lidovým baladám, je jedinou Keatsovou básní, v níž byl aspoň nepřímo ovlivněn Walterem Scottem, jehož básně nebyly po zásluze hodnoceny v kruhu Keatsových přátel, ale jehož romány, pokud je znal, stavěl Keats hned za romány Smollettovy.

9. července 1818 popsal Keats v dopise Tomovi krátkou návštěvu v Irsku: »V Irsku jsme se zdrželi velmi krátce; aby ses nedivil, proč jsme se tak rychle vrátili do Port Patricku, řeknu ti, že život v Irsku je tak drahý jako v přepychovém hotelu –

třikrát dražší než ve Skotsku. . . . Kromě toho jsme zjistili, že těch 48 mil, které jsme urazili, byly irské míle, které se rovnají 70 anglickým. A proto jsme došli jeden den do Belfastu a druhý den zpátky do Donaghadee a odjeli jsme z Irska za příznivého větru. . . . Na cestě jsme měli až příliš mnoho příležitosti spatřit hroznou nahotu, cáry, špinu a bídu obyčejných chudých Irů. Skotská chalupa, i když v ní často kouř nemůže unikat jinudy než dveřmi, je proti irské učiněný palác. Pozorovali jsme onu irskou zbrkllost (Keats píše »Impetiosity«, pravděpodobně místo »impetuosity«, ale smysl není zcela jasný – K. Š.) »u mužů, žen i dětí. Měli jsme potěšení brodit se slatinou – nejméně tři míle dlouhou – pustou, černou, mokrou, plochou a houbovitou; tu a tam byla skupina ubohých špinavých stvoření a pár silných mužů, kteří kopali a nakládali rašelinu. Když jsme šli do Belfastu nesmírně ubohým předměstím, slyšeli jsme onen nejdopornější ze všech hřmotů – horší než dudy, chechtot opice, tlachání žen a skřek papoušků – totiž rachot tkalcovského stavu. Jak nesmírně obtížné je zlepšení životní úrovně takového lidu! Nedovedu si představit, jak by to dokázal člověk, jehož mysl je »obtěžkána lidumilností« – mně se to aspoň zdá zoufale beznadějně. V jedné žalostné hospodě na půl cesty mezi Donaghadee a Belfastem seděli u whisky dva muži – jeden byl zemědělský nádeník a druhý myslím byl opilý tkadlec. Nádeník mě považoval za Francouze a jeho společník dělal narážky na peníze, které dostane každý, kdo chytne francouzského vyzvědače. Když jsem se zastavil na poště v Portpatricku pro dopisy, úředník na mě vyštěkl: »Který regiment?« Na zpáteční cestě z Belfastu jsme potkali nosítka – vévodkyně z Hnojníku (duchess of Dunhill). Ale není to žádný žert! Představ si nejhorší psi bouda na dvou tyčkách ze shnilého plotu. A v té rachotině dřepěla špinavá stařena, jako opice zpola vyhladovělá pro nedostatek sucharů na cestě z Madagaskaru k Mysu – s dýmkou v ústech a s výrazem naprosté pitomosti ve vyboulených kulatých očích – kývající idiotsky hlavou se strany na stranu; seděla tam na bobku, vyzáblá, a bafala z dýmky, zatím co dvě otrhané holky ji nesly. Jak zajímavá by byla asi historie jejího života a dojmů!« (*Dopisy* 173–174).

Na konci dopisu, z něhož jsme právě citovali, slibuje Keats, že vypíše své dojmy o povaze skotského a irského lidu. Slib splnil v dopise z 10.–14. července, který začíná humornou básní napodobující skotský dialekt Burnsových básní, *Ab! ken ye what I met the day*, kterou Buxton Forman pokládá za Keatsův první pokus o metrum a cit balady *La Belle Dame Sans Merci* (*Dopisy* 179–180). Keatsovo srovnání irské a skotské povahy je zajímavé pro poznání jeho poměru k prostému lidu vůbec a proto je cituji celé: »Protože nemám nic významného, co bych ti napsal o naší cestě, promluví, pokud o tom mohu soudit, o Irech a Skotech – o vyšších třídách nevím nic, ale domnívám se, že co se jich týká, Irové to vyhrávají. Pokud jde o »profanum vulgus«, musím dát přednost Skotům. Nikdy se nesmějí, ale jsou vždy poměrně úpravní a čistí. Jejich přirozená povaha není tak cizí a nesrozumitelná jako irská. Skot nikdy neřekne o ničem nic rozhodného – nikde nepronese větu, která by ho prozradila a sloužila jako měřítko jeho mínění, takže ho člověk nepozná, ale přesto se s ním může sblížit lépe než s Irem, který dává najevo své mínění tak často, že se nám až z toho točí hlava. Skotovy pohnutky lze odhalit snadněji než Irovy. Chce-li tě ošidit, počíná si Skot chytře, ale Ir lstivě. Ir se dovede vyprostit ze všeho, co svědčí proti němu, nabubřelou drzostí. Skot se prostě vzdálí, když se mu nepovede tě ošidit, ale bez palčivé touhy po pomstě. Ir je rád, když jej pokládáš za vykutáleného chlapíka. Skot je sám se sebou spokojen. Zdá se mi, že oba dobře vědí, jaký charakter jim v Anglii přisuzujeme, a že podle toho také s Angličany jednají. Proto se Skot

tváří nesmírně vážně a jedná velice slušně, kdežto Ir přehání svou vznětlivost. Mně se Skot líbí víc, protože není tak nudný jako Ir – a Ir se mi líbí víc, protože by měl být šťastnější. Skot ví, co chce, a drží se svého názoru jako moudrý šnek své ulity – Ir překypuje tvrdohlavou pudovostí. Skot stojí na žebříčku lidstva o stupeň výš než byl – a tam asi zůstane i tehdy, až Ir dosáhne větší vzdělanosti než on, protože Skot si myslí, že nemůže být lepší, když Ir neustále baží po lepším a chápe se každého zlepšení, jen když mu je jasné ukážete (*Dopisy* 182).

V tomtéž dopise najdeme Keatsovu znělku na skálu Ailsu, kterou sám hodnotil jako »jedinou znělku, která má nějakou cenu« z těch, které v poslední době napsal:

*Ty skalní pyramido mořská, slyš!
Odpověz racků skřekem – toť tvůj hlas!
Plášť valných vod kdy oděl zad tvých bráz?
Kdy slunce zakrylo ti čelo? Víš,
z dum propastných kdy k vzdušným snům svou tíž
na rozkaz velké Moci pozvedlas, –
v nichž mraků pokrývka ti studí sráz
neb v klínu jasu nebo bromů spíš!
Nic neříkáš; tys zemřela v svých snách;
tvůj život z mrtvých věcností je dvou: –
teď ve vzduchu a práv v hlubinách;
dřív u velryb, pak s orlí mrákovou!
Než zemětřás z vod zved tě, bylas v tmách, –
nevzbudi nikdo jiný velkost tvou!*

(*Bibl* 75).

Pohled na Ailsu popsal Keats v témž dopise takto: »Na konci údolí jsme pozvolna stoupali, až jsme se dostali mezi vrcholky hor, odkud jsem za chvíli spatřil v moři skálu Ailsu, vysokou 940 stop. Byla ve vzdálenosti 15 mil, ale zdála se těsně u nás. Pohled na Ailsu se zvláštní perspektivou moře a ve spojitosti s půdou, na které jsme stáli, a s mžívým deštěm, který právě padal, dal mi dokonalou představu potopy. Ailsa na mne působila velmi silně – byl jsem opravdu téměř poděšen« (*Dopisy* 181).

V dopise Baileymu 18.–22. července 1818 rozebírá Keats své dojmy a důvody, které ho vedly k cestě do severní Anglie a do Skotska. Tato cesta úzce souvisela s jeho básnickými plány, s jeho sebevýchovou a sebevzděláním, kterých potřeboval, aby mohl v poesii vykonat víc než dosud. Keats tam napsal: »Nebyl bych dal sobě samému souhlas k těmto čtyřem měsícům pěšího putování v horách, kdybych se nebyl domníval, že cesta mi dá víc zkušeností, zbaví mne více předsudků, navykne mne větší námaze, ukáže mi krásnější scenerii, zatíží mne velkolepějšími horami a rozšíří můj básnický obzor víc, než kdybych zůstal doma u knih, i kdybych dospěl k Homérovi. Nyní jsem už téměř horalem. Byl jsem však příliš mnoho v horách a pustínách, než abych nemírně horoval o jejich velkoleposti. Živil jsem se ovesnými plackami, ale ne dost dlouho, abych si je zvlášť oblíbil. První hory, které jsem spatřil, ačkoliv nebyly tak velké jako některé, které jsem uviděl později, působily na mne velmi slavnostně. Ale ten účinek už ochabuje – ačkoliv se mi přesto celkem líbí« (*Dopisy* 193).

Oslabení dojmu je třeba přičíst na vrub především únavě, která stále silněji zmáhala Keatse i jeho otužilejšího spoluputovníka Browna. A této únavě vděčíme z velké části i za verše, které Keats vepsal do citovaného dopisu Baileymu a které jsou psány v nezvyklé u Keatse metrické formě, ve čtrnáctislabičných rýmovaných dvojverších. Keats toto metrum převzal pravděpodobně z Chapmanova překladu *Iliady*:

*Je půvab v chůzi pomalé po pláni mlčící,
kde slavnou bitvu vyhrál rek vlast svoji chránící;
je radost kráčet po vřesu, kde Druid chořoval
a šedým pláštěm šustícím kopřivy odvíval.
Je milé místa proslulá od dávna navštívit
a o čem stokrát slýchávals, na vlastní oči zřít.
Však radost nad vše hlubší je, cit mnohem vážnější,
jazyk je více vypráblý, bol mnohem božstější,
když nedbá noha únavy na měkkém trávníku,
na horkém písku, oblázcích, neb skalním stezníku,
ať k bradu jde či k chaloupce, kde muž se narodil,
jenž velce žil a po smrti svou slávu neztratil.
V tu chvíli zvony vřesové jsou míle vzdálené
a darmo skřivan zpívá ti v kapradí zelené;
potůčky trávu libají na slunných planinách,
však tichý blas jich zaslechneš jen mdle, jak v polosnách.
Nechť rudě slunce zapadá za černý horský hřbet,
nechť modrý příliv valí se v jeskyních tam a zpět,
nechť orel dřímá na křídlech do šíra rozpjatých,
řivnáči nechť se letí skrýt do cedrů košatých;
tvůj zrak, jak bys naň zapomněl, je k zemi přikován,
jak poutníka, jenž vyčerpán objevil v poušti chrám.
V tu chvíli duše dítětem a mozek v dětství je;
své světské srdce opustils, je samo, nebije.
Ba, kdyby blázen prožít směl jediný zdravý den,
by prozradil, jak začíná šílenství brozný sen,
strach rozechvěl by mnohého, jenž k severu se dal,
by bardův nízký rodný dům tam v tichu vyhledal.
Jen málo kroků, krátký čas od světa starosti,
od světa slasti, hořkosti nás zcela oprostí!
Jen málo kroků, krátký čas, – neb děle pobýt tu,
už nikdy by ses nevrátil k lidskému životu.
Jak brozné nikdy nespátit tvář, kterou dobře znáš,
sestrino čelo, bratrův zrak, jichž všude vzpomínáš;
jež před poutníkem plní vzduch obrazem živým tak,
že barev intenzivnějších nežří malířův zrak,
když před ním vstanou postavy a tváře hrdinů,
kadeře černé, šediny, i vášně dávných dnů.
Ne, ne, ta brůza nemůže být; neb člověk ke kotvě
je pevným lanem připoután, rád, že tomu tak je: –
hodinu stojí zmámený před vodopádem zde,
leč vzápětí už epitaf své duše s bázní čte;*

*na hoře čte jej vysoké, kde sedí znaveně,
na mramorové čelence – té hory koruně.
Až přepevná je kotva ta, modlit se neškodí,
by člověk rozum neztratil, když v horách zabloudí,
k rodišti slavnému by jít mli za mli směl,
a visí jasnou, vnitřní zrak by neosleplý měl.*

(Básně 271–272).

Z obrazů v této básni můžeme dost přesně určit, kdy asi vznikla, třebaš v ní Keats vyjádřil spíš úhrnný dojem z celé pouti. Byla napsána teprve po návštěvě Burnsova rodiště, které Keats označuje za cíl své výpravy do skotských hor, ačkoliv zachycuje hlavně dojmy z cesty k němu. V básni se totiž vyskytují nejen obrazy, jež jsou ohlaselem dojmů ze starších fází Keatsova putování, jako je na příklad jeho vytržení nad romanticky divokou krásou vodopádu, snad Lodorského, spadajícího po mechem porostlých skaliskách («mossy waterfall»), ale také obrazy z doby bezprostředně před tím, než Keats odeslal hotovou skladbu Baileymu. Mám na mysli především obraz »orlů, kteří jako by dřímali na široce rozpjatých křídlech«. V dopise Tomovi pod datem 20. července napsal totiž Keats, že předešlého dne, t. j. 19. července, viděl v horách také »jednoho nebo dva orly. Létají bez nejmenšího hnutí křídel, když jsou v lenivé náladě (Dopisy 189). Nikdy dřív se o podobném zážitku nezmiňuje, což by byl jistě učinil, kdyby byl orly spatřil někdy dřív než právě toho dne. Básně tedy nemohla vzniknout dříve než 19. července a byla dokončena nejpozději 22. července.

Citový a myšlenkový obsah uvedených veršů objasňuje Keatsův poměr k přírodě a ke společnosti. Ačkoliv byl zřejmě unaven namáhavou cestou, romantická horská příroda na něho působila skoro stejně živě a silně jako v prvních dnech putování Jezerním krajem a Skotskem. Zdá se však, že se nyní začínal tomuto příliš vzrušujícímu vlivu bránit, jako by v něm tušil nebezpečí pro svou duševní rovnováhu. Verše

*At such a time the Soul's a child, in childhood is the brain
Forgotten is the worldly heart – alone, it beats in vain –
Aye if a madman could have leave to pass a healthful day,
To tell his forehead's swoon and faint when first began decay . . .*

(Dopisy 196)

naznačují dokonce možnost zešílení následkem přílišného oddání a uchvácení básníkovy. Nebýt silného pouta, které existuje mezi člověkem a jeho nejbližšími – mezi Keatsem a jeho sourozenci a přáteli –, mohl by stav vyjádřený veršem

One hour half idiot he stands by mossy waterfall (ib.)

převládnout a člověk by »ztratil rozum na pustých a holých horách«. Keats snad přehání působivost úchvatné horské přírody, ale důležité je to, že přes nesmírnou citlivost k podobným dojmům a zážitkům, vědomě a zcela jednoznačně dává přednost normálnímu, méně vzrušenému obdivu pro přírodu a klade lásku k lidem a zájem o lidskou společnost výš než nejúchvatnější přírodu. Myšlenka na velkého humanistického básníka Burnse, do jehož rodného kraje putuje jako do svaté země, překonává dojmy z neživé a živé přírody, kterou ho vedla jeho cesta. Myšlenka na bratry

a sestru je silnější a milejší než obrazy slavných lidí dávné minulosti nebo vzpomínky, které v něm vyvolávají historická místa, jimiž putuje. Život ve světě fantasie a vzpomínek nebo život ve světě dávno minulém nejsou Keatsovi vytouženým rájem, ale hrůzou a šílenstvím. Keats jasně dává přednost světu přítomnému a lidskému. To je také smysl přívlastku »světský« pro lidské srdce ve verši »forgotten is the worldly heart« (*Dopisy* 196). Pro Keatse je život mimo soudobou lidskou společnost hrozný a nemyslitelný, stejně hrozný jako život bez zdravého rozumu, jako šílenství a idiotství. »Světský« tedy mu znamená nejen »pozemský«, ale zároveň »lidský«, »společenský«; jeho opak, před nímž se Keats hroží jako před ztrátou rozumu, je »nezemský«, ale zároveň nespolečenský, osamělý, poustevnický.

Zde opět vidíme, jak vzdálen byl Keats mystickému zbožňování přírody, ve které není místo pro člověka; vidíme, proč na jiném místě v svých dopisech kladl lidi nad přírodu a proč se nikdy necítil dokonale šťasten o samotě ani v nejkrásnější krajině. Stejný význam má výraz »světský« i v dopise Tomovi ze 17.–21. července, kde Keats popisuje návštěvu jezera Lomondského: »Parník na jezeře a kočáry na jeho březích kazí požitky lidem tak romantickým jako já a Brown. Břehy řeky Clydu jsou nesmírně krásné – severní konec jezera Lomondského je nad pomyslením nádherný . . ., ale přesto jsem byl dost »světský«, abych si přál vidět na něm do dálky mizející rytířské loďstvo, koráby s trubkami a prapory . . .« (*Dopisy* 185). Keatsův poáitek z krásné scenerie rušily davy městských výletníků, nikoliv přítomnost lidí vůbec. Obyvatelé skotských hor naopak vítal jako přirozenou součást krajiny. Zde ovšem zasahuje do jeho představy o dokonalé kráse i romantická záliba v rytířském středověku, táž záliba, která se objevila i tam, kde odsuzoval pozorovanou krajinu jako »neřeckou a nekarolinskou« (*Dopisy* 164).

Vedle záliby v romantice vedla Keatse k podobným odsudkům i jeho nechuť k současné buržoasní společnosti. Ta se projevuje velmi často, mimo jiné také v závěru nedokončené básně *Staffa*, kterou poslal Tomovi z Derrynaculenu (Keats píše Dun an cullen) koncem července 1818. Ostrov Staffu a jeho proslulou Fingalovu jeskyni popsal v tomto dopise takto: »Jsem na rozpacích, jak ti dát představu o Staffě. Dá se znázornit jen prvotřídní kresbou. Povrch ostrova lze přirovnat ke střeše – tuto střechu nesou velkolepé basaltové sloupky, které stojí tak hustě vedle sebe jako plástve v úle. Nejkrásnější je Fingalova jeskyně – je celá vyhloubena v basaltových sloupech. Představ si, že Giganti, kteří se vzbouřili proti Jupiterovi, nasbírali spoustu černých sloupů a svázali je do otýpek jako sirky – a pak obrovskou sekerou vytesali do hmoty těchto sloupů jeskyni – ovšem strop a podlahu jeskyně tvoří pahýly těchto sloupů – tak vypadá Fingalova jeskyně; až na to, že ji vyhloubilo moře, které se do ní neustále valí, takže jdeme podél stěn jeskyně na sloupech, které tam zůstaly jako příhodné schody – strop je vyklenut do oblouku podobného gotickému a výška některých zachovalých bočních sloupů měří 50 stop. Na ostrově by se směstnala celá armáda lidí, každý by mohl sedět na jednom sloupě. Jeskyně je 120 stop dlouhá a pohled z jejího vnitřního konce ven k moři velkým vstupním obloukem je nádherný – sloupky jsou načernalé, ale černí prosvítá matný nach. Slavnostností a velkolepostí daleko předčí všechny katedrály . . .« (*Dopisy* 199–200). Protože tento prosaický popis se zdál Keatsovi asi nevýstižný, vyjádřil svůj subjektivní dojem také veršem v básni

*Ani magus Aladin
 nevykonal taký čin;
 ani jasnovidec z Dee
 nezřel ve snu taký div,
 ni na Patmu svatý Jan,
 když nablédl v nebes stan
 a ve svatém zápalu
 sedm zlatých kostelů
 nádherných tam uviděl,
 tak drsný div neviděl.
 Když jsem pod tou klenbou stál,
 muže zřel jsem, který spal
 na mramoru studeném
 omývaném přílivem;
 bílý šat bíl smáčený
 o zčernalé kameny;
 na šíj splýval dlouhý vlas,
 jenž se nad hladinou třás,
 suchý, hustý, vlnitý.
 »Co je zde? a kdo jsi ty?«
 zašeptal jsem zvědavě;
 »Kdo jsi ty? a co je zde?«
 šeptl jsem a políbil
 ruku, bych jej probudil.
 I povstal duch v jeden ráz
 a řekl: »Jsem Lycidas,
 elegické básně rek!
 Sině této architekt
 velký Okeanos byl!
 Na varhany skalních žil
 mohutné tu vlny dují;
 delfini sem stále plují
 jak poutníci, velcí, malí;
 by mu zbožnou úctu vzdali,
 perly v ústech přinést musí.
 I mnohý smrtelník zkusi
 naši svatýň navštívit
 a troufá si znesvětit
 tento mořský velechrám.
 Velekněz jsem byl já sám,
 kde je stálý pobýb vod
 a kde mořských ptáků rod
 věčně krouží. Před lidmi
 skryl jsem oheň posvátný,
 Proteus jej střeží bděle.*

*Ale lidské oko stmělé
proniklo za skalní bránu;
proto déle nezástanu,
ale záhy kouzlo skvělé
těchto míst zabubím celé.
Teď sem může každý bloud
na lodi neb v člunu vplout,
drzý floutek, koketa,
ale moře rozmetá
dóm svůj slavný, nestrpí
jeho mrzké potupy.«
Umlk' duch a v oku blesk
potopil se . . .*

(Básně 276–277).

Posledních třináct veršů, jakož i verš sedmý a osmý Keats vypustil, když opisoval báseň pro Jiřího a jeho ženu v září roku 1819 (*Dopisy* 412–413).¹⁴⁾ Ale ani v té podobě nebyl s básní spokojen a omlouvá se tím, že »nenávidí popisy«. Zajímavé je, že i v této básni, podobně jako ve verších inspirovaných poutí do rodného kraje Burnsova, mohutný přírodní dojem probouzí v Keatsovi literární asociace. V oné básni vzpomínal Burnse, v této mu Fingalova jeskyně vyvolala představu Miltonova pekla; a Miltonova Lycidase pak uvádí do básně asi proto, že tělo utonulého Lycidase – Miltonova přítele Edwarda Kinga – bylo vlnami zaneseno až k Hebridám.

Také veršová forma *Staffy* mohla být Keatsovi napověděna miltonovskými asociacemi, a to sedmislabičným trochejským veršem *L' Allegra* nebo *Penserosa*. (Tak soudí Colvin, 292.)

Miltonův vliv se nejsilněji projevil v Keatsově *Hyperionovi*. Nepřekvapuje proto, že v tomto nedokončeném mythologickém eposu o pádu Titánů a Gigantů jsou také ohlasy Keatsových zážitků z návštěvy Fingalovy jeskyně. Jsou samozřejmě velmi volně přetvořeny, ale jejich původ v živé zkušenosti básníkově je nepochybný. Nejnapadnější je podobnost mezi divokou krajinou ostrova Staffy a fantastickou krajinou *Hyperiona* v obraze podzemní jeskyně, kde leží poražení Titánové, v druhé knize *Hyperiona*:

¹⁴⁾ Podle Finneyho použil Keats verše sedmého a osmého v pozměněné formě v básni *Předvečer sv. Marka* (Finney 425). Finney má zřejmě na mysli verše:

*Aaron's breastplate, and the seven
Candlesticks John saw in Heaven*

(Básně 337)

v Biblově překladu
»náprsník, jež Mojžiš měl
Jan jak sedm sviců zřel«

(Bibl 142).

*Saturn s Theou stibli v smutný kout,
 kde Cybele a zbití Titani
 v tmách truchlili. To bylo doupě, kdež
 v jich slzách žádné škodolibé světlo
 se třeptit nemoblo; kde cítili
 svůj vlastní sten, leč neslyšeli ho,
 an hřmicích vodopádů mocný řev
 vždy burácel a bystřin chraplavých,
 jichž stálý proud se řítíl, kdož ví kde.
 Sráz přečnival tu sráz, a skály kol,
 jak právě povstaly by ze spánku,
 tu, čelo proti čelu, držely
 své roby obludné a trčící;
 tak v tisícových brozných přízracích
 zde hnízdu žalu daly vhodný krov.
 Jich trůnem křemení a lůžkem jich
 byl drsný kámen, břídlíchnatý hřbet,
 jenž ztuhl železem.*

(Bibl 169).

Fingalova jeskyně a ostrov Staffa nebyly ovšem jediným zdrojem Keatsovy inspirace při vytváření obrazu titánské krajiny v *Hyperionovi*. Mnoho prvků, z nichž složil svůj velkolepý obraz, našel Keats v jiných zážitcích z horské přírody za svého putování. A nemálo mu poskytl kromě Miltona také Dante, jehož *Božskou komedii* v překladu Caryho si vzal s sebou na cestu jako jedinou četbu pro chvíle odpočinku.

Velmi mohutně působila na Keatsovu obraznost cesta vysokými skotskými horami a výstup na Ben Nevis. V dopise Tomovi popsal Keats své dojmy těmito slovy: »Včera jsme vystoupili na Ben Nevis, nejvyšší horu ve Velké Británii. . . Skid-daw není proti ní nic, ať co do výšky, či obtížnosti. Ben Newis měří 4.300 stop nad mořem a Fort William leží v čele slaného jezera, proto jsme vystoupili na horu odtamtud. Jsem srdečně rád, že to mám za sebou – je to skoro jako když moucha šplhá po stěně. Představ si, že bys měl vystoupit do výšky desíti svatopavelských katedrál, ale bez schodů. Vyrázili jsme asi v pět ráno s vůdcem v tartanu a baretu a brzy jsme došli k úpatí prvního výstupu, do něhož jsme se hned pustili. Po velké dřině a námaze a odpočinku a sklence whisky jsme dosáhli vrcholku prvního svahu a uviděli jsme nad sebou obrovské chlapisko, které, jak řekl průvodce, bylo ještě daleko od vrcholu. Po prvním stoupání vedla naše cesta vřesovým údolím, ve kterém bylo jezírko, a když jsme tak ušli asi mili, začali jsme druhý výstup, mnohem hro-zivější než první; tak jsme stále stoupali vzhůru s krátkými přestávkami pro odpo-činek, až jsme přišli na místa, kde už nic nerostlo; bylo tam plno kamenité ssuti, až k samému vrcholku, průvodce tvrdil, že kamenitý svah měří tři míle; pak jsme do-sáhli první snesitelné rovinky, která byla tak vysoko, že jsme ji dole v údolí považo-vali za skutečný vrchol hory; ale nad námi byla ještě další obrovská skála, o níž průvodce zase tvrdil, že to ještě není vrchol; dali jsme se po ní vzhůru s tvrdšíjnou lopotou a když jsme na ni vyšplhali, snesla se mlha, ve které jsme pak stoupali až na pravý vrcholek hory. Celý obrovský hřeben Ben Nevisu se skládá z volných bal-vanů v rozloze několika tisíc akrů. Než jsme vyšplhali do poloviny úbočí, šli jsme

kolem velkých sněhových polí a nedaleko od vrcholu jsme přišli na několik set stop hlubokou propast, která byla úplně zasypána sněhem. Propasti jsou vůbec nejobdivuhodnější ze všeho – vypadají jako velké trhliny v samém srdci hory, ačkoliv nedosahují takové hloubky, protože jsou na úbočí; poněvadž se však kolem nich zdvihají jiné obrovské skály, vypadá celý Ben Nevis jako roztržité srdce nebo jádro. Tyto propasti jsou 1.500 stop hluboké a nikdy jsem neviděl nic úžasnějšího – působí člověku závrať... Házeli jsme do nich velké balvany a vyvolávali krásnou ozvěnu. Někdy jsou tyto průrvy poměrně čisté, ale jindy z nich vystupuje jako pára mlhový oblak a někdy jsou úplně utopeny v mračnách... Po nějaké chvíli se mlha rozplynula, ale kolem nás zůstaly ještě velké mraky, které starý Ben přitahoval do určité vzdálenosti, takže si z nich vytvářel jakési velké záclony neustále plující kolem něho, tu a tam se každou chvíli rozvírající a zase zatahující. Neměli jsme proto nerušený široký výhled kolem dokola, ale zato jsme viděli něco snad ještě krásnějšího – tyto mračné závoje, které se rozvíraly rozplývavým pohybem a odhalovaly nám hornatý kraj pod námi jako skrz nějakou střílnu, při čemž střílnám podobné otvory v mračnách se ustavičně měnily a ukazovaly stále nové výhledy na východ, na západ, na sever i na jih. Pak se opět zamžilo a zase vyjasnilo – pak z ničeho nic se přihnál studený vítr a odhalil skalnatého chlapíka, kterého jsme předtím neviděli, v našem těsném sousedství. Každou chvíli jsme měli nad hlavou jasnou oblohu a slunce dost hrálo. Nevím, podaří-li se mi dát ti představu o vyhlídce s vrcholu vysoké hory – jsi na kamenité rovině, která ovšem je příčinou, že zapomínáš, že nejsi v dolině – obzor, či spíše okraje této roviny, jsou víc než 4.000 stop vysoko nad mořem a zakrývají ti celý kraj, který leží přímo pod tebou; a proto nejbližší předměty, které vidíš kolem dokola za okrajem plochého vrcholu, jsou vršky hor dost vzdálených. Když obcházíš kolem, vidíš na všech stranách větší nebo menší kus nejbližší sousední krajiny podle toho, jak je hora, na které stojíš, srázná anebo šikmá na různých místech, ale nejnovější ze všeho je ten nečekaný skok zraku od okraje toho, co vypadá jako plošina, do tak veliké dálky.» (*Dopisy* 203–205.)

Dále Keats popisuje, s jakou obtíží se dostal na vrchol Ben Nevisu a vypráví, že prý jakási padesátiletá paní Cameronová, »nejtlustší žena z celého Inverneského hrabství vystoupila před několika lety na tuto horu,« přesněji řečeno dala se na ni vynést služebníky. »Vypráví se«, pokračuje Keats, »že mezi horou a onou dámou došlo ke krátké rozmluvě; a tuto rozmluvu, samozřejmě smyšlenou, básník zpracoval veršem (*Dopisy* 205–207). »Co mne však nejvíc překvapuje je to, jak se zase dostala dolů. Mně bylo při tom hrozně. Byl to ohavný sestup – div jsem se při něm nerozsypal. Na druhé straně najdeš sonet, který jsem napsal na vrcholu Ben Nevisu:

*Pouč mne, Muso, nablas dej mi zvěst
sem na Nevis, ten slepý v mlhách brot!
Zřím v rokle, každá zabalena jest
pernatým hávem, – tolik lidský rod
o pekle říci může; nad hlavou
pak pátrám, chmurné mlhy tam, – lidstvo vi
jen tolik o nebi; a mby se strou
na zemi pode mnou, – jen takový
nás pobled v nitro jest, tak matný, mhavý!*

*Pod nobou kámen skal, – jen tolik vím,
trpaslík ubohý a nechápavý,
že po něm šlapu, – že, kam popatřím,
vše sráz a mlha, nejen v této výši,
i v myšlenek a duchovních sil říši!*

(Bíbl 76).

Zklamání nad špatnou vyhlídkou s vrcholu hory, na kterou s takovou námahou vystoupil, a vyčerpanost fyzická i duševní se odrážejí v pesimistické bezvýchlednosti myšlenkového jádra této znělky. Lidské vědění je mlhavé a nepatrné a naděje na poznání posledních otázek, které člověka vytrvale trýzní a znepokojují, je, aspoň v tomto okamžiku a za tohoto duševního stavu básníkovy, velmi chatrná. Keats byl na konci svého putování i u konce se svými silami. Na Mullu se silně nachladil a v Invernessu mu lékař nařídil, aby se ihned a co nejrychleji vrátil domů. Tak sešlo s úmyslu vrátit se do Londýna pěšky, jinou cestou, a místo toho Keats vsedl v Cromarty na pobřežní loď a dorazil asi po desítidenní plavbě do Londýna. Paní Dilková, k níž přišel rovnou z dostavníku, byla překvapena jeho vzhledem. »Byl hnědý a otrhaný, jak si jen můžete představit, boty mu skoro padaly s nohou, kabát měl na zádech roztržený od shora až dolů, na hlavě měl beranici, na zádech velký pléd a tlumok, zkrátka vypadal nepopsatelně« (Colvin 296).

Než se však rozloučil s Brownem, který pokračoval v túře sám, navštívil zříceniny kláštera Beaulieu Abbey a napsali společně báseň *Na několik lebek v Beaulieu Abbey u Invernessu*.¹⁵⁾

Keatsova cesta do Skotska skončila tedy dříve, než básník zamýšlel. Zdá se však, že by se byl musel vrátit dříve, i kdyby nebyl fyzicky vyčerpan a churav, protože za jeho nepřítomnosti se Tomovi velice přitížilo a Dilke na doporučení Tomova lékaře napsal Keatsovi, aby se neprodleně vrátil domů. Dopis však nebyl asi odeslán, protože se Dilkovi mezitím dověděli od Browna, že se Keats stejně vrací domů a nechtěli jej lekat víc, než bylo nutné.

Své zážitky a dojmy ze skotské pouti shrnul Keats v dopise paní Wylieové, matce své švagrové Georgiány, z Invernessu 6. srpna 1818: »Musím zanechat žertování a vážně přiznat, že jsem byl opravdu *velmi* (v originále »werry« naznačuje skotskou výslovnost) romantický mezi těmito horami a jezery. Den co den jsem promokl, jedl ovesné placky a pil whisky, brodil se až po kolena v močálech, dostal bolení v krku, navštívil Icolmkill a Staffu, a občas, když jsem měl štěstí,

¹⁵⁾ Po prvé otiskl tuto báseň Colvin (str. 305–358). Báseň má šestnáct šestiveršových strof, z nichž Keats napsal, jak řekl příteli Woodhouseovi, jenom první dva verše první strofy a celou strofu druhou, osmou a desátou. Murry otiskl jen tu část skladby, kterou napsal Keats, ale vynechal druhou strofu, ačkoliv v poznámce uvádí, že otiskuje báseň z knihy Colvinovy. Druhá strofa, uvedená Colvinem, ale neotřetěná Murrym, zní takto:

*The mitred ones of Nice and Trent
Were not so tongue-tied, – no, they went
Hot to their Councils, scarce content
With Orthodoxy
But ye, poor tongueless things, were meant
To speak by proxy.*

Jak Brown, tak Keats v této básni opět dali průchod své nenávisti k náboženské pověře a k církvi, zejména k středověké církvi katolické a k mnišským řeholím.

dostal jsem něco dobrého k jídlu; vystoupil jsem na Ben Nevis a N. B. zase jsem slezl dolů. Někdy, když jsem unavený, opřu se zadumaně o skálu a toužím, aby nějaká slavná kráska, až pojede kolem, seskočila se svého komoně, přistoupila ke mně s – se svými sedlovými brašnami, a dala mi – tučet nebo dva pořádných sandwichů s hovězím masem. Když přijdeme do nějakého velkého města, nemůžeme ovšem schovat tlumoky do kapes, no a lidé samozřejmě na nás civí. Považovali nás za prodavače brejlí, prodavače břitev, klenotníky, kočovné pláteníky, vyzvědače, akcizáky a mnoho jiných věcí, o kterých nemám tušení. Když jsem se ptal na poště po dopisech – bylo to v Port Patricku – úředník se mne zeptal: »Který pluk?« Také jsem nakoukl do Malého Irska. Řekněte Henrymu, že jsem sice ještě netábořil na holé zemi, ale spal jsem skoro stejně špatně, když jsem putoval pěšky na Mullu, protože v ovčáckých chatrčích se skoro nedá dýchat pro kouř, který zdá se si obyvatelé snaží udržovat uvnitř pro hromadné kouření. Ujeli jsme asi 400 mil a pěšky jsme ušli přes 600 mil« (*Dopisy* 210).

ŽIVOTNÍ ZKOUŠKY

Od návratu ze Skotska v srpnu roku 1818 do osudného 3. února roku 1820, kdy byl stížen prvním chrlením krve, prožil Keats tři velmi významné události: surový útok reakční kritiky na *Endymiona* v srpnu r. 1818, setkání s Fanny Brawnovou, svou první a poslední velkou láskou, a smrt milovaného bratra Toma 1. prosince r. 1818. Všechny tři události se přihodily krátce po sobě v době, kdy se Keats ještě zcela nezotavil ze silného nachlazení, které ho přinutilo přerušit skotskou pouť a bylo předzvěstí jeho smrtelné choroby. Neboť podle úsudku moderní lékařské vědy šlo o tuberkulosní zánět hrtanu, jenže ani Keats ani jeho lékař dr. Sawrey nerozpoznali pravou povahu Keatsova úporného »bolení v krku«.

Z těchto tří událostí nejhlubší a nejzřejmější ohlas v Keatsově poesii měla jeho láska k Fanny Brawnové. A nejslabší vliv na Keatse měly útoky v *Blackwood's Edinburgh Magazine* a v *The Quarterly Review*, ačkoliv Byron a Shelley, dokonce i Hazlitt a někteří jiní bližší přátelé Keatsovi se domnívali, že tyto nepspravedlivé posudky měly hlavní vinu na Keatsově předčasně smrti. Keats k nim nebyl zcela lhostejný, už proto ne, že poškodily jeho spisovatelskou pověst a úspěch u soudobé čtenářské obce, ale nedal se jimi odradit od práce a neztratil sebe-důvěru.

V svých básních na nepřátelskou kritiku přímo nereagoval. Jeho skutečný postoj k toryovskému výpadu na jeho charakter a umění můžeme však spolehlivě sledovat v jeho korespondenci a ve zprávách jeho přátel. V dopise Dilkovi z 21. září 1818 se zmínil o události jen dvěma větami: »Domnívám se, že jsi slyšel, že Hazlitt podal žalobu na Blackwooda. Obědval jsem s ním před několika dny u Hesseyho, ale o této věci nepadlo ani slůvko, ačkoliv vyrozumívám, že je nesmírně rozhořčen« (*Dopisy* 215–216). Keats se nezmiňuje o útoku na sebe, ačkoliv vyšel v témž čísle *Blackwood's Magazine* jako článek proti Hazlittovi. Teprve 9. října v odpovědi na dopis nakladatele Hesseyho vyjádřil otevřeně svůj postoj k nepřátelské kritice slovy: »Jste velmi laskav, že jste mi poslal dopis z *Kroniky*« (t. j. *The Morning Chronicle* - K. Š.) »a prosím za prominutí, že jsem byl tak nezdvořilý a nepoděkoval vám za laskavost už dříve. Náhodou dostávám tento list denně a četl jsem i dnešní číslo. Jsem velmi vděčen těm pánům, kteří se mne zastali. Co se týká těch druhých, začínám si již poněkud uvědomovat své vlastní síly i slabosti. Chvála nebo hana má jen chvilkový účinek na člověka, jehož láska k abstraktní kráse ho vychovává k přísné kritice vlastních prací. Moje soukromá sebekritika mi způsobila nepoměrně víc utrpení než *Blackwood* či *Quarterly*; a když cítím, že jsem v právu, nemůže mi cizí pochvala rovněž dát tak hřejivé uspokojení, jaké mi poskytuje moje vlastní poznání a ocenění toho, co je krásné. J. S.« (t. j. autor dopisu zaslaného redakci *Morning Chronicle*, podle H. B. Formana snad James Smith, podle jiných John Scott - K. Š.) »má plnou pravdu, že *Endymion* je nedbalý (slipshod). Ale to není moje vina, třebaž to zní paradoxně. *Endymion* je tak dobrý, jak jsem byl schopen jej napsat – sám. Kdybych byl úzkostlivě pečoval, aby byl dokonalou básní, kdybych se byl s někým radil a třásl se strachem nad každou stránkou, nebyl by nikdy napsán! Neboť není v mé povaze tápat – chci psát samostatně. Dosud jsem psal samostatně *bez úsudku*. Příště snad budu psát samostatně *s úsudkem*. Básnický

genius v člověku si musí dobýt vlastní spásy. Nemůže dosáhnout zralosti s pomocí pravidel a předpisů, ale jen s pomocí vnímavosti a bdělosti. Co je tvůrčí, musí se samo stvořit. V *Endymionovi* jsem skočil střemhlav do moře a tak jsem se lépe obeznámil s jeho hloubkami, písčiny a skalisky, než kdybych byl zůstal na břehu a pískal si na ovčáckou šalmaj, popíjel čaj a pohodlně se řídil cizími radami. Nikdy jsem neměl strach z nezdaru, protože dávám přednost nezdaru před tím, abych nebyl mezi největšími . . . » (*Dopisy* 222–223).

V dopise bratru Jiřímu, který začal 14. a dokončil 31. října 1818, psal Keats o celé věci ještě klidněji: »Reynolds se vrátil z šestitýdenního výletu do Devonu, je zdrav a radí mi, abych jako odpověď na útoky v *Blackwood's Magazine* a v *Quarterly Review* vydal *Květináč s bazalkou*. V *Kronice* vyšly na mou obranu dva dopisy a v *Examineru* jeden, otisklý z exeterského časopisu *Alfred* a napsaný Reynoldsem. Nevím, kdo napsal články do *Kroniky*. Je to však jen věc chvilkového významu. Myslím, že po smrti budu mezi anglickými básníky. Ostatně i s hlediska aktuálního zájmu, pokus *Quarterly*, aby mne zničil, uvedl jen moje jméno ve větší známost a mezi literáty se všeobecně říká, že »je divné, proč si *Quarterly* podřezává vlastní hrdlo« (*Dopisy* 231–232).

Konečně bychom mohli ještě uvést Keatsův výrok z dopisu Woodhousovi z 27. října 1818, v němž Keats uzavírá úvahu o poesii a básnickém charakteru odhodláním psát »z čisté touhy po kráse a lásky k ní, i kdyby měl každé ráno spálit výsledek své předchozí noční práce a kdyby jej ničí oko nespátřilo« (*Dopisy* 229).

Nejlepší odpovědi na nespravedlivou kritiku byla však Keatsova básnická tvorba. Jako by byl podnícen, aby dokázal, co dovede, vytvořil do roka po vyjití zmíněných recenzi všechna díla, na nichž je bezpečně založena jeho umělecká nesmrtelnost: básnické povídky *Isabellu*, *Lamii* a *Předvečer sv. Anežky*, baladu *La Belle Dame Sans Merci*, všechny velké ódy a řadu lyrických písní a sonetů, *Hyperiona*, *Hyperionův pád*, *Předvečer sv. Marka* a několik skladeb jiného rázu než jaké dotud psal, což vše jasně dokazuje, že jeho umělecký růst byl na stálém vzestupu a jen choroba a smrt jej mohla přerušit a zlomit. Jeho víra, že bude po smrti mezi anglickými básníky, se splnila. A ve stínu jeho nesmrtelnosti se stali nesmrtelnými, ovšem k své věčné potupě, i pánové Croker, Wilson, Lockhart a jiní, kteří jej posměšně posílali zpět k jeho lékárnickým mastičkám a kelímkům.

Mnohem bolestnější ranou nepříznivého osudu byla pro Keatse smrt bratra Toma, kterého po tři dlouhé měsíce opatroval a utěšoval s nesmírnou obětavostí, ačkoliv věděl, že jej nezachrání. Když nešťastný Tom, který lpěl na životě až do posledního okamžiku, konečně podlehl nevyléčitelné chorobě, Keats byl tak zdrcen, že se jeho přátelé obávali, aby nepropadl trvalé melancholii. Proto se Brown, Dilke, Haslam, Woodhouse a jiní starali, aby jej utěšili a rozptýlili. Brown mu ihned nabídl, aby opustil starý byt u listonoše Bentleyho, kde Tom zemřel, a přestěhoval se k němu do Hampsteadu. Dům, v němž bydlel, obýval také jeho druhý spolumajitel Dilke; Brown dal Keatsovi k dispozici přední obývací pokoj, kde měl pohodlí a klid k práci, a tak mohl Keats zase začít psát, ačkoliv to bylo, jak praví, těžké. Dokud byl Tom nemocen »nemohl psát a po jeho smrti mu bylo těžké znovu začínat« (*Dopisy* 246). Ale začít musil, protože jen tvůrčí práce jej mohla vyléčit z bolu a pomoci mu najít ztracený klid a radost ze života.

Tomova smrt a Keatsova bolest nad jeho ztrátou byly nepochybně tak silné zážitky, že se v té či oné formě nemohly neodrazit v Keatsových básních z podzimního roku 1818 a z roku následujícího. Hledat však kořeny každé zmínky o nemoci

nebo smrti v těchto Keatsových básních jen v tomto zážitku by bylo pochybené. Obecně lze říci, že jenom melancholičtější, avšak citově i myšlenkově hlubší charakter Keatsova *Hyperiona*, některých ód a jiných básní z roku 1819 dává tušit, že Keatsova bolest nad bratrovou smrtí zanechala trvalé stopy v jeho mysli i srdci. Neklamný ohlas bratrova utrpení a Keatsova soucitu s ním najdeme jen v *Ódě na slavíka* (viz str. 41). Avšak i tam je osobní bolest odosobněna a zobecněna v soucit se všemi trpícími lidmi.

Je možné, že i balada *La Belle Dame Sans Merci* je aspoň z části symbolickým výrazem tragického osudu Tomova, který byl »krutě zklamán nejprve přáteli a pak i životem« (Gittings 123), ale vztah mezi hrdinou balady a Keatsovým bratrem se mi přece jen zdá velmi nepřímý a neurčitý.

Jinak ovšem choroba a smrt, jak jsme už viděli, byly častým motivem Keatsových básní, a to i starších; v pozdějších verších pak podobné motivy nebo obrazy lze častěji a spolehlivěji přičíst na vrub básníkovi vlastní chorobě, která byla dost vážná, aby v něm vzbuzovala depresivní nálady a stavy úzkosti i obavy před smrtí nebo aby ho nutila přemýšlet o smrti víc, než bývá zvykem u normálního zdravého mladého muže. Výrazem takových myšlenek je na příklad báseň *Na smrt* (citovaná na str. 71), kterou Keats podle jeho bratra Jiřího napsal snad už roku 1814. Odráží podobně jako Keatsův sonet napsaný na smrt jeho babičky *Jak holubička vzletí* (citovaný tamtéž) básníkovu víru v nesmrtelnost duše a v posmrtnou šťastnější budoucnost. Ale pozdější Keatsovy názory na posmrtný život nebyly tak naivně orthodoxní. Po Tomově smrti napsal sice bratru Jiřímu, že »skoro vůbec nepochybuje o nesmrtelnosti v té či oné formě (I have scarce any doubt of immortality of some nature or other)«, a že o ní nepochyboval ani Tom (*Dopisy* 246); ale to už není zdaleka prostá víra pravověrného křesťana a některé Keatsovy výroky nasvědčují, že jeho víra v nesmrtelnost duše byla později ještě víc otřesena. V dopise Fanny Brawnové (v červenci 1820) už jen »*touží* věřit v nesmrtelnost«, protože se nemůže smířit s myšlenkou, že by se měl s Fanny navždy rozloučit. Touha po nesmrtelnosti a víra v nesmrtelnost jsou však zcela odlišné věci; a Keats zřejmě ztratil svou víru v nesmrtelnost v posledním roce svého života, ne-li už dříve. Nenabyl jí ani v týdnech před smrtí, ačkoliv zbožný Severn se všemožně snažil »smířit jej s Bohem«; naopak těšil se na smrt, která učiní konec jeho tělesnému utrpení i duševním mukám.

Touha po takové smrti, nikoli po »nějaké formě« posmrtné existence, našla výraz zejména v básni *Proč jsem se zasmál v noci?*, napsané v březnu r. 1819, kde čteme tyto verše:

*Proč jsem se zasmál tak? Znáám lbůtu Byti,
až k blahům jeho posledním duch vzlétá;
přec dnes bych v půlnoci chtěl odejiti,
zřít v cárech pestré korouhvice světa:
Verš, Sláva, Krása silna být se zdá,
však Smrt je víc – Smrt velká žiti mzda*

(Bíbl 78).

Podobná touha se ještě naléhavěji ozývá v šesté strofě *Ódy na slavíka*:

*Zadumán slouchám; na smrt ve mžik ten
jsem bleděl polo s láskou, v klidném smíru,
a v mnohém verši dal ji sladkých jmen,
by tichý dech můj vzala do všemíru.
Teď, víc než kdy, se zdá to sladko mříti,
bez bolu přestat být v půlnočním bluchu,
když ty svou duši vyléváš jak snem
v to zpěvu vlnobiti!
Ty pěl bys dál, – ač mrtvému už sluchu
by neznělo tvé velké requiem.*

(J. V. Sládek, *Spisy II* 449–450).

Podnět ke Keatsově touze po smrti, která ovšem vyjadřuje spíš přechodnou náladu než trvalou melancholii nebo odpor k životu, nelze hledat jen v básníkově bolesti nad bratrovou smrtí; hlavní příčinou těchto nálad byla Keatsova choroba a jeho nešťastná láska k Fanny Brawnové. Nešťastná proto, že Keats tušil, že Fanny nebude nikdy jeho ženou, i proto, že se chorobně mučil žárlivostí, k níž, jak dnes víme, neměl žádný vskutku vážný důvod. Přesto mu jeho žárlivost působila velké utrpení a zhoršovala jeho zdravotní stav. A jeho stále se zhoršující zdravotní stav zostřoval zase jeho žárlivost. Byl to bludný kruh, v němž nešťastný básník trpěl duševní trýzní, o níž nám dávají jen přibližnou představu milostné dopisy a některé básně, které napsal pro Fanny.

Ani tyto dopisy, ani ty básně, které jsou bezprostředním výrazem jeho milostné vášně a žárlivosti, jeho nadějí a zoufalství, nejsou nejlepšími plody Keatsova genia. Jako lidské dokumenty jsou cenné, třebaš někdy až drásavě mučivé i pro nezúčastněného čtenáře a studenta Keatsova života. Jako umělecké výtvořy i jako soukromé citové výlevy jsou neuspokojivé ve srovnání s většinou ostatních Keatsových básní a dopisů. Kdyby se nám byly z jeho korespondence zachovaly jen dopisy Fanny Brawnové, byl by náš obraz o Keatsovi jako člověku značně skreslen. Kloumání se téměř k názoru Sidneyho Colvina a jiných, že tyto dopisy neměly ani být vydány pro širokou veřejnost. A je opravdu škoda, že český čtenář zná z Keatsovy bohaté, zajímavé a umělecky hodnotné korespondence právě jen jeho milostné dopisy, nadto ještě v chatrném a necitlivém překladu.¹⁶⁾

KEATSOVY LÁSKY

Velká část Keatsových básní z posledního, vrcholného období jeho tvorby je inspirována láskou. Ne všechny jsou ovšem přímým záznamem básníkovy milostného vztahu k určité ženě. Keats mnohem častěji promítá své osobní milostné city do prostředí, děje a osudů smyšlených postav a tím je objektivisuje a typisuje podle

¹⁶⁾ John Keats *Fanny Brawnové. Dopisy a verše*. V Praze 1933. Přeložil, úvodem opatřil a upravil Albert Vyskočil.

zákonů umělecké krásy. Subjektivní životní zážitky můžeme v *Isabelle, Lamii, Předvečeru sv. Anežky*, v *La Belle Dame Sans Merci*, v dramatu *Otto Veliký*, v *Čapce s rolníckami* a některých drobnějších básních jen vytušit. Jejich spojitost s Keatsovým soukromým životem a s osobou té či oné ženy, především Fanny Brawnové, není bezprostřední. Je však nesporné, že uvedené skladby jsou odrazem reálného prožitého milostného citu, nikoli výrazem pouhé touhy po ideální lásce, jako byl např. *Endymion*, nebo prchavých milostných episod, smyslových vzruchů a flirtů, snů a ilusí, které daly vznik těm nemnohým erotickým básním, které Keats napsal před setkáním s Fanny Brawnovou. O některých z jeho starších »lásek« jsme se v předchozích kapitolách už zmínili; o jiných ženách v jeho milostném životě nemůžeme říci nic, než to, že existovaly.

Ze všech žen, o kterých víme, zapůsobily však na Keatse silněji před seznámením s Fanny jenom dvě. Keats sám je v svých dopisech a básních nejmenuje, ale dnes víme, že to byly Jane Coxová a Isabella Jonesová. Z obsahu a tónu Keatsových zmínek o těchto ženách lze soudit, že v případě Jane Coxové šlo o jednostranné, prchavé erotické okouzlení, nelišící se mnoho od citů, které Keats kdysi choval k Marianě Jeffreyové nebo k sestrám Mathewovým a Reynoldsovým, kdežto Isabella Jonesová, s kterou se Keats znal delší dobu, měla v jeho životě hlubší význam. Skutečný význam Keatsova poměru k Isabelle Jonesové není však posud dost jasný. Osobně se nemohu vzdát přesvědčení, že Isabella Jonesová byla v Keatsově milostném životě jen vzrušující epizodou, která uchvátila snad Keatsovy sympatie a smysly, ale ne jeho srdce. Svou celou lásku věnoval Keats jenom jedné ženě – Fanny Brawnové. V tom smyslu mluví jeho vlastní dopisy a většina jeho milostných veršů. A tento výklad má oporu i v Keatsově povaze, jak ji známe od lidí, kteří byli jeho nejdůvěrnějšími přáteli.

Jane Coxová byla sestřenice Keatsova přítele Reynoldse. Její otec byl jediný bratr Reynoldsovy matky. Keats se s ní seznámil u Reynoldsů v září roku 1818 a popsal dojem, kterým na něho zapůsobila její neobyčejná krása a exotický zevnějšek, v nedatovaném listu příteli Reynoldsovi (podle Formana 22. září 1818) a v dopise bratru Jiřímu z druhé poloviny října téhož roku. V dopise Reynoldsovi Keats napsal: »Nikdy jsem nebyl zamilován, ale přesto hlas a postava jedné ženy mne pronásledují v duchu už dva dny – v takové době se horečnatá úleva, kterou skýtá poesie, zdá mnohem menším proviněním. Dnes ráno poesie zvítězila – upadl jsem opět do oněch abstrakcí, kterou jsou mým jediným životem – cítím, že jsem unikl novému podivnému a hrozivému bolu – a jsem tomu rád... Ubohý Tom – ta žena – a poesie mi vytrvale znějí v smyslech« (*Dopisy* 217–218).

Mnohem podrobněji se Keats rozepsal o vzrušujícím zjevu Jane Coxové a o dojmu, kterým na něj zapůsobila, v dopise bratru Jiřímu a jeho ženě. Poněvadž neuvedl její jméno, domnívali se starší životopisci, že měl na mysli Fanny Brawnovou, ačkoliv mezi oběma ženami byl velký rozdíl. Keats tam napsal: »Slečny Reynoldsovy se ke mně chovají velmi mile, ale v poslední době se mi znelíbily... První den, kdy jsem je po svém návratu navštívil, byly velmi vzrušeny k vůli své sestřenici, která se vážně nepohodla se svým dědečkem a byla pozvána paní Reynoldsovou, aby se uchýlila k nim. Pochází z Východní Indie a má po svém dědečkovi dědit. V době, kdy jsem k Reynoldsům přišel, paní Reynoldsová se s ní radila nahoře a mladé dámy pěly na ni chválu dole; říkaly, že je jemná, zajímavá a tisíc jiných pěkných věcí, na které jsem mnoho nedal, protože nemiluji chvilkové senzacce. Nyní se však všechno úplně změnilo – slečny ji nenávidí; a pokud jsem

slyšel, má skutečně chyby a nedostatky; ale má také jiné »vady«, které budí snadno nenávist u žen, které nejsou tak působné jako ona. Není žádná Kleopatra, ale je při nejmenším Charmian. Má bohatý orientální vzhled, krásné oči a jemné způsoby. Když vstoupí do pokoje, zdá se, jako by vešla nádherná levhartice. Je tak jemná a tak sebevědomá, že se nechová odmítavě k žádnému muži, který ji osloví – nepokládá to ze zvyku za nic *zvláštního*. S takovou ženou je mi vždy volněji; obraz, který vidím před sebou, mne vždy oživuje a vzrušuje; a takový pocit mi nic nižšího nemůže dát – v takových okamžicích jsem tak zaujat obdivem, že se nechovám neohrabaně ani bojácně. Zapomínám úplně na sebe, protože žiji v ní. Jistě si myslíte, že jsem do ní zamilován; a proto, než budu pokračovat, ujistuji vás, že nejsem – probděl jsem k vůli ní jen jedinou noc, ale stejně by na mne působila i nějaká melodie Mozartova . . . Ona a ženy jí podobné se mi líbí, protože člověk v jejich společnosti nemá žádné klamné představy – pokládá za samozřejmé, že je, jaký je. Nedomnívejte se však, že jsem s ní mnoho hovořil – nic takového – slečny Reynoldsovy nás hlídají. Domnívají se, že ji neobdivuji, protože jsem na ni necivěl. Říkají mi, že je koketa – jaká to nevědomost! Ona kráčí pokojem tak, že přitahuje Muže jako magnet. A tomu říkají koketerie, jsou zřejmě nevědomé. Nevědí, co je Žena. Věřím ovšem, že má chyby – stejně jako Charmian a Kleopatra. Ale je to krásné stvoření s hlediska světského: jsou totiž různá duševní hlediska, s nichž posuzujeme věci: – hledisko světské, divadelní a pantomimické; a hledisko nezemské, duchovní a etherické – s prvního hlediska zaujímají v naší mysli přední místo Buonaparte, lord Byron a tahle Charmian; s hlediska druhého ovládají naše city John Howard, biskup Hooker, který kolébá své dítě, a ty, má drahá sestro. Jako muž žijící v tomto světě miluji bohatý hovor nějaké Charmian; jako věčná bytost miluji myšlenku na vás. Přál bych si, aby ona mne zničila, a přál bych si zároveň, abyste vy mě spasili« (*Dopisy* 232–234).

Ačkoliv popírá, že by byl do exotické krásky zamilován, z tónu dopisu je zřejmé, že na něho velmi silně působila. Ale jejich styky se omezovaly na krátká setkání ve společnosti jejich příbuzných a přátel, a nezdá se, že Keatsovy city byly Jane Coxovou opětovány. Pro nedostatek přesnějších zpráv je také nemožné zjistit, zda tato epizoda měla ohlas v Keatsových básních, ačkoliv Robert Gittings se domnívá, že Jane Coxová inspirovala Keatse k vytvoření postavy Titánky They v *Hyperionovi*.

Positivnější výsledky, co se týká básnické inspirace, poskytuje druhá milostná epizoda v Keatsově životě, o které se dovídáme z téhož dopisu bratru Jiřímu a jeho ženě, a to z odstavce datovaného 21. října 1818. Podle Formanova dohady došlo však k setkání, o němž Keats píše, teprve v sobotu odpoledne 24. října a Keats je popsal téhož dne večer: »Setkal jsem se opět s touž dámou, kterou jsem poznal v Hastingsu a kterou jsem potkal, když jsme šli na anglickou operu. Bylo to v jedné ulici, která vede z Bedford Row do Lamb's Conduit Street. – Minul jsem ji a pak se za ní obrátil; zdálo se, že je potěšena; byla ráda, že mne vidí, a neurazila se, že jsem ji hned nepozdravil. Doprovázel jsem ji do Islingtonu, kde jsme navštívili její přítelkyni, která má soukromou internátní školu. Byla pro mne vždycky záhadou. Byla v téže místnosti s vámi a s Reynoldsem a nepřije si, aby o naší známosti věděli naši společní přátelé. Když jsme spolu šli ošumělými a pak zase slušnými ulicemi, hádal jsem v duchu, co asi přijde, a byl jsem připraven na každé překvapení. Cesta nás dovedla nejprve do onoho domu v Islingtonu; a když jsme z něho vyšli, naléhal jsem, abych ji směl doprovodit domů. Svolila a já jsem opět přemýšlel, k čemu to asi povede . . . Naše cesta skončila u domu č. 34 v Gloucester Street – ovšem ne tak doslovně, proto-

že jsme vystoupili nahoru do jejího obývacího pokoje – velmi vkusně zařízeného; byly tam knihy, obrazy, bronzová soška Buonaparta, klavír, aiolská harfa, papoušek a konopka – skříňka s jemnými likéry atd. atd. Chovala se ke mně velmi mile – přinutila mne, abych vzal Tomovi k večeři tetřeva, a ptala se, kde bydlím, aby mi mohla poslat další zvěřinu. Protože mne při dřívějším setkání vzrušila tak, že jsem ji políbil, domníval jsem se, že by to bylo jako život pozpátku, kdybych ji zas nepolíbil, ale ona projevila lepší vkus; povšimla si, že je to jen jakási konvence a vyhnula se mému polibku, ale ne nějak škrobeně, nýbrž jemně a taktně. Zklamala mě takovým způsobem, že mi způsobila větší rozkoš, než jakou by mi dal pouhý polibek. Řekla, že by se jí mnohem víc líbilo, kdybych jí jen stiskl na rozloučenou ruku. Zda byla v jiné náladě, než tehdy, když jsem ji viděl po prvé, nebo zda jsem jí ve svých představách křivdil, nedovedu říci. Těším se, že spolu občas strávíme několik příjemných chvil; a doufám, že jí také budu moci prospět v otázkách vzdělání a vkusu; bude-li to možné, udělám to. Nemám k ní žádných smyslných pocitů – ona a tvoje George« (t. j. Georgiana – K. Š.) »jsou jediné dvě ženy přibližně v mém věku, s nimiž bych se chtěl stýkat jen pro jejich duševní vlastnosti a přátelství. . . . Zanedlouho vám napíši, jak hodlám ztrávit svůj život – teď, dokud je Tom tak nemocen a slabý, nemám na to myšlenky. Přes vaše štěstí a doporučení myslím, že se nikdy neožením. I kdyby na mě čekalo nejkrásnější stvoření na konci nějaké cesty nebo procházky; i kdybych měl koberce z hedvábí, záclony z jitrních obláčků, křesla a pohovku vyupané labutím prachovým peřím, k jídlu mannu a k pití víno lepší než bordeaux a z oken vyhlídku na jezero Winandermere, nebylo by moje štěstí tak krásné, jak krásná je moje samota. A místo toho, co jsem popisoval, vítá mne doma jiná nádhera. Hukot větru je moje žena a hvězdy dívající se okenní tabulkou jsou moje děti. Má mohutná abstraktní idea krásy ve všech věcech potlačuje rozdělenější a drobnější rodinné štěstí – milovanou ženu a roztomilé děti pokládám za součást oné krásy – ale musím mít tisíc takových krásných částíček, aby mi vyplnily srdce«. (*Dopisy* 239–241).

V tomto dopise se mi zdá, že Keats upřímně prozradil všechno, co bylo v jeho vztahu k neznámé ženě důležité a dovolil nám také nahlédnout do svých citů a plánů i do své povahy hlouběji, než do nich nahlédli mnozí z jeho vykladačů. Neprozradil ovšem jméno své přítelkyně, ale nejen proto, že si to ona sama nepřála, ale i proto, že to nepovažoval – a zcela správně – za významné. Ale zvědavost Keatsových novějších životopisců byla tím vydrážděna k usilovnému pátrání, které bylo nakonec, jak se zdá, korunováno úspěchem. Bylo zjištěno nejen jméno Keatsovy přítelkyně, paní Isabelly Jonesové, ale byly objeveny i některé pikantní podrobnosti o jejím životě a charakteru. Cena těchto objevů je však sama o sobě pro lepší pochopení Keatsova života a básnické tvorby nevalná. Leckdy je dokonce nebezpečná, protože svádí k neodůvodněným domněnkám nebo dokonce tvrzením, které nejsou skutečným přínosem pro keatsové bádání a vrhají na soukromý život a povahu básníkovu nepříznivé a skreslující světlo.

Až do posledních let se vědělo o »paní Jonesové« jen to, že dala Keatsovi námět pro *Předvečer sv. Anežky*, jak zaznamenal Richard Woodhouse, a že byla mezi osobami, kterým Charles Brown po Keatsově smrti věnoval některé knihy z Keatsovy knihovny na památku. Colvin vyslovil dohad, že táž paní Jonesová dala Keatsovi i námět pro nedokončenou báseň *Předvečer sv. Marka*, který se rovněž zakládá na lidových tradicích (Colvin 334). Roku 1936 dokázal Edmund Blunden v knize *Keats's Publisher*, že paní Jonesová, o jejíž existenci Amy Lowellová dokonce pochybovala,

skutečně žila, protože Reynolds ji dlouho po Keatsově smrti vzpomíná v dopise Taylorovi jako »krásné paní Jonesové«. Blunden také upozornil na dopisy, které paní Jonesová psala svému příteli Taylorovi v roce 1818, 1819 a 1821 a cituje z nich několik výňatků, jež dokazují, že pisatelka dobře znala a obdivovala Keatse i jeho básně a měla živý zájem o poezii a literaturu (*Blunden* 96–98).

Teprve roku 1933 zjistil však Robert Gittings i křestní jméno paní Jonesové, objevil, že jezdila na léto do Hastingsu nebo jeho okolí se »starším, popudlivým a zřejmě bohatým Irem, který se jmenoval Donal O'Callaghan«, dále že se nikde nemluví o nějakém panu Jonesovi a konečně, že Isabella Jonesová v zimě bydlela v Londýně a byla velmi pohostinná. (*Gittings* 30–31). Z toho usoudil, že »paní Jonesová«, Isabella Jonesová a Keatsova nejmenovaná přítelkyně, s kterou se setkal po prvé v Hastingsu v květnu nebo v červnu roku 1817, po druhé v Londýně přesně o rok později a po třetí opět v Londýně (jak popisuje v citovaném dopise bratru Jiřímu) v říjnu roku 1818, je jedna a táž osoba. Tento závěr není nepravděpodobný, třebaš není tak doložen, jak bychom si přáli. Gittings však z něho vyvodil mnoho dalších velmi dalekosáhlých, ale většinou zcela neodůvodněných závěrů o dalším vývoji Keatsova poměru k Isabelle Jonesové na podzim roku 1818 a v prvních měsících roku 1819. Mezi jiným tvrdí Gittings i to, že Keats byl Isabelliným milencem a že u ní strávil noc z 20. na 21. leden 1819 (*ib.* 62). Ráno 21. ledna, na den sv. Anežky, odjel pak dostavníkem do Chichesteru k rodičům svého přítele Dilka, kteří pozvali jeho a Browna na návštěvu. Téhož dne, podle Gittingsova dohadu snad ještě v dostavníku, složil báseň *Pst, pst! pojd' tiše* (*Bíbl* 18–19), v níž se obrazuje jednak vzpomínky na první setkání s Isabellou ve výletním místě Bo Peep u Hastingsu, jednak čerstvé zážitky předchozího dne stráveného s Isabellou v jejím londýnském bytě; a po příjezdu do Chichesteru začal ihned psát *Předvečer sv. Anežky*, k němuž mu dala námět Isabella a v němž zobrazil šťastné naplnění své milostné vášně k paní Jonesové (*ib.* 19).

Kromě zmíněných dvou básní dala prý Isabella Jonesová přímý nebo nepřímý podnět i k mnoha jiným Keatsovým básním, dokonce i k první versi sonetu *Ó hvězdo jasná* (*Básně* 342), kterou prý Keats napsal už v říjnu roku 1818 brzy po svém třetím setkání s Isabellou, jak se Gittings snaží dokázat hlavně slovními podobnostmi mezi Keatsovým sonetem a jeho staršími dopisy bratru Tomovi ze skotské pouti. *Předvečer sv. Marka* byl napsán podle Gittingse po Keatsově návštěvě u Isabelly Jonesové v sobotu 13. února, »ačkoliv to Keats hned neříká« (*Gittings* 86). Brzy poté, snad 17. února, navštívil Isabellu opět. Tato poslední návštěva je jediná, o níž máme zprávu od Keatsa samého, a to v dopise Jiřímu a jeho ženě pod datem 18. února 1819: »Dáma, kterou jsem potkal v Hastingsu a o které jsem vám psal tuším v mém posledním dopise, věnovala mi v poslední době mnohokrát zvěřinu a tím mi umožnila stejně často podarovat mé přátele. Onehdy mne přiměla, abych si odnesl domů bažanta, kterého jsem dal paní Dilkové« (*Dopisy* 302). Tato stručná zmínka dokazuje, že se Keats s Isabellou Jonesovou stýkal, jak měl také v úmyslu, častěji. Že jejich schůzky nebyly jen přátelské návštěvy, ale milostná dostaveníčka, je ovšem možno, chceme-li, předpokládat, ale není to možno dokázat.

Keatsovy dvě zmínky o »dámě, s níž se setkal v Hastingsu« (*Dopisy* 239 a 302), a použití jména Isabell pro hrdinku básně *Pst, pst! pojd' tiše* jsou jediná zjištěná fakta, na nichž vybudoval Gittings svou hypotézu o milostném poměru mezi Keatsem a Isabellou Jonesovou. Všechny ostatní tak zvané doklady, které uvádí, aby svou domněnku podepřel, jsou pouhé dohady a spekulace. Bohužel, jak napsal Murry,

jeho teorie je dost obecně přijímána jako velký literární objev. Hyder Rollins na př. nazývá Gittingsovu knihu »originální, skvělou, podnětnou, úchvatnou« atd. a »je jí nadšen«; podle něho bude od nynějška Isabella Jonesová »prakticky souperkou Fanny Brawnové v Keatsových životopisech« (citováno z nakladatelské noticky na obálce třetího dílu Rollinsovy knihy *The Keats Circle*, 1955). Taková chvála z pera jednoho z vážných současných keatsovských badatelů nutí věnovat Gittingsově studii větší pozornost, než vskutku zasluhuje. Na štěstí se tohoto úkolu podjal významný keatsovský znalec John Middleton Murry, který věnoval v své poslední knize o Keatsovi (1955) celou kapitolu rozboru Gittingsovy metody a jeho důkazů a ukázal, domnívám se, zcela přesvědčivě, že Gittings »se snaží zveličit Isabellin význam v Keatsově životě« (Murry, 123).

Gittingsovy domněnky jsou mnohdy bystré, ale závěry většinou čistě spekulativní. Vzhledem k tomu, co máme nezvratně zjištěno o Keatsově poměru k Fanny Brawnové a co víme o jeho povaze, i s přihlédnutím ke skutečným důsledkům, které můžeme vyvodit z jeho vlastních slov o Isabelle Jonesové v obou citovaných dopisech Jiřímu, nemůžeme dospět k jinému závěru než k tomu, že Keatsův vztah k této ženě byl mnohem povrchnější, než jeho láska k Fanny, že šlo od počátku až do konce jejich styků jen o eroticky zabarvené, ale ne vskutku milostné přátelství, a že tedy ani básně, které dosud byly obecně pokládány za inspirované láskou k Fanny, nemají s přátelstvím k jiné ženě nic společného. (V Gittingsově knize jsou ovšem i domněnky nebo doklady o vzniku různých skladeb Keatsových a o jejich vztahu k objektivní skutečnosti, které jsou vědecky prokázané nebo aspoň věrohodné. O těch se však zmíníme na příslušných místech.)

A nyní se vrátíme k ženě, která byla pravou inspirátorkou Keatsových milostných básní z roku 1819, Fanny Brawnové. Keats se s ní po prvé setkal už v říjnu nebo nejpozději v listopadu roku 1818 u Dilků. Její první popis podal však teprve 16. prosince 1818 v dopise bratru Jiřímu a jeho ženě, kde napsal: »Paní Brawnová, která bydlela v létě v Brownově domě, bydlí ještě v Hampsteadu. Je to velmi milá paní a její starší dcera je podle mého mínění krásná a elegantní, půvabná, hloupá, módní a podivná. Občas se spolu škádlíme a teď se chová trochu lépe, jinak bych se s ní byl rozkmotřil« (*Dopisy* 249). Když to psal, byl již Keats delší dobu do Fanny Brawnové zamilován. V jednom z dopisů, které jí později psal, tvrdí, že se do ní zamiloval téměř na první pohled: »Hned první týden, když jsem tě poznal, zapsal jsem se ti do poddanství, ale v nejbližších dnech jsem svůj dopis spálil, když jsem tě viděl a domníval se, žeš mi projevila jakousi nelibost« (*Dopisy* 362). Ve výše citovaném dopise Jiřímu, pravděpodobně 18. prosince, popsal Keats Fanny podrobněji: »Mám vám vykreslit slečnu Brawnovou? Je asi tak velká jako já – má pěkný typ obličeje, poněkud podlouhlý – v žádném rysu není nic sentimentálního – její účes je velmi slušivý – chrípí jemné, ale poněkud bolestné – ústa špatná i dobrá – profil je lepší než plná tvář, ovšem její tvář není plná, ale bledá a hubená, i když nevyčnívají kosti. Má velmi půvabnou postavu a stejně grácierní pohyby – paže jsou dobré, ruce méně dobré – nohy ucházející. Není jí ještě sedmnáct – ale je nevědomá – chování má ohavné, napadá všechny bez rozdílu a dává lidem tak příšerná jména, že jsem byl nedávno nucen užít o ní výrazu protiva (minx) – myslím však, že to není z nějaké vrozené zlé povahy, nýbrž ze sklonu k módnímu chování. Mně se však taková móda protiví a nebudu jí to trpět« (*Dopisy* 254).

Keatsovy první dojmy o Fanny Brawnové nebyly tedy zrovna nejpříznivější, ale netrvalo dlouho a Keats se zamiloval do Fanny přes její nedostatky a chyby tak silně

jako ještě do žádné jiné ženy. Svou lásku jí vyznal pravděpodobně o vánocích roku 1818 (Colvin 334). V dopise Fanny Keatsové o vánocích roku 1821 napsala Fanny Brawnová, že »tento den před třemi roky byl nejšťastnější den v mém životě« (Murry 33). Keats a Fanny se však dohodli chovat své zasnoubení co nejdéle v tajnosti, protože si uvědomovali, že k sňatku může dojít teprve až Keats najde nějaké zaměstnání, které mu umožní uživit ženu. Nejblíže přátelé Keatsovi byli ovšem do jejich tajemství zasvěceni. K oficiálnímu zasnoubení došlo snad teprve v říjnu roku 1819 (Murry 36). 21. ledna roku 1819 (podle Gittingse) odjel Keats na návštěvu k Dilkovým rodičům do Chichesteru a k Dilkovu švagrovi Johnu Snookovi do Bedhamptonu (v Hampshire), kde podle vlastních slov strávil téměř čtrnáct dní. Do Hampsteadu se vrátil nejpozději 4. února. V Chichesteru a v Bedhamptonu Keats mnoho nevycházel, protože nebyl zcela zdráv, ale přesto byl ve velmi šťastné náladě a ve výborné formě pro básnickou tvorbu, jak svědčí velká romantická veršovaná povídka *Předvečer sv. Anežky*, kterou tam napsal. Složil ji v poměrně krátké době snad proto, že o ní již dlouho před tím přemýšlel (tak aspoň se domnívá Colvin, 333). Hlavní impuls k této básni mu dala jeho láska k Fanny Brawnové. Isabelle Jonesové vděčil jen za lidový námět. *Předvečer sv. Anežky* není ovšem přímým odrazem Keatsova milostného vztahu k Fanny. Je, jak jsme už naznačili, objektivisovanou historií nějakého autorova sexuálního zážitku a jeho vášnivého citu k Fanny Brawnové. Ideální spojení erotického prožitku s neznámou ženou a milostného citu k Fanny zobrazil Keats zvláště ve strofách, líčících vyvrcholení lásky Porfyra a Madeliny:

*Beyond a mortal man impassion'd far
At these voluptuous accents, he arose,
Ethereal, flush'd, and like a throbbing star
Seen mid the sapphire heaven's deep repose
Into her dream he melted, as the rose
Blendeth its odour with the violet, –
Solution sweet; meantime the frost-wind blows
Like Love's alarum pattering the sharp sleet
Against the window-panes; St. Agnes' moon bath set.*

(Básně 334).¹⁷⁾

Šťastné vyvrcholení sexuální lásky pokusil se Keats básnicky zobrazit již dříve, v druhé knize *Endymiona*, kde popsal milostný sen svého mythického hrdiny, kterého ve spánku navštívila jeho božská milenka Cynthia:

¹⁷⁾ V Bíblově překladu znějí tyto verše takto:

*Nad síly smrtelné jej vášnivý
ten vzbouřil tón a vstav se uzardívá,
eterný a jak hvězda, jež se chvěi,
když safír nebes v hlubém miru snívá;
jak vůně růže s fialčinou splývá,
ó, roztok libezný, – ó, tak on tál
v sen její. Duje severice dívá,
jak alar lásky v sklo krup rachot pral;
Anežky svaté měsíc za borou již stál.*

(Bíbl 135).

Tak děl a v téže chvíli nadán byl
 moci snít sladce. Tu se na pouť dal
 zšeřelou chodbou, až si vybledal
 mechové lože, měkké, hluboké,
 kde ulehl a paže k vysoké
 pozvedl klenbě, když – ó blaženost! –
 pas nahý objal: »Kdo ten sladký host?«
 Hlas známý vzdychl: »Já, můj milý,«
 a milenci štěstím jak šílení
 si v náruč padli. – Božský Helikon!
 Vrch pramenů! Homérův Helikon!
 kéž zrosil by ty chabé stránky básně
 praménkem malým, by verš vzlétl blasně
 a jako skrivan nad svým hnízdem pěl
 nad něžným párem; ale potemněl
 ten starý vrch a jeho čistý zdroj
 mhou dýchá k nebi. Ba, už mocný voj
 velikých pěvců spočten; pergamen
 už Musy svinuly a svitek jmen
 v Apolla ruce; oslněný zrak
 na západě zřel nový zářný mrak;
 svět splnil úkol. Slunce poesie
 zapadlo, ale milostný pár nyje
 dál v objeti; a nám jen lítost zbyla,
 že žádná dávná mocnost nevnorila
 brk nesmrtný v jich slzy radostné.
 Dlouho se chvěli v bázni úzkostné,
 zda jejich blaho není prelud pouhý,
 v polibcích nyli, v lichotkách čas dlouhý;
 dlouho než šepot jejich sladkých vzlyků
 ve slova uzrál a ze sladkých rtíků
 jak proudů zurčení řeč zaplesá:
 »Ó známá Neznámá!, z níž duše ssá
 tak drahou podstatu, proč nesmím dlít
 věčně v tvém náručí a věčně snít
 na nadrech tvých a věčně jako teď
 ruce ti bládit, líbat hebkou pleť?
 Proč věčně, věčně dech tvůj necítím
 na víčkách svých? Ach, žel, já dobře vím,
 že zase zmizíš, že zůstanu sám,
 ač šílenství bez tebe propadám.
 Mluv, nejdražší má lásko, je to tak?
 Kdo vzít mi tě by odvážil se však?
 A z vlastní vůle, tak mi pravi cit,
 bys jistě nemohla mne opustit.
 Přec pevněji tě sevrnu, milá, bled!
 a kdo nás, ráji můj, rozloučí teď?

Kdo jsi však, že zde nesmiš věčně dlít,
 či s sebou povznést mne v svůj hvězdný byt?
 Rci, kouzelnice, při svých polibcích,
 při dokonalých, hedvábných lících,
 při rtech, těch slastech kluzkých, při zraku,
 jenž plá, a nader sněžném zázraku
 tak sladkém, ach – ta vášeň nektarná –
 »O božská Ido! Ach, já nešťastná!
 Endymione drabý! duše má,
 neumři nám! – ach, jak jsem blažená!
 Jak rád mne má! I jeho spánky bijí
 do taktu s lásky sladkou melodii.
 Ožij, můj milý, nebo zemru já;
 ožij anebo tvoje mdloba zlá
 nás oloupí o chvíle blažené.
 Promluvil to kouzlo mdlobu zažene,
 jež tíží tě a kterou překonat
 já nemohu; tož aspoň zulíbat
 mi rty své nech, než láska procitne.
 Jak? líbáš též? jak slastně bolestně!
 Já miluji tě nad vše pomyšlení,
 bez tebe klidu pro mne nikde není;
 a přesto musím tě zas opustit
 a nemohu tě v hvězdnou říši vzít,
 a k tobě přiznat se mi brání stud.
 Ach nenaříkej, drabý, na osud,
 nebo, co tajno, musím prozradit
 a v nebi hanbou před všemi se rdit.
 Kéž stalo se to již, a brozný smích
 nad ztrátou jasu, nezdarem lští mých
 už na Olympu svatém dávno zhas'
 ve tváři bohů; a kéž naše slast
 jen v naší žila blahé paměti!
 Však proč ten stud, když věčné objetí
 nám vykoupí zbabělý ruměnec?
 Však nemám odvahy. Strach mocný přec
 mne jímá. Vidím Jovův zármutek,
 Minervin děs a ztrátu pohnutek
 ctít cudnost. Nežřím v úctě skloněná
 amorů křídla; zpola ztracena
 je říš má křišťálná i hymny staré.
 Co je to však oproti lásce jaré?
 Kdyby mne stále tiskl vroucně tak,
 vzlétl bychom před nebešťanů zrak.
 Že moudrá jsem, já říci neváhám –
 a Pallas bloupá, na to přísahám, –
 možná, že tajnou lásku má jak já –
 možná jen já jsem byla nevinná;

*vždyť každý večer Pallas vzdychala,
 když já si vlasy v uzel vázala,
 chladná jako to listí na osice,
 nevědouc jako čistá holubice,
 že hnízdo staví se. Teď polib mne –
 slib přijmi, že tvé lásce upřímné
 nebude konce, věčně budeš žít;
 už zanedlouho budem spolu dlít
 v nebeském jasu; chladit budem se
 celičké léto u řek, v pasece;
 tam o nebi ti budu vyprávět
 a šeptem báje jeho pěvců pět
 blaho mé lásky bude nesmírné!
 O nechť se duše má v tvé rozplyne,
 nechť zasnoubí se hlasy naše v zrodu,
 nechť těla splynou – ach, lidského rodu
 řeč chudá je a hrubá, nestačí,
 však medový tvůj jazyk naučí
 se jednou žvatlat řečí nebeskou,
 již nechápeš svou duši pozemskou.
 Když objímám tě, pláči radostí!
 Ach, běda mi, což uskutku úzkosti
 je plna každá rozkoš nejsladší
 a na dně skrývá bol, můj nejdražší?
 Tak vzlykajíc v svém něžném zápolení
 umdlela – Endymion v opojení
 ji přísahy a slzy oplácel.*

(*Básně* 134–137).

Srovnání obou právě citovaných obrazů ukazuje velký pokrok myšlenkový, citový i technický v Keatsově básnické tvorbě od poloviny roku 1817, kdy psal druhou knihu *Endymiona*, do ledna roku 1819, kdy složil *Předvečer sv. Anežky*. Podkladem obou obrazů byl Keatsův vlastní erotický zážitek; není tedy zcela vyloučeno, že oba byly inspirovány Isabellou Jonesovou, s níž se setkal po prvé v Hastingsu v květnu 1817 a s kterou se častěji vídal na podzim a v zimě roku 1818–1819. To však neznamená, – a z Keatsova podání je to zcela jasné –, že ať v *Endymionovi*, či v *Předvečeru sv. Anežky* jde o věrný záznam reálného zážitku, průzračně zastřený tím, že autor svůj zážitek připisuje smyšleným postavám Endymionovi nebo Porfyrovi. Umělecké zpracování skutečnosti v epických nebo dramatických skladbách nutně oslabuje podíl reálného zážitku a posiluje podíl výmyslu, zobecňuje autorovu individuální zkušenost, přetváří a stylisuje reálný podklad v souladu s uměleckým záměrem díla.

U těch Keatsových milostných zážitků, o nichž bezpečně víme, snad s výjimkou jeho poměru k Isabelle Jonesové, šlo vždy jen o nevinný flirt. Jenom do Fanny Brawnové byl Keats zamilován v době, kdy psal *Předvečer sv. Anežky*. Avšak zdá se téměř jisté, že mezi Keatsem a Fanny nedošlo nikdy k ničemu vážnějšímu než k objektivním polibkům. V důležitém dopise Brownovi z Neapole 1. listopadu 1820 Keats

napsal, jak sám praví, aby ulevil svému zoufalství: »Vědomí, že už nikdy neuvidím Fanny, mne zabije. Milý Browne, měl jsem ji mít, když jsem byl zdravý, a měl jsem zůstat zdrav. Nesnesu pomýšlení na smrt – nesnesu, že ji musím opustit« (*Dopisy* 523–4). Tato slova mají jen jeden smysl: obrazy sexuálního spojení milenců v Keatsových básních nejsou obrazem jeho reálných milostných zkušeností v poměru k Fanny Brawnové.

Srovnání obou výše uvedených obrazů svědčí za prvé o prožitosti sexuální rozkoše, kterou líčí, za druhé o tom, že Keatsův vztah k ženám v době od jara roku 1817 do ledna roku 1819 zvažněl a zjemněl, za třetí, že jeho umění výrazu a zámlky se neobyčejně zdokonalilo. Obraz milostného blaha Endymionova a Cynthiina je rozvláčný, nevkusný, místy až naturalisticky nechutný. Obraz podobné situace mezi Porfyrem a Madelinou je naopak zhuštěný, sugestivní a realisticky výstižný, jeho výraz pak je básnický a delikátní. Přesto vzbuzoval i on u některých Keatsových přátel vážné obavy, aby si Keats neodradil čtenáře přílišnou smělostí svého námětu. Woodhouse např. měl proti citovaným veršům námitky, ale Keats své verše zatvrzele bránil a prohlásil, že se shodují s mužným charakterem Porfyra i Keatsa samého (z této poznámky je vidět, že se se svým hrdinou ztotožňoval) a že prý on – Keats – nepíše pro slečinky (*Ridley* 171). Proti erotickému snu v *Endymionovi* měl podobné námitky Benjamin Bailey. Ačkoliv Keatsova poesie je ve srovnání s poesii moderní velmi krotká, buržoasní publikum Keatsovy Anglie bylo jistě pohoršeno lascivností veršů, jako:

*be found
The smoothest mossy bed and deepest, where
He threw himself, and just into the air
Stretching his indolent arms, he took, O bliss!
A naked waist . . .*

(Básně 134)

nebo

*Those lips, O slippery blisses, twinkling eyes,
And by these tenderest, milky sovereignties –*

(Básně 135).

Ani recenze *Endymiona* v *Quarterly Review* a v *Blackwood's Magazine* pocho-pitelně neopomenuly využít těchto stránek Keatsovy básně proti autorovi.

Přímý ohlas a nepochybný výraz Keatsova milostného vztahu k Fanny Brawnové nacházíme ovšem teprve v básních napsaných po vánocích 1818 a po Keatsově návratu z návštěvy v Bedhamptonu do Hampsteadu. Především v *Ódě na Fanny*, kterou vydal teprve po Keatsově smrti lord Houghton, ale která byla napsána podle Colvina a Finneyho v únoru roku 1819, podle Gittingse a Murryho však teprve na podzim roku 1819. Tato óda vyjadřuje mučivý pocit básníkova žárlivosti silněji než vroucnost jeho lásky. Jako osobní dokument má velký význam, třebaš její umělecká hodnota nebývá posuzována příliš příznivě.

*Lékaři Přírodo, krev duchu vem!
od veršů srdci ulev, klid mi přej,
na tripod svůj mne vrhni, povodeň
tíživých rytmů z hrudi odčerpej!
Přírodo velká, prosím o námět,
ať sen můj dá se v let.
Už jdu – a vidím, jak zvenčí tvůj duch
mi kyne, abych vyšel v zimní vzduch.*

*Ach, láska má, tys domov obav mých,
slasti a nadějí a krutých béd,
dnes večer, hádám, na tváři máš smích
tak slastný, blaživý,
tak jasný, zářivý,
jak uchvátil a zotročil můj bled,
když v něžném úžasu
jsem zíral na krásu.*

*Či zrak teď bltá moji hostinu?
Kdo drze zírá v moji luny tvář?
Své ručky aspoň uchraň nevinu;
nech milostníky plát –
však, prosím, neodvrát
tak brzy ode mne své lásky zář,
a nejprudší tep svůj
jen pro mne ochraňuj!*

*Pro mne jej chraň; ač budba plní vzduch
visemí rozkoše a tance ples
tě plavně nese v nebezpečný kruh,
buď jak dubnový den,
slunný, však chladný jen;
jak lilie – mírnosti, krásy směr;
pak nad ráj sladší dar
mně červenový dá žár.*

*Však to – mně řekneš, Fanny, – je přec lež!
vlož ruku na svůj sněhobílý bok,
kde srdce bije, a pak nezapřeš,
že k tobě hovoří:
Jak pírkó na moři
je žena; každý větru, vlny skok
hned zvolna, prudce hned,
ji žene zpět a vpřed.*

*Já vím – a vědět to je zoufalstvím
 pro toho, jenž jak já tě rád má, Fanny;
 jenž k tobě letí celým srdcem svým;
 sám doma, opuštěn,
 se souží nešťasten.
 Mnohé jsou lásky samé kruté rány:
 tož muka žárlení,
 předrabá, ušetř mi!*

*Víc ceníš-li mou duši poddanou
 než pyšné chvíle rychle prožité,
 znesvětit nenech siň mou posvátnou
 a hrubým rukám braň
 vloupat se v lásky stan,
 utrhnout poupě právě rozvité.
 Jinak nechť tělo mé
 brob, Lásko, obejmě.*

(*Básně* 412–413).

Óda na Fanny nepotřebuje výkladu. Cit, který ovládal Keatse, když ji psal, je vyjádřen až příliš jednoznačně. Pokud měla jeho žárlivost vůbec reálný podklad v chování jeho milé k jiným mužům, z vlastních Keatsových slov je jasné, že tento podklad byl nepatrný a nezúčastněnému pozorovateli se zdá malicherný. Keats byl v té době churavý, nemohl vycházet do společnosti a mimo to neuměl tančit. Fanny však se nevzdávala potěšení z tance a zábav a pravděpodobně ani nechápala, proč její milenec tak žárlí. V dopise sestře Fanny 27. února 1819 projevil Keats dokonce touhu naučit se tančit, aby mohl Fanny doprovázet na plesy a taneční večírky. (*Dopisy* 284). Poslední verš první strofy poukazuje na roční dobu, kdy byla *Óda na Fanny* napsána. A závěrečné verše celé básně jsou jedním z četných dokladů, jak Keatse od doby Tomovy smrti pronásledovala myšlenka na vlastní smrt a do jisté míry i touha po úniku z neuspokojivého života do věčného klidu posmrtného spánku.

Stejná myšlenka se hlásí o slovo i v sonetu *Ó hvězdo jasná*, jehož první znění pochází snad z téže doby, ne-li dokonce z téhož dne, jako *Óda na Fanny* (*Colvin* 335), podle Finneyho však teprve z dubna roku 1819 (*Finney* 588). Gittings datuje, jak jsme se už zmínili, vznik této znělky již v říjnu roku 1818, poněvadž chce dokazovat, že Keats napsal svou znělku inspirován láskou k Isabelle Jonesové, nikoli k Fanny Brawnové. První znění sonetu objevil a otiskl Colvin z opisu, který pořídil Brown a který je jasně označen datem 1819:

*Bright star! would I were stedfast as thou art!
 Not in lone splendour hung amid the night;
 Not watching, with eternal lids apart,
 Like nature's devout sleepless Eremite,
 The morning waters at their priestlike task
 Of pure ablution round earth's human shores;
 Or, gazing on the new soft-fallen mask
 Of snow upon the mountains and the moors: –
 No; – yet still stedfast, still unchangeable,*

*Cheek-pillow'd on my Love's white ripening breast,
To touch, for ever, its warm sink and swell,
Awake for ever, in a sweet unrest;
To hear, to feel her tender-taken breath,
Half passionless, and so swoon on to death.*

(Colvin 493–4).

Druhé, definitivní znění tohoto tzv. posledního sonetu Keatsova, které básník vepsal do výtisku Shakespearových básní pro svého přítele Severna na palubě lodi »Maria Crowther« 28. září 1820, liší se od první verse jen v několika detailech. V druhém verši čteme »hung aloft the night«, v třetím »And watching«, ve čtvrtém »patient, sleepless Eremit«, v pátém »the moving waters«, v desátém »Pillow'd upon my fair love's ripening breast, v jedenáctém »To feel for ever its soft fall and swell«, a v posledních dvou verších

*»Still, still to hear her tender-taken breath
And so live ever – or else swoon to death«.*

Podtrženy jsou změny v textu. Nejvýznamnější obsahová změna je v závěru sonetu, který zní v druhé versi méně pesimisticky. Z čtených překladů tohoto sonetu do češtiny uvádím překlad Biblův, který se opírá o konečné znění originálu a má název *Poslední sonet*, protože Bibl se mylně domníval, že jde skutečně o poslední báseň Keatsovu (viz jeho doslov str. 206 a poznámku na str. 198), ačkoliv Colvinův objev starší verse tento názor vyvrátil už několik let před vydáním Bíblova výboru z Keatsových básní.

*Ó hvězdo jasná! Kéž jak ty jsem stálý, –
ne v dálné záři nad temnotou tkvít,
s bezesným, věčným víčkem blídat z dáli,
přírody trpělivý eremit,
ten čistý kněžský úkon dmoucích vod,
to obmývání lidských břehů země,
ne do hor zřít a slatin, do samot,
v jich čerstvou masku sněžnou zírat němě, –
ne, – bez proměny, stálý, chtěl bych rád
skráně na zrajinách řadrech mlíky mít,
jich mírný zdvih a kles tak povždy znát,
na věky v sladkém nepokoji bdít,
vždy, vždy dech slyšet, něžný, tajný tón,
tak věčně žít, – neb omdlít v smrt a skon.*

(Bibl 84).¹⁸⁾

Otázka doby vzniku první verse Keatsova sonetu není sice definitivně rozřešena, ale důvody, které uvádí Colvin pro únor 1819 se mi zdají průkaznější než dohad Finneyho. Verše »Gazing on the new soft fallen mask / Of snow upon the mountains and the moors« naznačují, že Keats psal báseň v zimě, když venku ležel sníh. V dub-

¹⁸⁾ Albert Vyskočil nadepsal svůj překlad tohoto sonetu *Sonet psaný na prázdném listě Shakespearových básní jako »Nářek milencův«* (Vyskočil 95). Tento nadpis je třeba opravit v tom smyslu, že Keatsův sonet nebyl napsán jako »Nářek milencův«, nýbrž na prázdném listě vedle Shakespearovi připsované básně toho jména.

nu, tedy v měsíci, do kterého klade vznik sonetu Finney, bývá v Anglii sníh velmi vzácný, kdežto v druhé polovině února roku 1819 sníh padal.

Další báseň, v níž nacházíme ohlas Keatsova vztahu k Fanny, znělka *Jak Hermes kdys lehounce odletěl*, vznikla snad v druhé polovině dubna, po téměř dvouměsíční nečinnosti, která Keatse trápila, ale kterou nedovedl dlouho překonat. Keats napsal tuto báseň po noci, kdy měl živý sen vyvolaný četbou příběhu o Paolovi a Francesce v Dantově *Božské komedii*. Sonet a okolnosti jeho vzniku uvedl Keats v dopise bratru Jiřímu a jeho ženě:

»Pátý zpěv Danta se mi líbí víc a víc – je to ten, ve kterém se Dante setkává s Paolem a Franceskou. Prožil jsem mnoho dní ve velmi stísněné náladě a tu jsem jedné noci měl sen, že jsem v onom pekelném kruhu. Tento sen mi poskytl jeden z nejrozkošnějších zážitků v životě – vznášel jsem se ve vířícím vzduchu, jak je to tam líčeno, s krásnou ženskou postavou, s jejímiž rty byla moje ústa spojena celou věčností, tak se mi aspoň zdálo – a uprostřed toho chladna a té tmy mi bylo teplo – dokonce tam vyrostly kvetoucí koruny stromů a my jsme na nich občas spočinuli lehce jako obláček, dokud nás vítr zase neodvál. Pokusil jsem se o tom napsat znělku – má sice čtrnáct veršů, ale není v ní nic z toho, co jsem cítil. Kéž bych mohl mít takový sen každou noc!

SEN PO ČETBĚ DANTOVY EPISODY O PAOLOVI A FRANCESCE

*Jak Hermes kdys lehounce odletěl,
když Arga v mdlobný spánek zkolébal,
tak delfskou třtinu duch můj rozechvěl
a budby kouzlem draka – svět tak jal,
že zbavil zraku stovky jeho blav;
když spat jej zřel, sám v dálku odešel,
ne k Idě, kterou kryje sněžný háv,
ni k Tempe, ve smutku kde Zeus dlel,
leč v pekla přežalostný druhý kruh,
kde v dešti krup a ve vichřici zlé
své strasti vyprávět milené družce druh
nemusi – ach, jak byly pobledlé
rty, jež jsem líbal, zjev jak krásný byl,
s nímž teskný vír mne bouřně uchvátil.»*

(Dopisy 326).

Zdá se velmi pravděpodobné, že *Sen po četbě Dantovy episy o Paolovi a Francesce* vyjadřuje snové splnění Keatsovy vášnivé lásky k Fanny Brawnové. Naznačuje to i Keatsova poznámka, že v jeho znělce »není nic z toho, co skutečně cítil«. Některé pocity ovšem mohly být podníceny nebo aspoň znovu posíleny rozhovorem, který měl Keats několik dní před tím s básníkem Coleridgem. Byl to ve skutečnosti spíš Coleridgeův monolog, kterému Keats a jeho přítel Green naslouchali za téměř dvouhodinové procházky s oním vynikajícím snílkem a řečníkem, který dovedl fascinovat nejrozličnější posluchače. Keats popsal své setkání s Coleridgem v témž dopise, v němž zaslal Jiřímu a jeho ženě výše citovanou znělku.

Napsal tam: »Minulou neděli jsem šel na procházku směrem k Highgate a v ulici, která vede kolem parku lorda Mansfielda, jsem potkal pana Greena, našeho demonstrátora z nemocnice, v rozhovoru s Coleridgem. Připojil jsem se k nim, když

jsem se nejprve dotázal pohledem, zda jim to nebude nemilé, a šel jsem s nimi působuje se Coleridgeovu kroku radního, který se prochází po obědě, myslím asi dvě míle. Za chůze naal Coleridge rozhovor o tisíci různých věcech. Počkejte, snad vám budu moci podat jakýsi seznam – slavíci, poesie, básnické vnímání, metafysika, různé druhy a odrůdy snů, noční můry, sen provázený pocity hmatovými, jednoduchý a dvojnásobný dotyk, vyprávěný sen, první a druhé vědomí, výklad o rozdílu mezi vůlí a chtěním, nestvůry, Kraken, mořské panny – Southey v ně věří – Southeyho víra je však příliš rozmělněná, historka o strašidlech, dobrý den – slyšel jsem jeho hlas, když se ke mně blížil – slyšel jsem jej, když se vzdaloval – slyšel jsem jej po celou dobu mezi jeho příchodem a odchodem. Byl tak zdvořilý, že mne pozval, abych ho navštívil v Highgate. Dobrou noc!» (*Dopisy* 324).

V seznamu věcí, o kterých Coleridge mluvil, je také sen provázený pocitem hmatovým a o různých snech se zřejmě hovořilo velmi podrobně. Není proto vyloučeno, že živý erotický sen Keatsův, i když jej zachytil, jak sám praví, ve své znělce jen nedokonale, měl nejméně tři reálné zdroje: Keatsovu touhu po Fanny, Dantovy verše a Coleridgeův rozhovor. Osobní cit (lásky k Fanny) měl ovšem převahu nad zážitky prožitými jen v obraznosti (Dantova epizoda o Paolovi a Francesce) i nad vzpomínkami na rozmluvu s Coleridgem. Ale křížení, vzájemné prolínání a působení životní zkušenosti, četby a cizích názorů v koncepci i zpracování básní je téměř bez výjimky pravidlem u Keatsových básní. Jen málokdy se ovšem podaří tyto různé složky od sebe jasně oddělit a rozpoznat jejich příslušný podíl na výsledné skladbě, jak to je zčásti možné u tohoto sonetu. (Vliv řecké mythologie, který je tu také silně patrný, můžeme zařadit ke skupině pramenů literárních, protože se opírá hlavně o Ovidiovy *Proměny*.)

Keatsův zápis rozhovoru s Coleridgem nám pomáhá blíže určit také vznik jeho druhé ódy na Fanny, kterou Houghton a po něm Murry, Gittings a jiní kladou do doby pozdější než první *Ódu*, t. j. až do podzimu roku 1819. Soudím, že Finney má pravdu, když píše, že Keats „složil tuto ódu jednoho večera v dubnu 1819 . . . když bydlel v jedné polovině domu Wentworth Place a slečna Brawnová v druhé; neboť na začátku ódy řekl, že viděl slečnu Brawnovou před hodinou, a v závěru si představuje, že ji vidí vstupovat do zahrady příštího jitra. Poslední dva verše *»Enough! enough! it is enough for me / To dream of thee!«* se vztahují k erotickému snu o slečně Brawnové, který Keats vyjádřil 16. dubna ve znělce *Jak Hermes kdys lebhounce odletěl*. A slova ve třetím verši *»Touch has a memory«* jsou reminiscence na jeho rozhovor s Coleridgem 11. dubna» (*Finney* 593).

Zmíněná báseň se obvykle nazývá *Verše pro Fanny* (*Lines to Fanny*) a zní v překladu takto:

*Jak pamět zabludit, jež je tak blízká,
mých očí, které ji dnes viděly,
mou skvělou královnu, žel, před chvílí!
Rci, lásko, neb i dotyku se stýská,
co počít, abych pamět zabludil
a starou volností zas volný byl
kdy kouzlo kterékoliv z dívčích krás
mne upoutávalo jen na svůj čas,
leč cele jsem v něm nikdy neuwáz';
kdy, cokoli už shlidla,
má můza měla křídla*

vždy pobotově, přichystána hned
kam touze zachtělo se rozletět,
jež nerozumná, přec božská byla však,
dim božská byla! – Který mořský pták
by filosofoval, když letí dále
kde vlny pod ním pěni se a valí?
Kde z kterých sil
bych obnovil
svou perut prořidlou a vzlétl ještě jednou
výše a výš
nad zmatek a tíž
té lásky propadlé až v propast nedohlednou.
Pít víno na svůj žal? Mně brání stud,
to rozkol je a blud,
jenž zákon lásky mění na lež bědnou.
Ne – víno jen šťastlivcům sládně,
ne, ve vína číši
můj žal se neutíši.
Což naděje nemám žádné?
Jak zapomenout oně země kleté,
mých přátel na žalář, ten břeh jenž jedem kvete,
kde ztroskotali trosečníci žijí;
kraj hnusný, kterým kalné vody běží,
jež z nádob špinavých se valí ku pobřeží,
zem všemi bobhy jež je opuštěna
a pod metlami ostrých větrů sténá,
mráz vod, jež lidem ztužil pro postrach:
ty černé bvozdý slepé, zhnílý pach,
je hrůzou rusalkám, ta ostrícová lada
by na kost vymořila zhublá stáda
tam bez vůně prožluklé bejlí, tam zpěvu nemají ptáci,
tam pravdivá příroda sama zla křivdy nevyvrací.

Kéž jediné slůvko bys řekla,
by rozvábilo stín toho pekla!
Rci, zašel, a s úsvitem rána
buď, paní má, uvítána!
Ať ještě jednou se vzbudí
má duše na skvoucí tvé hrudi!
Mé choré náruči kéž ještě přát bys chtěla
být něžným žalárníkem tvého těla!
Jen ještě jednou pocítit mi nech
čiv každý jak mi vzněcuje tvůj dech –
Ó, bože sladkostil!
Tvé ještě libat rty!
Již dosti! dost! mně stačí pouhý sen
a chci být spokojen!

(Vyskočil 90–92).

Vztah k Fanny, který tato báseň odráží, zdá se mi poukazovat na to, že vznikla v době, kdy Keats byl současně zžírán žárlivostí a vášnivou smyslnou touhou, tedy v době, nepříliš vzdálené od vzniku první *Ódy na Fanny* a balady *La Belle Dame Sans Merci*. Rozpory, kterých je v ní plno, jsou věrným odrazem rozporů, jimiž byl rván Keats: toužil po citové svobodě, kterou ztratil, když se dal »do poddanství« své milence a zároveň prosil o její přízeň; toužil ji líbat a objímat a zároveň prohlašoval, že mu stačí o ní jen snít; proklínal zemi, v níž krutě vládne despotická láska a zároveň opěvoval a vzýval svou milenkou jako královnu, jejíž příchod jako ranní slunce zaplašuje noční stíny milostného pekla.

Verše, které líčí nenáviděnou zem, kde úpí v žaláři on a jeho přátelé, mají ovšem alegorický smysl. Není pochyby, že chtějí znázornit co nejkonkrétněji nešťastný a ponižující život otroků milostné vášně. V tom nám Keats připomíná ne tak Spensera, u něhož hledá pro tento obraz paralelu nebo vzor Finney (592–2), jako spíš svého vlastního *Endymiona*, v jehož třetí knize vyjádřil podobný odpor proti hrubě smyslné lásce v epizodě o Glaukovi a Kirké.

V obrazu »nenáviděné země, žalářnice jeho přátel, zlého pobřeží, kde jeho přátelé a on sám ztroskotali a žijí jako ztroskotanci« atd., je ovšem možno vidět i smysl hlouběji utajený a z kontextu básně přímo nevyplývající. Na tento možný smysl Keatsova obrazu poukázal Samarin (*Dějiny* 136). Podle něho zobrazil tu Keats současnou Anglii. Jiní vykladači Keatsovy básně vidí v tomto alegorickém obrazu soudobou Ameriku, resp. Spojené státy, kde žili Jiří a jeho žena jako ve vyhnanství nebo v žaláři. Na to by poukazoval zvláště verš, který praví, že v oné zemi ptáci nemají zpěvu; o Americe se totiž často šířily nepravdivé zprávy, které chtěly tento kontinent co nejvíc pohanět a tvrdily, že tam ani není zpěvavého ptactva. Nesmíme však zapomínat, že »hrozný obraz Anglie«, který tu Keats podle Samarina načrtl, nevyjadřuje jeho soud o Anglii vůbec, nýbrž jen odsouzení vládnoucích tříd jeho země. Ani Anglii jako svou vlast, ani její lid, své krajany, Keats do své nenávisti k utlačovatelům tohoto lidu nezahrnoval. Dokladů o jeho lásce k anglickému i skotskému a irskému lidu jsme již uvedli dost v předcházejících kapitolách. Ale není ani nouze o doklady jeho lásky k anglické zemi. Uvedu jen jeden, sonet *Anglie šťastná*, který přes touhu mladého básníka po teplejších jižních krajích jasně dosvědčuje, že svou vlast upřímně miloval:

*Anglie šťastná! Znáť jen její báje
mně stačilo by, znáť jen zeleň její,
jen vánky cítit, jež ji hvozdy vějí
a šumí zmatené a slavné báje;
zřít nebe italské přec touha má je,
přec občas s povzdechem si sednout přeji
tam na Alpu jak trůn a nejraději
svět zapomnit i světských lidí kraje.
Anglie šťastná! Dcer má sladké rody:
mně postačí jich půvab nestrojený,
jich mlčky lnoucí, bílé paže děví:
přec prudce bořívám, zřít krásné ženy
blubšího zraku, slyšet jejich zpěvy
a plouti s nimi v dál přes jižní vody.*

(Bibl 55).

Se zřetelem ke Keatsovým výslovným i naznačeným projevům lásky k anglické vlasti a jejímu lidu a aniž zapomínáme jeho stejně upřímných projevů odporu k anglické reakční vládě, k britským kapitalistům i k domácí a zahraniční reakci, nemůžeme se zbavit dojmu, že obraz »nenáviděné země« ve *Verších pro Fanny* byl vědomě zamýšlen jen jako alegorický obraz zotročující smyslné vášně. Není ovšem vyloučeno, že Keatsův společenský názor a jeho pokrokové politické smýšlení neúmyslně ovlivnily koncepci a výraz tohoto obrazu tak, že vyjadřuje nejen Keatsovy osobní city k Fanny Brawnové, nýbrž i jeho citění vlastenecké a sociální. Je však rozhodně nesprávné, uvádět tento obraz jako doklad Keatsova odporu k soudobé Anglii, jak to učinil Samarin. Vytržen z kontextu, jehož je organickou součástí, může tento příklad svádět čtenáře, kterého Samarin s celou básní neseznámil, k domněnce, že Keats byl radikálnější v svých názorech, než tomu skutečně bylo. Na druhé straně je pro pokrokovost Keatsova smýšlení dost jasnějších dokladů, než je právě tento, a proto jsem jej ani neuvedl mezi podobnými doklady ve studii o odrazu objektivní společenské skutečnosti, neboť se mi nezdál zcela jednoznačný.

Mistrnými ukázkami, jak dovedl Keats objektivisovat a typisovat své nej-soukromější myšlenky a city, jsou ty skladby, které sice vyvěrají z jeho intimních individuálních zážitků, ale zobrazují je v osudech smyšlených postav, na př. milenců Porfyra a Madeliny v *Předvečeru sv. Anežky* nebo Lycia a Lamie v *Lamii*. Podobnou objektivaci Keatsovy lásky k Fanny Brawnové je i jeho proslulá balada *La Belle Dame Sans Merci*. Slast i strast lásky je v této úchvatné baladě zachycena velmi dramaticky a objektivně, ale za svou intenzivní působivost neděčí Keatsova balada jen jeho uměleckému mistrovství, nýbrž i životní prožitosti svého citového obsahu. Keats složil svou básně velmi pravděpodobně téhož dne, kdy ji poslal v dopise bratru Jiřímu a je možné, že text v dopise je básníkův prvopis:

La belle dame sans merci -

*O what can ail thee Knight at arms,
Alone and palely loitering?
The sedge has withered from the Lake
And no birds sing!*

*O what can ail thee Knight at arms
So haggard and so woe begone?
The Squirrel's granary is full
And the harvest's done.*

*I see ~~death's~~ a lilly on thy brow
With anguish moist and fever dew,
And on thy cheeks ~~death's~~ a fading rose
Fast withereth too -*

*I met a Lady in the ~~wild~~ Meads
Full beautiful, a faery's child
Her hair was long, her foot was light
And her eyes were wild -*

*I made a Garland for her head,
And bracelets too, and fragrant Zone
She look'd at me as she did love .
And made sweet moan -*

*I set her on my pacing steed -
And nothing else saw all day long
For sidelong would she bend and sing
A faerys song -*

*She found me roots of relish sweet
And honey wild and ~~honey~~ manna dew
And sure in language strange she said,
I love thee true -*

*She took me to her elfin grot
and sigh'd full sore,
And there she wept ~~and there she sighed full~~
~~sore~~
And there I shut her wild wild eyes
With Kisses four.*

*And there she lulled me asleep
And there I dream'd Ah Woe betide!
The latest dream I ever dreamt
On the cold hill side*

*I saw pale Kings and Princes too
Pale warriors death pale were they all
They cried La belle dame sans merci
Thee bath in thrall.*

*I saw their starv'd lips in the gloam
~~All tremble~~
With horrid warning gaped wide ~~escape~~
And I awoke, and found me here
On the cold hill's side*

*And this is why I ~~wither~~ sojourn here
Alone and palely loitering;
Though the sedge is wither'd from the Lak
And no birds sing - -*

(Dopisy 329-331).

Domněnku, že Keats skládal báseň přímo do dopisu, podporují škrty a korektury v rukopise. Podle toho vznikla balada 28. dubna 1819. Později Keats svou báseň pozměnil, ne zrovna šťastně, a tuto druhou versi vytiskl po prvé Leigh Hunt v časopise *The Indicator* 10. května 1820. Hunt též upozornil, že si Keats vypůjčil název od Alaina Chartiera, jehož stejnojmennou báseň asi četl v anglickém volném překladu, který je připisován Chaucerovi. Mnoho detailů obsahových i slovních poskytly Keatsovi nejrůznější literární prameny, lidové i umělé; o těch se zatím nebudeme zmiňovat. Hlavní idea a její básnický výraz jsou však veskrze osobité a stejně původní jako zážitek, který Keats svou básni co nejobjektivněji tlumočil. Ani v dopise bratru Jiřímu však nenaznačil, že jeho balada vyjadřuje jeho soukromé city, jeho vášnivou lásku a trýznivou žárlivost, jeho touhu i odboj proti této touze, která jej zotročuje. Jediná poznámka, kterou připojil k své básni, se týká výrazu »Kisses four« v osmé strofě. O tom Keats napsal: »Proč čtyři polibky, řeknete si. Proč čtyři? protože chci brzdit překotnou prudkost své Musy, ona by byla ochotná říct »score« a rýmu by to nebylo ublížilo, ale je nutno, jak říkají kritikové, krotit fantasii rozvahou. A sudý počet jsem musil zvolit, abych spravedlivě podělil obě oči: a abych řekl pravdu, myslím, že po dvou každému z nich docela stačí. Kdybych byl řekl, dejme tomu, sedm, přišlo by na každé oko po třech a půl – to by bylo velice choulolistvé a jsem rád, že jsem se tomu takhle obratně vyhnul« (*Dopisy* 331). Keatsova poznámka, jak poukazuje také Finney (599), je zřejmě namířena jako výsměch proti soudobé hnidopišské recensentské praxi i proti nevkusnému čtenářům, kteří nechápali kladné básnické hodnoty a mstili se autorům, které neměli zrovna v oblíbenosti, tím, že jim vytýkali malicherné skutečné chyby nebo zdánlivé přestupky. Keats sám zakusil ostří tohoto záluďného a bezcitného posuzování své poesie, když vydal *Endymiona*.

Někteří kritikové pochybují, že *La Belle Dame Sans Merci* je symbolickým výrazem Keatsova poměru k Fanny Brawnové. Amy Lowellová např. se domnívá, že Keatsův osobní vztah k Fanny byl v době vzniku této básně, mezi polovinou dubna a polovinou května 1819, velmi šťastný a spokojený, ale mnohé skladby vzniklé v téže době její domněnku nepotvrzují. *Óda na Fanny* i *Verše pro Fanny* (pakliže ovšem nepocházejí až z podzimu 1819) jasně ukazují, že Keatsův poměr k Fanny nebyl bez velmi drásavých a bolestných pochybností. A podobnou rozpolcenou náladu obráží i balada o bezcitné krásce. Ovšem hledat v ní přímý odraz tohoto složitého a protikladného stavu by nebylo správné. Při objektivizaci subjektivního duševního stavu a osobního milostného poměru Keatsova nutně vstoupily do kompozice jeho básně mnohé konkrétní složky, které nemají s těmito subjektivními stavy a náladami nic společného. Bylo by nekritické a neplodné, kdybychom se je snažili násilně vykládat jako symboly básnickových intimních zkušeností.

Balada slučuje prvky lyrické s epickými a dramatickými. Proto pochopitelně nemůže vyjadřovat individuální soukromé zážitky autorovy jinak než formou co nejobecnější. I když uznáváme, že »rytíř« (v definitivní verzi »ubohý muž«) má blízko k básníkovi a krutá »lesní panna« k básnickově milence Fanny, jejich milostné štěstí, hoře a tragedie jsou jenom konkrétně vyjádřené obecné zkušenosti milenců, nikoli individuální soukromé zážitky Keatsovy. K plnému ocenění Keatsovy balady jako uměleckého díla, ba ani k jejímu rozumovému pochopení není nutno vědět, že Keats byl zamilován do Fanny Brawnové a že mu tento milostný poměr způsobil mnoho radosti i bolesti. Je však nutno vědět, že láska je vůbec zdrojem protikladných pocitů slasti a strasti; a tento obecný poznatek vyjadřuje osobitou formou

Keatsova báseň, jejíž obsahové a formální detaily jsou jedinečným a neopakovatelným způsobem ztvárněny v ústrojný a svěprávný umělecký celek. V tomto smyslu je Keatsova balada o bezcitné lesní panně stejně neosobní a typická, jako na příklad Čelakovského balada *Toman a lesní panna*, která se hlásí do téhož látkového okruhu a k témuž baladickému typu jako báseň Keatsova a její lidové i umělé předlohy. S tohoto hlediska má Amy Lowellová pravdu, když tvrdí, že *La Belle Dame Sans Merci* není báseň autobiografická a že souvisí s Keatsovou láskou k Fanny Brawnové jen velmi obecně (Lowellová II, 225). Jenže Lowellová buduje svou domněnku na nedoloženém předpokladu, že mezi básníkem a jeho milou nedošlo v době, kdy byla balada napsána, k žádné milenecké neshodě, která jediné by podle jejího mínění mohla dát Keatsovi příčinu, aby zobrazil Fanny jako »bezcitnou krásku«. Práví, že Keatsova balada »dokazuje pravý opak, tj. že ve sblížení milenců, k němuž došlo deset dnů předtím a o němž svědčí sonety *Ó hvězdo jasná* a *Jak Hermes kdys lebounce odletěl*, nenastala žádná změna. Keats byl v dokonalé formě pro básnickou kompozici, v jaké by jistě nebyl, kdyby ho nějaká nenadálá milenecká neshoda přivedla z rovnováhy. A nejen to, Keats byl tak plně schopen věnovat se básnění, že byl dokonce s to zkoušet nové metody a formy. *La Belle Dame* je totiž v podstatě experimentální skladba« (ib.).

Přístup Amy Lowellové k otázce vztahu mezi reálným prožitkem, který dal Keatsové baladě vznik, a básnickým zpracováním tohoto prožitku je podle mého mínění pochybený a neoprávněný. Okolnost, že Keatsova báseň je vskutku v jeho uměleckém vývoji skladbou experimentální, nevyvrací domněnku, že byla inspirována životní zkušeností autorovou. Ani neznáme žádný zákon, podle něhož by básník nebyl s to pokusit se o novou formu nebo metodu, aby vyjádřil bolestný nebo vzrušující zážitek. Bolest a neklid může naopak jeho tvorbě stejně prospět jako štěstí a duševní rovnováha. Keats si zvolil pro vyjádření toho, co právě silně prožíval, ať ve skutečnosti nebo v obraznosti, formu balady, která byla pro něho nová, z důvodů, které nám neprozradil. Ale že jeho volba byla šťastná, dokazuje téměř dokonalá shoda mezi obsahem a formou v jeho básni.

O jaký zážitek šlo, jsme už naznačili. Byl to zážitek prožitý, rozpor mezi velkým štěstím, které mu přinesla láska k Fanny, a velkou bolestí, kterou mu působila jeho chorobná žárlivost i pocit, že láska omezuje, jak se domníval, jeho osobní a uměleckou volnost. Teprve tehdy však, když tento subjektivní zážitek zobecnil, mohl jej zobrazit v objektivní formě baladické. Tak mohl v své baladě mluvit jak za sebe, tak za všechny nešťastné nebo zklamané milence vůbec. Baladu napsal proto, že její tradiční, téměř zákonitě nutný chmurný obsah a tragický závěr vyhovoval jeho záměru, totiž zdůraznění záporných stránek sexuální lásky, zklamání, zoufalství, smutku, nesvobody apod. Není pochyby, že podobná melancholická, až tragická nálada u něho v tu chvíli nabyla vrchu nad šťastnými momenty jeho lásky, které vyjádřil na příklad v sonetu *Když Hermes kdys*. V sonetu – typické formě subjektivní lyriky – mluvil ovšem v první osobě; v baladě si musil vytvořit postavu »rytíře«, aby mluvil za něho.

Avšak stále – a o to nám v této úvaze jde – Keatsovy básně objektivní i subjektivní, epické i lyrické, které skládal po seznámení s Fanny, vyvěrají zcela jasně z osobního milostného zážitku k určité ženě, a jsou tedy »autobiografické«. Různé formy, které pro ně básník zvolil, nezávisely jen na klidu nebo neklidu, v němž v době inspirace a kompozice žil, ale i na uvážení uměleckém záměru a společenském určení. Keats vyjádřil svůj citový vztah k Fanny obecně a skrytě v bás-

ních převážně epických, individuálně a nepokrytě v básních lyrických. Zcela konkrétně a jednoznačně jej ovšem vyjádřil jen v básních určených přímo Fanny. Sklon k experimentování s metodou a formou se přitom projevil nebo mohl projevit v kterémkoli typu komposice nezávisle na záměru, určení a myšlenkovém nebo citovém obsahu.

V podobně širokém smyslu je autobiografický i Keatsův sonet *Sláva* z dubna 1819, který začíná v originále veršem »*Fame like a wayward girl will still be coy*«. Nelichotivým přirovnáním vrtkavé slávy k vrtkavé mladé dívce Keats možná dal výraz té dost časté náladě, v níž obviňoval Fanny z koketerie a necitelnosti, třebaš neprávem:

*Toť děvče rozmarné, ji dvoř se v prachu
a upejpat se bude přespříliš,
však lečjakému vzdá se větroplachu
a lehké srdce potřeští ji spíš;
je cikánka, k těm němý jsou rty její,
kdož bez ní šťastni nikdy nebudou,
je koketa, v sluch šeptnout nesmí se jí,
ji i řeč o ní zdá se ostudou;
je cikánkou, je Nilu dcerou brdou,
švakrovou Putifarky žárlivé;
plat láskou chorý bard ji zbrdu zbrdou,
i blázen malíř, xrazen v lásce své!
Ať pěkně: »Adieu!« se pokloní,
pak možná, že ho brzy dohoní.*

(Bíbl 80).

Avšak podobně, jak jsme poukázali u obrazu »nenáviděné země« ve *Verších pro Fanny*, není možno v tomto přirovnání vidět ani portrét Keatsovy milenky, ani cynický soud o ženách, právě tak jako v onom obraze nešlo o nepříznivý soud o Anglii. Sonet *Sláva* je opovrhlivý projev zklamaného básníka o umělecké slávě; a obraz vrtkavé rozmarné kokety, k níž slávu přirovnává, je rovněž jen projev zklamání v mladistvých ideálech básníkůvých o lásce, ve kterou ovšem také nepřestal nikdy doufat. Takové příležitostné projevy, byť byly ve chvíli zrodu myšleny sebeupřímnější, nelze považovat za vyznání básníkovy pevného a trvalého přesvědčení. Rozhodně je není možno vytrhovat z životního a básnického kontextu, v němž vznikly. Utajený, možná i neuvědomělý vztah obrazu vrtkavé ženy k Fanny Brownové není ovšem vyloučen a vznikl zřejmě v době, kdy Keats psal i jiné básně inspirované podobnou představou o Fanny, podporuje výklad, že toto přirovnání má »autobiografický« smysl.

V objektivisované podobě obráží Keatsův složitý vztah k Fanny také básnická povídka *Lamia*, kterou Keats začal psát snad už před 27. červnem 1819, kdy odjel na ostrov Wight, aby tam s Brownem pracoval na tragedii *Otto Veliký*. V červenci dokončil Keats první část *Lamie*; druhou část napsal mezi 23. srpnem a 5. zářím 1819. Thema této básnické povídky zpracovává Keats velmi originálním způsobem, i když hojně používal literárních pramenů, a to tak, aby ilustroval svoje pojetí lásky. Podkladem tohoto pojetí byla jeho osobní zkušenost. Zase se ovšem musíme chránit, abychom »autobiografičnost« *Lamie* nepřeceňovali a nesnažili se stůj co stůj najít v ději, myšlenkách, citech a náladách této skladby všude ohlas nebo

výraz Keatsova poměru k Fanny Brawnové, o kterém nás dost podrobně informují Keatsovy dopisy z léta roku 1819.

Mnohem bezprostřednější je odraz Keatsova vztahu k Fanny ve dvou sonetech, *Den zmizel již*, který vznikl asi 10. října 1819, a *Mé Fanny* z konce téhož roku. První znělku přeložil po prvé do češtiny Jaroslav Vrchlický a otiskl ji v knize *Moderní básníci angličtí* (na str. 228):

*Den zmizel již a všecko sladké s ním
ret sladký, blas, dlaň, sladší nadra bílá,
dech sladký sdružen šeptům tajemným,
lesk očí, pasu tvar i pružnost milál
Již zbledlo kouzlo poutat v rozpuku
a krásy paprsk zmizel, očím báj,
mně z loktu krásy v plném souzvuku
tvar luzný zmizel, teplo, lesk a ráj.
Že večer moh tak záhy vše mi brát!
Teď svátek – ne svaťvečer na svém klínu
počiná vonné, bdící lásce tkát
pro skrytou rozkoš závoj bustých stínů,
já přes den lásky missal probíral,
bych teď se modlil, postil se a spal.*

Sonet byl vydán z rukopisu v říjnu roku 1906 H. B. Formanem; v Houghtonově vydání je otištěna odlišně uspořádaná varianta s datováním 1819. Zdá se však pravděpodobné, že je možno určit dobu vzniku mnohem přesněji, téměř na den. 10. říjen 1819 strávil Keats u přítele Browna v Hampsteadu a setkal se tu opět po dlouhé přestávce s Fanny. Milenci se zase sblížili a Keats vyjádřil svou blaženost nad krásným dnem šťastné lásky jednak citovaným sonetem, jednak dopisem Fanny, který napsal po návratu do svého nového bytu 11. října. Dopis, (který do češtiny přeložil Albert Vyskočil), patří k těm nečetným projevům Keatsovy lásky, v nichž žárlivost a strach z možné ztráty milenciny nepřevažují nad pocitem nezkaleného štěstí.

Ani v sonetu *Den zmizel*, ani v dopise Fanny z následujícího dne není stopy po vzpouře proti zotročující moci lásky, která inspirovala Keatsovy básně z dubna a května toho roku. Keats se už proti své lásce nejen nebrání, ale přímo o ni prosí a prohlašuje, že bez Fanny nemůže žít. 13. října napsal Fanny, že nedovede myslet na nic jiného než na ni: »Onen čas je ten tam, kdy jsem ještě měl sílu radit a varovat tě před beznadějným jítrem mého života« (správně má být zítřkem - K. Š.). »Má láska mne učinila sobcem. Nedovedu být bez tebe... Má láska je sobecká. Nemohu bez ní dýchat« (*Vyskočil* 35–36). A žalostnou prosbou o slitování a lásku je i sonet *Mé Fanny*:

*O milost volám – soustrast – lásku – lásku!
Slitovnou lásku bez muk tantalských,
s jedinou touhou, nebloudící lásku,
bez masek, bez poskvrn a šaleb zlých!
Ó, celá budiž mou – vše, vše mé buď!*

*Zrak božský, tělo, krásu, ruku drabou,
slast lásky drobnou: polibek – tu brud',
s blab milionem, bílou, zářnou, vlahou, –
svou duši, – sebe, – soucitně vše dej,
ni atom atomu si nenechej,
sic zemřel bych, či co tvůj rab snad žil,
v nečinné bídě ztratil žití cíl, –
pak z patra ducha bude chuť ta tam,
prýč slepá ctižádost, již plápolám.*

(Bíbl 83).

Podle výrazu a citu této znělky se soudí, že pochází asi z doby o něco pozdější než znělka *Den minul*. Po prvé ji vydal lord Houghton roku 1848.

Posledním nepochybným výrazem Keatsovy lásky a žárlivosti byla snad sloka, kterou napsal v rukopise své nedokončené satirické skladby *Čapka s rolníckami*. Podle dohadu Finneyho vznikla tato sloka přibližně v prosinci r. 1819 (*Finney* 740).

*Ta živá ruka, teď teplá, která zná,
jak stisknout upřímně, ta jednou v brobě
až zchladne v ledovém tichu,
tvé děsít bude dny a mrazit snivé noci,
své srdce že bys chtěla vysušit,
v mých žilách aby znovu krev se rozproudila,
by mělo pokoj tvoje svědomí – a zde ji máš –
bled', podávám ti ji.*

(Vyskočil 96).

O souvislosti uvedené strofy s Keatsovou láskou k Fanny vyslovili pochybnosti Murry i Gittings. Gittings se domnívá, že tato sloka je jediné, co se nám dochovalo z Keatsova zamýšleného eposu nebo dramatu o hraběti z Leicesteru, milci královny Alžběty. Přímá souvislost těchto veršů s Keatsovou láskou je sice neprokazatelná, ale to nevylučuje, že tyto verše neodrážejí smutek a hořkost, která často naplňovala básníkovo srdce, když uvažoval o chabých vyhlídkách na štěstí milenecké a rodinné, hlavně pro nejistotu svého životního zabezpečení a stále se zhoršující zdravotní stav.

Vzdálenou a nepřímou souvislost s Keatsovým vztahem k Fanny můžeme spatřovat i v těch skladbách z posledního roku Keatsovy tvorby, v nichž básník jistě neměl v úmyslu vyjadřovat své soukromé zážitky, jako na př. v tragedii *Otto Veliký*. V tomto dramatu nacházíme kromě několika zřejmých odrazů soudobé společenské skutečnosti a Keatsových názorů na ni i jakýsi ohlas jeho soukromého života, zvláště milostného. Částečně na něj upozornil Murry, když napsal:

»V předmluvě jsem řekl, že *Otto Veliký* nesouvisí nijak těsně s Keatsovými osobními náladami; a obecně to zůstává v platnosti. Ale když jsem studoval Brownův přepis hry, objevil jsem zajímavý fakt. Je zřejmé, že následující popis Auranthe v pá-tém výstupu pátého jednání byl do dramatu vložen dodatečně.

*Finish' d lashes fine for more soft shade,
 Deep blue eyes – semi-shaded in white lids,
 Completed by her twin-arch'd ebon brows –
 White temples of exactest elegance,
 Of even mould felicitous and smooth –
 Cheeks fashion'd tenderly on either side,
 So perfect, so divine that our poor eyes
 Are dazzled with the sweet proportioning,
 And wonder that 'tis so, – the magic chance!
 Her nostrils, small, fragrant, fairy-delicate;
 Her lips – I swear no human bones e'er wore
 So taking a disguise – you shall behold her.*

Při opětém čtení mi tato pasáž připomněla dva velmi odlišné obrazy. Za prvé obraz Monety v *Hyperionově pádu*

*But for her eyes I should have fled away.
 They held me back with a benignant light,
 Soft-mitigated by divinest lids
 Half closed . . .*

Jestli se nemýlím, je v onom skvělém obraze bohyně ohlas slov »semi-shaded by white lids«.

Za druhé mi přišel na mysl Keatsův popis chřípí Fanny Brawnové: »Her nostrils are fine – though a little painful«. Už dříve jsem si nebyl jist, co přesně Keats míní slovy »a little painful«; představoval jsem si, že chtěl říci, že chřípí byla tak jemná, že působila dojmem nesmírné křehkosti a citlivosti. Výraz »fairy-delicate« vyjadřuje myslím přesně Keatsovu představu. Vzpomeneme-li si také, že Fanny Brawnová byla modrooká, máme dostatečný důvod vidět v citované pasáži její idealisovaný obraz, který patrně také – na ještě vyšší imaginativní rovině – přispěl k vytvoření Keatsovy nezapomenutelné vise Monety«. (*Básně* 548).

Murryho domněnka se zdá zcela oprávněná, protože podobnost mezi Fanny Brawnovou a Keatsovým obrazem Auranthe je vskutku nápadná. Ale samozřejmě svou poznámkou nás Murry nabádá, abychom si všimli, zda není nějaký bližší vztah i mezi jinými stránkami Keatsovy tragédie a jeho osobním poměrem k Fanny, který Murry sám v zásadě neuznává. Proto je nutné zmínit se aspoň stručně o *Ottovi Velikém* a okolnostech, za kterých tato hra vznikla.

Historická tragédie *Otto Veliký* je výsledek Keatsovy spolupráce s Brownem. Byla napsána hlavně z důvodů finančních, neboť oba autoři potřebovali peněz, ovšem Keats mnohem naléhavěji. V té době totiž Keats žil vlastně na dluh z peněz, které mu půjčil Brown, Taylor a jiní přátelé. Jeho zděděný podíl byl vázán a peníze, které před tím půjčil Haydonovi a jiným, nemohl okamžitě dostat nazpět; Haydon mu dluh nesplatil nikdy. To však neznamená, že Keats se nesnažil napsat hru tak, jak nejlépe dovedl, třebaš musel psát velmi chvatně, tedy ne tak pečlivě jako u básní, na jejichž dokončení v co nejkratší lhůtě nezáleželo. Je třeba také uvážit, že se už dlouho před tím zabýval úmyslem psát dramata a dokonce choval naději, že »způsobí takovou revoluci v dramaturgii, jakou způsobil Kean v umění hereckém« (*Dopisy* 368). Když hru napsali, byli oba autoři spokojeni a doufali, že úlohu Ludolfa bude

hrát Kean; v tom se však zklamali, protože Kean odjel na turné do Ameriky, a nakonec nebyla jejich hra přijata ani divadlem Drury Lane ani divadlem v Covent Garden.

O způsobu spolupráce a podílu obou autorů na dramatu víme přímo od Browna: »V Shanklinu se Keats podjal těžkého úkolu; já jsem se zavázal dát mu titul, postavy a dramatickou zápletku tragedie, kdežto on jí měl dát básnické roucho. Postup naší práce byl zvláštní: seděli jsme naproti sobě, já jsem mu popsal každý výjev, řekl, které postavy v něm vystupují a naznačil, co se tam má stát a všechno, co s jednáním postav souvisí; on pak to zachytil a zobrazil. Tak pokračoval výjev za výjevem, aniž Keats věděl anebo se vyptával, jaký výjev bude následovat, dokud nebyla napsána čtyři jednání. Pak teprve chtěl vědět najednou, jaké události má obsahovat páté jednání; vysvětlil jsem mu je, ale když mne trpělivě vyslechl a chvíli přemýšlel, tvrdil, že mnohé události jsou příliš komické nebo, jak on tomu říkal, příliš melodramatické. Napsal pak páté jednání podle svých vlastních názorů a já jsem byl s jeho verši tak spokojen, že jsem byl hned tehdy a dlouho potom přesvědčen, že měl pravdu (KC II, 66–67).

Z Brownova výkladu, jehož věrohodnost potvrzují i vlastní výroky Keatsovy v jeho dopisech, vyplývá pro naše zkoumání to, že není možno hledat v *Ottovi Velikém* ani alegorické zpracování Keatsových zážitků a myšlenek, jako např. v *Endymionovi*, ani jejich bezprostřední výraz, jako ve většině Keatsových lyrických básní. Ale fakt, že vyjádření Brownovy ideje, dramatické zápletky a jednotlivých událostí, jakož i celé závěrečné jednání dramatu jsou dílem Keatsovým, na kterém Brown neměl přímou účast, nevylučuje možnost výskytu Keatsových osobních představ, dojmů, citů, zážitků atd. v dramatických projevech postav dramatu, především jeho hrdinů a hrdinek, císaře Otty, jeho syna Ludolfa, poradného Konráda a jeho krásné, ale šíleně ctižádostivé sestry Auranthe, jejího milence Alberta, nevinné Erminie atd. Poněvadž pak jde o romantickou tragedii lásky a zrady, která má jen vnější roucho historického dramatu, měl Keats k podobným osobním projevům dost příležitosti. Necítil se vázán povinností zachovávat historickou pravdivost, takže mohl povolit uzdu své básnické fantasii.

Ale i když připustíme, že se Ludolf poněkud podobá Keatsovi v rychlé střídavosti protikladných nálad a v prudké vášnivosti a že Auranthe se poněkud podobá Fanny Brawnové jednak svou fyzickou krásou, jednak svou neupřímností a krutostí, v níž můžeme vidět Keatsovu občasnou falešnou představu o Fanny, tato podobnost mezi dramatickými postavami a Keatsem i jeho snoubenkou je tak obecná a povrchní, že ji nemůžeme nijak přesvědčivě prokázat. Až na několik drobných obrazů, přirovnání a metafor, v nichž se odráží soubodá skutečnost nebo Keatsova vlastní zkušenost, tragédie *Otto Veliký* má mnohem blíž ke Keatsově oblíbené literatuře, hlavně k Shakespeareovi, než k jeho občanskému a soukromému životu.

Ještě méně bezprostřední a matnější odraz Keatsova soukromého života najdeme ve většině ostatních skladeb jeho vrcholného tvůrčího období, o nichž jsme právě proto v této studii podrobněji nehovořili. Keatsovy vynikající ódy na příklad, zejména *Óda na Psychu*, *Óda na řeckou urnu* a *Óda na podzim*, jsou stejně jako ostatní ódy (na slavíka, na melancholii a na lhostejnost) odrazem i výrazem Keatsova myšlenkového a citového vztahu k přírodě, člověku a umění, ale nejsou součástí jeho básnické autobiografie v tom smyslu, v jakém jsme si ji pro svůj účel vymezili. Totéž platí o mnoha jiných drobnějších básních a téměř o všech nedokončených skladbách Keatsových, o *Hyperionovi* a *Hyperionově pádu*, o dramatickém zlomku *Král Štěpán*

i o satirické báchorce *Čapka s rolníckami*, která je s největší pravděpodobností posledním básnickým projevem Keatsovým. Tato skladba obsahuje nejvíc narážek na soudobé společenské události i ohlasů veřejného politického a kulturního dění ze všech pozdních básní Keatsových, ale soukromého života básníkovy se téměř vůbec netýká. Tolik na vysvětlenou, proč jsme se zmíněnými básněmi přes velkou ideovou a uměleckou hodnotu některých z nich v této studii nezabývali.

Keatsův život nekončí ovšem na začátku roku 1820, ale jeho básnická tvorba byla autorem dobrovolně přerušena, protože jej příliš vyčerpávala a zhoršovala vyhlídky na uzdravení. Tak se aspoň domníval nejen Keats, ale i jeho lékař. Z posledního roku Keatsova života nemáme tedy ani jediný verš. Jeho básnická autobiografie se skončila víc než rok před básníkovou smrtí. A protože jsme neměli v úmyslu psát Keatsův životopis, nemluvíme v této studii ani o oné době, z níž kromě soukromých dopisů a ústních projevů se nám od Keatse samého žádná fakta pro jeho život nedochovala.

